

Morgondagens medborgare 2

- en framtidsstudie om framtidens samhällskontrakt och medborgarroll

Fredrik Torberger, Cecilia Löfgreen och Lisa Lanå Bolin, augusti 2022

FUTURE

Research-
based
foresight

STRATEGY

Future-
based
strategy

ACTION

Strategy
enforcement

Innehållsförteckning

Rapporten i ett nötskal	3	6. Medborgarna och den ekologiska hållbarheten	57
Inledning	5	7. Medborgarna och digitaliseringen	70
Om studien	6	8. Medborgartyper för hållbarhet och digitalisering	79
1. Medborgarskapets åtta dimensioner	7	9. Formerande trender	85
2. Dagens samhällskontrakt	19	10. Insikter om morgondagens medborgare och samhällskontrakt	103
3. De alienerade medborgarna	31	Källor	109
4. Engagemang och ideell organisering	37		
5. Demokratins tillstånd	48		

Rapporten i ett nötskal

Morgondagens medborgare 2 är den andra rapporten från Kairos Future som beskriver medborgarnas förväntningar och attityder. Fyra år har passerat sedan förra rapporten och det går nu att följa hur medborgarnas uppfattningar har skiftat sedan dess. Som underlag används Kairos Future omfattande enkätdata, trendbank och även en särskilt utformad enkät som har besvarats av drygt 6000 svenskar. Denna rapport ska ses som en hjälp på vägen för den som på något sätt bidrar till att utveckla Sverige för dem som lever här.

SYNEN PÅ SAMHÄLLE OCH GEMENSKAP

När det gäller samhällskontraktet toppar samma rättigheter och skyldigheter medborgarnas lista 2022 som 2018. Men, stödet har minskat något samt är svagare bland yngre medborgare. Svenskarna skattar sig mer engagerade idag samtidigt som det finns tecken på en vikande känsla av tillit och samhörighet.

DEMOKRATI INTE LÄNGRE LIKA SJÄLVKLAR

I årets undersökning framkommer att färre informationskällor formar svenskarnas bild av samhället jämfört med för fyra år sedan. De källor som minskat mest är de som bygger på olika former av gemenskaper. Samtidigt ökar stödet för att låta landet ledas av en stark ledare och expertstyre. Det sistnämnda är en majoritet av svenskarna positivt inställda till. De yngre generationerna visar mest öppenhet för icke-demokratisk styrning.

2020-TALETS STRATEGISKA UTMANINGAR

I denna studie är två kapitel dedikerade till 2020-talets största strategiska utmaningar för offentlig sektor: grön omställning och digitalisering. Syftet är att beskriva hur svenskarna är beredda att delta i omställningen och därigenom ge offentlig sektor goda förutsättningar att göra rätt.

PAKETERINGEN FÖR EN GRÖN OMSTÄLLNING

Det råder stor variation i medborgarnas uppfattningar om i vilken grad de redan lever hållbart, där den äldsta generationen är minst hållbara i agerande men skattar sin egen hållbarhet högst. Höga kostnader, omständlighet och bristande kunskap är de största hindren som medborgarna upplever för att leva mer hållbart. Det medborgarna helst vill göra för att leva mer hållbart är att bli mer självförsörjande, köpa mer ekologiskt odlad mat och hyra eller låna saker istället för att köpa.

STOR POTENTIAL FÖR DIGITALISERING

Även om det är stor variation i synen på digitaliseringen som en risk eller möjlighet, som bra eller dålig så är cirka en tredjedel av medborgarna supportera för offentlig sektors digitalisering. Det verkar finnas goda möjligheter att arbeta mer datadrivet, vilket har stor potential för bättre planering och bättre service. Däremot är intresset svalare för att få välfärd levererad av artificiell intelligens, framför allt om medborgaren upplever att hon ska bli bedömd eller bemött av tekniken.

Rapporten i ett nötskal – 10 insikter för framtiden

- 1. På jakt efter samhörigheten som individualismen fördrev.**
Individualismen är lika stark som någonsin men det finns samtidigt tecken på att allt fler medborgare söker efter en ny samhörighet och större ömsesidighet.
- 2. Ju fler medborgare som har en stark känsla av sammanhang, desto snabbare kan samhället förändras.** Medborgarnas benägenhet att förändras och pröva nya saker korrelerar med deras känsla av egen förmåga och tilltro till samhället. Att stärka de som känner minst förmåga och tilltro ger ett samhälle som är mer förändringsbenäget.
- 3. Hög tid att hitta formerna för framtidens ideella organisering.** Svenskarnas engagemang är fortsatt stort. Den ideella organiseringen behövs, och fyller flera syften, men behöver utvecklas i formen för att bättre möta medborgarnas funktionssätt och fungera i demokratin.
- 4. Digitaliseringen kräver mod att utmana välfärdens jämlikhetsideal.** I förflyttningen till ett mer digitaliserat välfärdserbudande kan offentlig sektor behöva börja med de grupper som är mest benägna att använda digitala erbjudanden. Då de mest teknikbenägna tenderar att vara de mest välmående så kommer de initiala vinsterna av digitaliseringen att missa de som behöver dem som mest.
- 5. Resan mot mer datadrivna organisationer dröjer i vart fall inte på grund av medborgarna.** Det finns många medborgare som är beredda att dela sin data. Att leda och utveckla en organisation datadrivet är som att få ett sjätte sinne. Ändå talas det lite om data när samhällets digitalisering diskuteras.
- 6. Demokrati allt mindre den självklara modellen.** Allt fler svenskar visar en positiv syn till alternativa styrformer som en stark ledare och expertstyre. Med bland annat global uppvärmning och migrationsströmmar kan livet, och samhället, bli mer kaotiskt – då ökar även sannolikheten att demokratin röstas bort.
- 7. Individualistiska Generation Z utmanar generationsbegreppet.** Generation Z visar flera starka skillnader såväl mot andra generationer som inom sin egen generation mellan kvinnor och män. De är mer heterogena och individualistiska än andra generationer. Hur de utvecklas när de blir äldre har stark påverkan på framtidens samhälle.
- 8. Identitetsdriven hållbarhetsomställning á la Tesla är vägen framåt.** Samtidigt som det finns en ovilja att ändra sin livsstil för ett bättre klimat så är intresset stort för att leva mer eller mindre självförsörjande. En hållbarhet som bygger identitet och livsstil som andra kan imponeras av kan vara en väg till hållbarhetsomställning.
- 9. Ökande risk för opinioner drivna av kognitiv dissonans.** När människor står inför tuffa prioriteringar som riskerar känslan av trygghet och inre harmoni kan de undermedvetet förneka besvärande självinsikter. I ett sådant läge kan medborgarna säga en sak men vilja en annan. Det ställer nya och högre krav på politiskt ledarskap.
- 10. Ökat behov av en gemensam världsbild i morgondagens politik och organisationer.** Om politiker kan bygga en gemensam omvärldsbild så kan kraft och energi i stället läggas på att diskutera nödvändiga vägvalen. Då har organisation, och politik, bättre förutsättningar att vara handlingskraftiga.

Inledning

Morgondagens medborgare är kärnan i framtidens samhälle. Deras förväntningar och attityder är den utgångspunkt som alla offentliga och idéburna aktörer har att förhålla sig till när strategier ska utvecklas och nya lösningar utvecklas.

Morgondagens medborgare ska leva i ett samhälle som är hållbart i alla tre dimensioner, den ekonomiska, sociala och ekologiska. På vägen dit kommer dagens invånare möta både utmaningar och glada överraskningar. Växande målkonflikter, ökande behov av välfärdens tjänster, närmast oförutsägbara tekniska möjligheter tack vare artificiell intelligens och en biologisk revolution genom ny forskning är några av de saker som gör 2020-talet till något alldeles extra. Den globala uppvärmningen bidrar dessutom till ökande oförutsägbarhet, risker och kostnader som gör förändring av samhällssystem och människors livsstilar till en nödvändighet.

Visioner är förstås en viktig del i förändringsarbetet men för att framgångsrikt lyckas behövs också förståelse för de människor som ska acceptera förändringarna; de som ska ta emot den digitaliserade vården och ändra sina konsumtionsmönster.

I den här rapporten delas en mängd data som vi hoppas ska hjälpa alla de politiker och tjänstepersoner som dagligen tar steg mot ett hållbart samhällsparadigm. Vägen dit är oklar men den här rapporten hjälper till att kartlägga åtminstone en bit av färden till framtidens Terra Nova.

*Med en önskan om användbar läsning,
Fredrik Torberger, Cecilia Löfgreen och Lisa Lanå Bolin*

Stockholm, augusti 2022

VÅRT VARMASTE TACK!

Studien hade aldrig blivit av utan våra medarrangörer och deltagande, de finansiärer som valde att investera i strategisk framtidsförståelse. Det har varit en fröjd att arbeta tillsammans, vi har lärt oss massor längs vägen och ser fram emot fortsatt gott samarbete! Vårt varmaste tack går till medarrangörerna Region Västmanland, Region Jönköpings län, Region Kalmar, Emmaboda kommun samt deltagarna Kommunalekonomernas förening (KEF), Region Sörmland, Hörs kommun och Upplands Väsby kommun.

Har du en fråga om rapporten eller är intresserad av en föreläsning eller workshop? I så fall är du varmt välkommen att höra av dig till

*Fredrik Torberger, Director Citizens & Societies
fredrik.torberger@kairosfuture.com*

Om studien

Morgondagens medborgare 2 genomfördes under perioden mars till augusti 2022 och är en uppföljning på studien *Morgondagens medborgare* från 2018. Liksom då har studiens övergripande frågeställning varit

Vad förväntar sig morgondagens medborgare av sig själva, varandra och samhällets institutioner när det gäller att ge och få, rättigheter och skyldigheter?

Årets studie har särskilt fokuserat på två av 2020-talets största strategiska utmaningar för offentlig sektor: grön omställning och digitalisering. Vilka är svenskarnas attityder kring dessa skiften? Vad blir individens respektive det offentligas ansvar i omställningen? Och vem, vad eller vilka ska få oss att ställa om? Hur ser medborgarna på att behöva ändra den egna livsstilen och finns det tillvägagångssätt som skulle öka motivationen?

VÄGEN FRAM TILL RESULTATET

Studiens resultat som presenteras i den här rapporten baseras på omvärldsanalys och tidigare studier genomförda av Kairos Future.

Tillsammans med studiens medarrangörer genomfördes också ett expertseminarium med forskare, praktiker och samhällsbetraktare som bidrog med olika perspektiv på studiens fokusområden.

En stor digital enkät besvarades av drygt 6000 svenskar i åldrarna 16-75 år under maj 2022. Svaren är vid behov viktade för att vara representativa med avseende på kön, region och ålder. Studien innehöll 40 frågor och tog i genomsnitt 18 minuter att besvara.

BAKGRUNDSDATA

För vidare arbete med insamlad data presenteras nedan insamlad bakgrundsdata om enkätens respondenter.

Kön, ålder (16-74 år), bostadsortens storlek samt kommun, inkomst (individ respektive hushåll), utbildningsnivå, sysselsättning, partisympati, boendesituation, födelseland (eget och föräldrars).

GENERATIONSINDELNINGAR

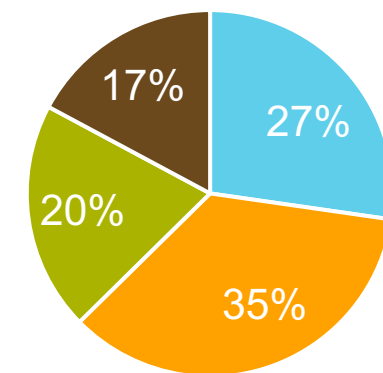
I rapporten görs återkommande översikter av attitydskillnader till vissa frågor baserat på åldern hos de svarande. För att underlätta läsningen har generationsindelningar gjorts enligt följande:

Baby boomers, (f. 1946-1964)
Idag i åldern: 58-74 år

Generation X, (f. 1965-1984)
Idag i åldern: 38-57 år

Millennials, (f. 1985-1994)
Idag i åldern: 28-37 år

Generation Z, (f. 1995-2006)
Idag i åldern: 16-27 år

■ Baby boomers ■ Generation X
■ Millennials ■ Generation Z

Cirkeldiagrammet till höger redovisar en ungefärlig fördelning av generationerna i befolkningen.

1. Medborgarskapets åtta dimensioner

Medborgarrollen är en subjektiv upplevelse och ett personligt relaterande till sig själv, andra människor och samhällets institutioner. Rollen formas av individens bakgrund och omgivning, men också av det tilltal som samhället använder i kontakten med invånarna.

I det följande beskrivs en modell med åtta dimensioner och hur svenskarnas syn på dessa har förändrats mellan 2018 - 2022. Dessutom beskrivs några väsentliga generationsskillnader som kan säga någonting om framtidens medborgarroll.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

En modell för det subjektiva medborgarskapet

I utvecklingen av studien Morgondagens medborgare 2018 formulerade Kairos Future en modell för medborgarskapet¹. I det här sammanhanget handlar medborgarskap förstås inte om en persons juridiska status. I stället söker studien individers relaterande, värderingar och handlande i mötet med andra medborgare och samhällets institutioner.

Nedan beskrivs åtta dimensioner i det subjektiva uttrycket av att vara medborgare. Vid varje dimension ges exempel på faktorer som påverkar dimensionens uttryck hos den enskilde.

Samhörighet – en upplevelse av gemenskap som ger identitet, trygghet och som påverkar hur individen är villig att rikta sina och samhällets resurser. En dimension som bland annat påverkas av segregation och polarisering.

Tillit – individens positiva eller negativa förväntningar på framförallt okända människors vilja att agera med en god intention gentemot andra. Här är upplevelsen av att vara lika en viktig faktor, exempelvis genom etnicitet, men även i fråga om materiella livsvillkor.

I följande bilder presenteras data inom sex av de åtta dimensionerna med relevans för följande frågor:

1. Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022? Här jämförs studiernas resultat för åldersspannet 16-65 år.
2. Finns det generationsskillnader som säger något om framtiden?

Dimensionerna *Rättigheter och skyldigheter*, *Maktodelning* respektive *Engagemang* beskrivs i separata avsnitt längre fram i rapporten.

Förtroende för institutioner – individens syn på effektivitet, objektivitet och kompetens inom de offentliga organisationerna. Egna och andras myndighetskontakter, rapportering i media och erfarenheter från länder med svagare eller mer korruperad statsapparat är exempel på vad som formar upplevelsen av den här dimensionen.

Rättigheter och skyldigheter – synen på de ömsesidiga åtagandena hos samhällets aktörer; både enskilda individer, institutioner, företag och andra organisationer. Tidsandan under individens formerande år samt hens politisk orientering är exempel på påverkansfaktorer för denna dimension.

Maktfördelning – individens syn på hur makt fördelas och bör fördelas strukturellt i samhället, men också de konkreta demokratiska processerna i sig. Kunskaper i historia, personlighet och individens känsla av om samhället mår väl eller är i kris är exempel på faktorer som påverkar synen på maktfördelning.

Engagemang – viljan att i handling, oftast obetalt, medverka i tillfälliga eller långvariga verksamheter med syfte att hjälpa andra, driva föreningsliv, uppbära politiska uppdrag, opinionsbilda med mera. Upplevelsen av den egna förmågan att bidra, samt omfånget på individens samhällsintresse är exempel på faktorer som påverkar engagemanget.

Serviceförväntan – kraven på vilken service som erbjuds, och på vilket sätt detta sker. Detta är en dimension som tillkommit som en konsekvens av välfärdssamhällets framväxt, och förstärkts av dess marknadifiering. Nivån på förväntan beror bland annat på i vilken mån individen ser sig som kund inom välfärden, och i vilken omfattning hen jämför välfärdsservicen med andra tjänster i samhället.

Självbildning – den individuella processen att inhämta kunskap om samhällets organisering och skeenden som leder till känsla av sammanhang och ger förutsättningar för ett aktivt medborgarskap. Självbildning beror exempelvis av utbildningsnivå, personlighet och tillit.

1. Samhörighet

– en upplevelse av gemenskap som ger identitet, trygghet och som påverkar hur individen är villig att rikta sina och samhällets resurser. En dimension som bland annat påverkas av segregation och polarisering.

1. **Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022?**
Siffror i parentes är från 2018.

▼ **41%**

upplever stor samhörighet och tillit på platsen där de bor
(42%)

▼ **40%**

ser ett kulturellt homogent samhälle som starkare än motsatsen
(47%)

▼ **68%**

känner sig som en del av det svenska samhället
(77%)

2. **Finns det generations-skillnader som säger något om framtiden?**
Siffror i parentes är alla svaranden.

▼ **37%**

av Generation Z-kvinnor upplever stor samhörighet och tillit på platsen där de bor. Motsvarande siffra för Gen Z-män är 48%
(42%)

▼ **36%**

av Generation Z ser ett kulturellt homogent samhälle som starkare än motsatsen
(40%)

▼ **64%**

av Millennials och Generation Z-män känner sig som en del av det svenska samhället
(70%)

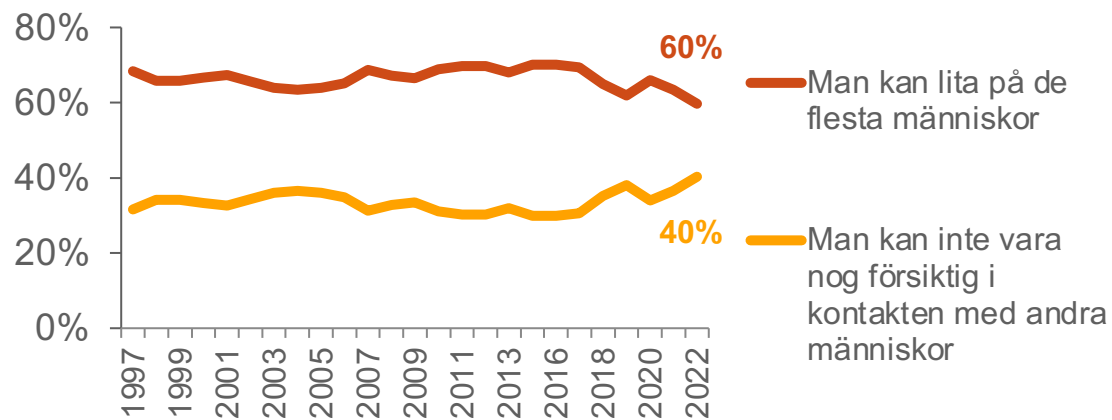

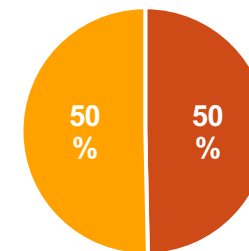
2. Tillit

– individens positiva eller negativa förväntningar på framförallt okända människors vilja att agera med en god intention gentemot andra. Här är upplevelsen av att vara lika en viktig faktor, exempelvis genom etnicitet, men även i fråga om materiella livsvillkor.

1. Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022?

Källa: SveSamFram, 2022, Kairos Future².

Generell tillit mätt i maj 2022. På grund av drastisk förändring bör datan inte tolkas som säkerställda nivåer utan som en tendens: tilliten fortsätter sjunka.

2. Finns det generationskillnader som säger något om framtiden? Siffror i parentes är alla svaranden.

36%

av Generation Z-kvinnor kan lita på de flesta människor.
Gen Z-män: 58%
(50%)

41%

av Millennials-kvinnor kan lita på de flesta människor.
Millennials-män: 49%
(50%)

59%

av Baby boomers-män kan lita på de flesta människor.
Baby boomer-kvinnor: 56%
(50%)

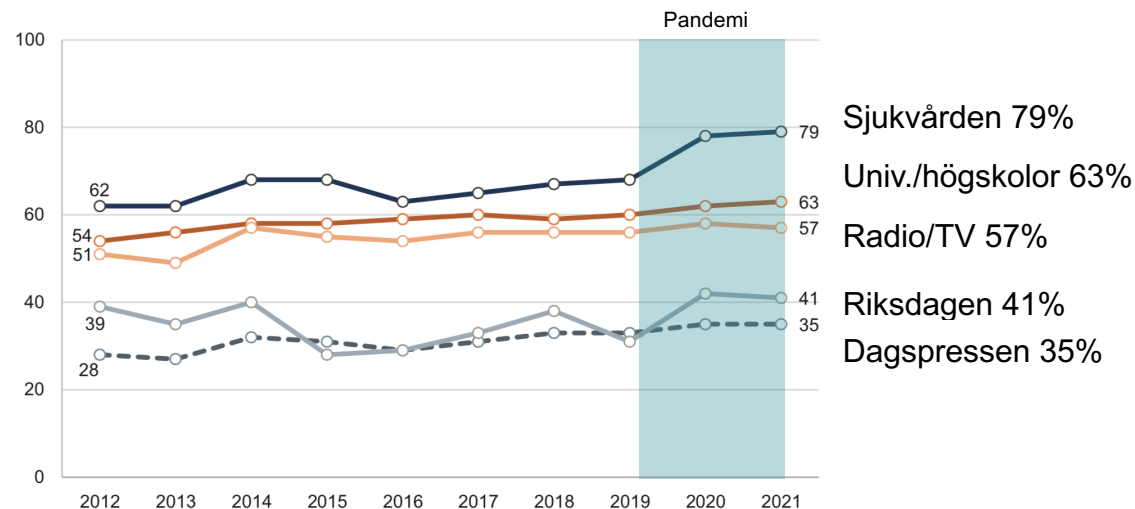
3. Förtroende för institutioner

– individens syn på effektivitet, objektivitet och kompetens inom de offentliga organisationerna. Egna och andras myndighetskontakter, rapportering i media och erfarenheter från länder med svagare eller mer korruperad statsapparat är exempel på det som formar upplevelsen av den här dimensionen.

1. Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022?
(Siffror i parentes är från 2018)

Andel stort förtroende för olika samhällsinstitutioner i Sverige, 2012–2021 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2021³.

11%
vill inte dela med sig av data till myndigheter, oavsett vad den används till.
(Frågan ej ställd)

35%
anser att dagens samhällsorganisation är väl rustad för framtidens stora utmaningar
(29%)

19%
får sin bild av samhället från "alternativa medier".
(10%)

33%
anser att lokalsamhället har bra förutsättningar att hantera en kris eller långvarig störning
(32%)

3. Förtroende för institutioner

– individens syn på effektivitet, objektivitet och kompetens inom de offentliga organisationerna. Egna och andras myndighetskontakter, rapportering i media och erfarenheter från länder med svagare eller mer korruperad statsapparat är exempel på det som formar upplevelsen av den här dimensionen.

2. Finns det generations-skillnader som säger något om framtiden?

Siffror i parentes är alla svaranden.

86%

av Baby boomers anser det borde vara en rättighet att ha full insyn i all data som finns samlad om en.
Gen Z-män: 58%
(73%)

29%

av Generation Z-män är beredda att dela data för medicinsk forskning. Millennials-män: 32%
(39%)

53%

av Generation Z är trygga med att myndigheter, vård och skola hanterar deras information på ett säkert sätt. Gen X-kvinnor: 46%
(50%)

35%

av Millennials och Gen Z-män svarar i någon grad jakande till påståendet att världen egentligen styrs av en hemlig elit.
(31%)

4. Rättigheter och skyldigheter

– individens syn på effektivitet, objektivitet och kompetens inom de offentliga organisationerna. Egna och andras myndighetskontakter, rapportering i media och erfarenheter från länder med svagare eller mer korrumperad statsapparat är exempel på det som formar upplevelsen av den här dimensionen.

Läs mer i avsnittet
Samhällskontraktet

5. Maktfördelning

– individens syn på hur makt fördelas och bör fördelas strukturellt i samhället, men också de konkreta demokratiska processerna i sig. Kunskaper i historia, personlighet och individens känsla av om samhället mår väl eller är i kris är exempel på faktorer som påverkar synen på maktfördelning.

Läs mer i avsnittet
*Demokratins
tillstånd*

6. Engagemang

– viljan att i handling, oftast obetalt, medverka i tillfälliga eller långvariga verksamheter med syfte att hjälpa andra, driva föreningsliv, uppbära politiska uppdrag, opinionsbilda med mera. Upplevelsen av den egna förmågan att bidra, samt omfånget på individens samhällsintresse är exempel på faktorer som påverkar engagemanget.

Läs mer i avsnittet
*Engagemang och
ideell organisering*

7. Serviceförväntan

– kraven på vilken service som erbjuds, och på vilket sätt detta sker. Detta är en dimension som tillkommit som en konsekvens av välfärdssamhällets framväxt, och förstärkts av dess marknadifiering. Nivån på förväntan beror bland annat på i vilken mån individen ser sig som kund inom välfärden, och i vilken omfattning hen jämför välfärdsservicen med andra tjänster i samhället.

1. **Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022?**
Siffror i parentes är från 2018.

78%

anser att svenska medborgare ska få samma välfärd och service oavsett var i landet de bor. **(85%)**

68%

tycker att man ska få en dyr operation även om man är väldigt gammal **(74%)**

42%

anser att ett gott samhälle ska kunna fungera och utvecklas på ett bra sätt även om människorna i det mest fokuserar på sitt eget liv **(46%)**

2. **Finns det generationsskillnader som säger något om framtiden?**
Siffror i parentes är alla svaranden.

68%

av Generation Z anser att medborgare ska få samma välfärd och service oavsett var i landet de bor. Baby boomers: 90% **(78%)**

53%

av Baby boomers instämmer i att servicen fungerar i lokalsamhället. Gen Z: 46% **(49%)**

38%

av Millennials och Generation Z menar att mer teknik är ett bra sätt att hantera ökande vård- och omsorgsbehov. Baby boomers: 27% **(33%)**

8. Självbildning

– den individuella processen att inhämta kunskap om samhällets organisering och skeenden som leder till känsla av sammanhang och ger förutsättningar för ett aktivt medborgarskap. Självbildning beror exempelvis av utbildningsnivå, personlighet och tillit.

1. **Har svar kring dimensionerna förändrats mellan 2018 till 2022?**
Siffror i parentes är från 2018.

37%

får sin bild av samhället formad framförallt av sin familj
(50%)

41%

får sin bild av samhället formad framförallt av vänner och bekanta
(51%)

48%

får sin bild av samhället formad framförallt av tidningar (både digitalt och papper)
(48%)

19%

får sin bild av samhället formad framförallt av alternativ media
(10%)

2. **Finns det generations-skillnader som säger något om framtiden?**
Siffror i parentes är alla svaranden.

34%

av Generation Z får sin bild av samhället formad framförallt av tidningar (både digitalt och papper).
Baby boomers: 62%
(50%)

46%

av Generation Z-kvinnor får sin bild av samhället framförallt från sociala medier.
Gen Z-män: 27%
(25%)

20%

av Millennials-män och Generation Z-män får sin bild av samhället framförallt från podcasts och Youtube. Baby boomers: 2%
(10%)

Insikter

1. **Betydande förändringar kan ske på fyra år.** Värderingar och åsikter kan förändras förvånansvärt mycket på fyra år. I årets studie är raset ifråga om mellanmänsklig tillit så stort att det bör hanteras med varsamhet. Samma sak kan sägas kring vilka källor som primärt påverkar människors bild av samhället, där vi ser en rörelse mot digitala medier som kan ha sin orsak i en pandemi med tillhörande fysisk isolering.
2. **Tillit, samhörighet och känslan av att vara en del av det svenska samhället sjunker.** Det syns i svaren på direkta frågor men också indirekt i minskande samsyn kring rättigheter och skyldigheter, mer beskrivet i avsnittet om samhällskontraktet. Den här utvecklingen har uppmärksammats i samhällsdebatten och hade sannolikt syntts ännu tydligare om unga i utanförskapsområden hade besvarat enkäten i proportionerligt antal.
3. **Generationsskillnader med interna variationer.** Det finns ett antal generella och distinkta generationsskillnader: äldre har bland annat större samsyn om samhällskontraktet, är mer skeptiska till datadelning och till teknik i vård och omsorg. Samtidigt visar det sig att inom den yngsta åldersgruppen, Generation Z, är könsskillnaderna påtagliga i ett antal frågor. Det gäller att inte överskatta de ungas åsiktsgemenskapen bara för att de har samma biologiska ålder. Deras bild av samhället kommer dessutom från delvis olika källor, med kvinnorna mest påverkade av sociala medier.
4. **Förtroendet för samhället ökar - av psykologiska skäl?** Att samhället upplevs vara bättre rustat för framtiden 2022 än 2018 är inte intuitivt självklart, givet tilltagande bränder och nederbörd. Inte heller att journalister och riksdag ska se sina förtroendesiffror öka, särskilt inte efter en pandemi vars hantering stundom har mött hård kritik. Eller är siffrorna tecken på ett behov av mer trygghet, om än bara påhittad i människors eget huvud?

2. Dagens samhällskontrakt

Samhällskontraktet bygger på en idé om att människor avsäger sig en del av sin egenmakt och frihet i ett hypotetiskt kontrakt till staten. I utbyte får de skydd och säkerhet. Denna tanke fick stort genomslag under upplysningen på 1600- och 1700-talen, samtidigt som att idén om individens rättigheter fick fäste.

Idag, drygt 300 år senare, lever alltjämt idén om ett samhällskontrakt. Men hur ser det kontraktet ut, enligt 2020-talets svenskar?

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Ett samhällskontrakt i ständig förändring

DET SVENSKA KONTRAKTETS KÄRNA

Historikern Lars Trädgård (2015) menar att det svenska samhällskontraktet är förhållandevis enkelt; det utgår från den basala principen om människors skyldighet att arbeta och betala skatt och i gengäld åtnjuta sociala rättigheter.¹ Det är ett kontrakt som de flesta svenskar skriver under på – men visst finns fler föreställningar som präglar vår uppfattning om medborgarrollen? Sociologen Kerstin Jacobsson (2010) menar att den svenska medborgarrollen historiskt har haft en i internationella jämförelser unikt stark känsla för det allmänna. Vidare har den svenska medborgarrollen präglats av hög mellanmänsklig tillit och hög tillit till staten. Jacobsson lyfter också fram att ordet *samhällsmedborgare* saknar motsvarigheter i språk som talas utanför Skandinavien – något som skulle exemplifiera medborgarrollen som ovanligt stark i Sverige².

VAD INGÅR I KONTRAKTET 2022?

I studien Morgondagens medborgare 2018 tecknades en bild av ett medborgarskap i omdaning. Medborgarrollen har till följd av bland annat privatiseringar och nytt språkbruk kommit att *kundifierats*. Rollen har också förändrats av en intensifierad jämställdhetsdebatt, ett allmänt ökat fokus på mänskliga rättigheter och debatter om svenskhet. I rapporten skrevs också om konservatismens återkomst och digitaliseringens påverkan på medborgarnas förväntningar på det offentliga.

Sedan dess har fyra år dramatiska år passerat; Stormningen av Kapitleum av Trump-anhängare i USA, Black lives matter-rörelsen, coronapandemin och Rysslands invasion av Ukraina för att nämna några. I en svensk kontext har svårigheten med att få till en regering efter valet 2018 och fler dödsskjutningar varit agendasättande i nyheterna. Har detta påverkat individens idé om medborgarrollen och därmed förhållandet mellan medborgarna och det offentliga? I så fall hur?

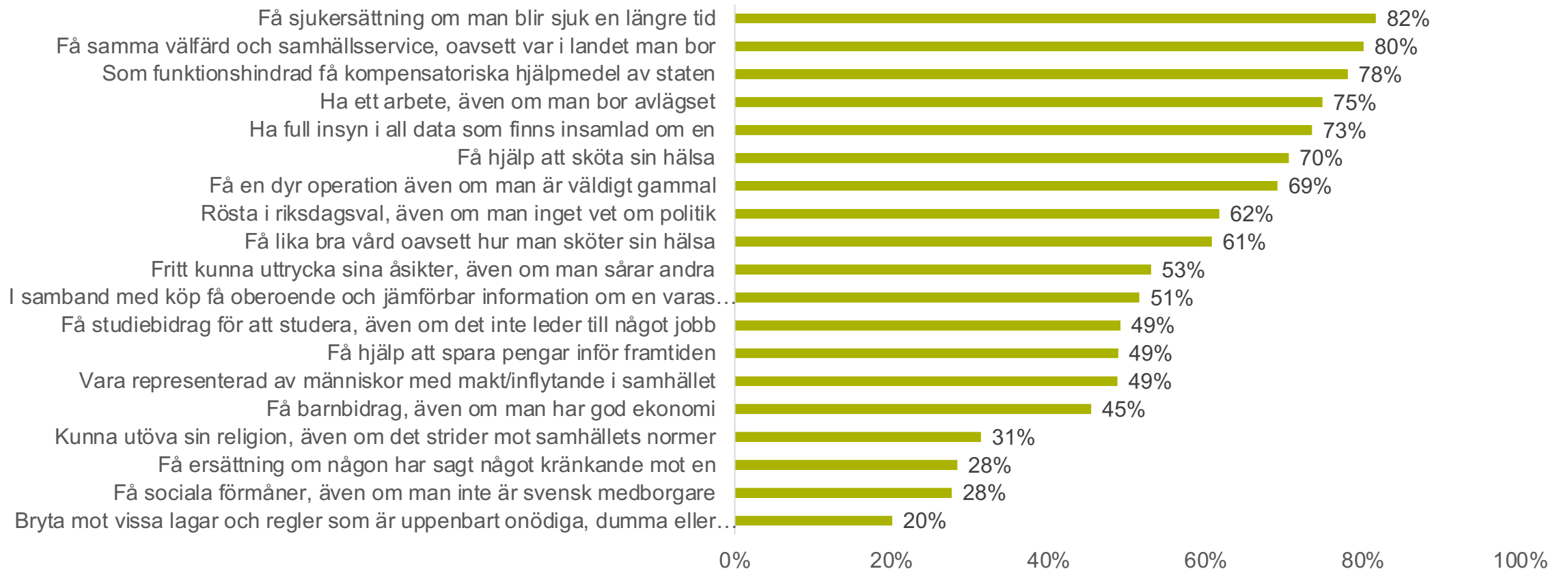
På följande bilder visas diagram över vilka rättigheter och skyldigheter som svenskarna har fått ta ställning till. Överst i respektive lista kommer de rättigheter och skyldigheter som svenskarna är mest eniga om bör gälla.

Respondenterna har avgivit sina svar på en femgradig likertskala. I listan redovisas andelen svaranden som har instämt med värden 4 och 5.

Rättigheter 2022

Som svensk medborgare borde man ha rätt till att...

Skyldigheter 2022

Som svensk medborgare borde man vara skyldig att...

I hög grad ett välfärdskontrakt, och ett stabilt sådant

Till höger listas de rättigheter och skyldigheter som 70% eller fler av medborgarna instämmer i. En balans i givandet och tagandet kan ses genom att det är lika många rättigheter som skyldigheter, och enigheten är endast marginellt större om rättigheterna.

Topp fem av alternativen rankades högst även 2018. Detta antyder att samhällskontraktet har stått stadigt, i alla fall de senaste fyra åren. Liksom 2018 kretsar de viktigaste rättigheterna och skyldigheterna kring jämlikhet i befolkningen, att människor ska få hjälp vid behov och ska bidra till välfärden genom att arbeta och utbilda sig.

De rättigheter och skyldigheter som minst andel instämmer i handlar i stället om skyldigheter till att påverka samhället, till engagemang i grannskapet och till frivilligarbete. Här råder inte alls samma nivå av samstämmighet.

SAMSYNEN AVTAR – ELLER?

Det är generellt något lägre samsyn bland respondenterna i årets studie jämfört med studien 2018. En osäkerhetsfaktor i detta är något så banalt som att respondenterna inte har besvarat frågorna i samma enkätprogram de båda åren. Utformning har betydelse för hur människor svarar. Men, det kan också finnas andra skäl till att samsynen krymper. Fyra unga årskullar har kommit in i studien och deras förståelse för hur välfärdsstaten fungerar kan vara annorlunda. De tillhör Generation Z, en grupp som tydligt avviker i en hel del av enkätens frågor. I den här jämförelsen har också alla respondenter i årets studie tagits med. Det betyder att 66- till 74-åringarnas åsikter också är med, vilket de inte var 2018. Större åldersspann kan rimligtvis också leda till minskad samsyn.

RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER STÖDS AV MINST SJU AV TIO SVENSKAR

1. **82%** Få sjukersättning om man blir sjuk en längre tid
2. **80%** Få samma välfärd och samhällsservice, oavsett var i landet man bor
3. **78%** Som funktionshindrad få kompensatoriska hjälpmedel av staten
4. **78%** Bidra till välfärden i Sverige genom att arbeta och betala skatt
5. **76%** Vara källkritisk och försäkra sig om att information man delar är sann
6. **75%** Ha ett arbete, även om man bor avlägset
7. **74%** Skaffa sig de kunskaper och kompetenser som krävs för att kunna få jobb
8. **74%** Rösta i allmänna val
9. **74%** Lyda lagarna, även om jag inte tycker att de är bra
10. **73%** Ha full insyn i all data som finns insamlad om en
11. **72%** Skaffa sig ett jobb om man inte studerar eller motsvarande
12. **70%** Få hjälp att sköta sin hälsa

Samhällskontraktet enligt olika generationer

GENERATIONSSPECIFIKA SAMHÄLLSKONTRAKT

Att svenskarna tycks ha en konsekvent samsyn om drygt tio rättigheter och skyldigheter betyder inte att det saknas variationer mellan olika grupper. Alla människor präglas av de diskurser som har varit starka under deras uppväxt. De yngre generationerna är exempelvis mer rättighetsorienterade än de äldre, något som kan förväntas givet de senaste årtiondenas individualism.

Till höger listas de rättigheter och skyldigheter som respektive generation instämmer mest i. I uppställningen syns att antalet instämmande är fler bland Baby boomers än i Generation Z, vilket antyder att samhällskontraktet är starkare rotat i den äldre befolkningen än den yngre.

Fråga i enkäten: Respondenterna uppmanas att visa i vilken grad de instämmer i påståenden om rättigheter och skyldigheter, på en femgradig skala – där 4 och 5 anses instämma.

BABY BOOMERS

- 90% Få sjukersättning om man blir sjuk en längre tid
- 90% Få samma välfärd och samhällsservice, oavsett var i landet man bor
- 89% Bidra till välfärden i Sverige genom att arbeta och betala skatt
- 86% Som funktionshindrad få kompensatoriska hjälpmedel av staten
- 86% Ha full insyn i all data som finns insamlad om en
- 86% Vara källkritisk och försäkra sig om att information man delar är sann

MILLENNIALS

- 78% Få sjukersättning om man blir sjuk en längre tid
- 74% Som funktionshindrad få kompensatoriska hjälpmedel av staten
- 73% Få samma välfärd och samhällsservice, oavsett var i landet man bor
- 71% Ha ett arbete, även om man bor avlägset
- 71% Vara källkritisk och försäkra sig om att information man delar är sann
- 69% Bidra till välfärden i Sverige genom att arbeta och betala skatt

GENERATION Z

- 70% Få sjukersättning om man blir sjuk en längre tid
- 68% Ha ett arbete, även om man bor avlägset
- 68% Få samma välfärd och samhällsservice, oavsett var i landet man bor
- 67% Som funktionshindrad få kompensatoriska hjälpmedel av staten
- 66% Få hjälp att sköta sin hälsa
- 66% Bidra till välfärden i Sverige genom att arbeta och betala skatt

Rättigheter
Skyldigheter

Samsynen inom gruppen minskar, skyldigheter faller undan

Generationernas mest avvikande kontraktspunkter

På den här sidan illustreras de rättigheter och skyldigheter där olika generationer avviker mest jämfört med genomsnittet. Här syns tendenser till livsfasvärderingar, alltså att olika generationer instämmer mer med rättigheter och skyldigheter som de personligen har/kan ha nytta av inom en snar framtid.

Äldre respondenter har ofta större vårdbehov, vilket syns i Baby boomers svar. Yngre, som aldrig har gjort militärtjänst, vill ogärna vara skyldiga att försvara landet (mer om detta i avsnittet om beredskap). Samhällskontraktet präglas således inte endast av principiella värderingar utan i hög grad av människors livsfaser och egenintressen.

Frågan är hur samsynen utvecklas i framtiden? Uppvisar de unga livsfasvärderingar som förändras med större livserfarenhet eller tar de med sig sina uppfattningar framåt i livet? Kommer enigheten om samhällskontraktet generellt vara mindre bland framtidens medborgare? Här finns, som man brukar säga, anledning till fortsatt forskning, men exempelvis kan trenden *Allt mer ojämlika livsvillkor* komma att medföra en ökad oenighet mellan invånare med hemvist i samhällets olika socioekonomiska strata.

Fråga i enkäten: Respondenterna uppmanas att visa i vilken grad de instämmer i påståenden om rättigheter och skyldigheter på en femgradig skala – där 4 och 5 anses instämma.

Rättigheter
Skyldigheter

BABY BOOMERS

86% ▲ Ha full insyn i all data som finns samlad om en (73%)

84% ▲ Vaccinera sig för att motverka spridningen av en smittsam och potentiellt dödlig sjukdom (68%)

75% ▲ Hjälpa till att försvara landet (civilt/militärt) mot yttre angrepp, även om det vore sannolikt att Sverige skulle förlora (59%)

18% ▼ Kunna utöva sin religion, även om det strider mot samhällets normer (31%)

MILLENNIALS

57% ▼ Vaccinera sig för att motverka spridningen av en smittsam och potentiellt dödlig sjukdom (68%)

49% ▼ Hjälpa till att försvara landet (civilt eller militärt) mot yttre angrepp, även om det vore sannolikt att Sverige skulle förlora (59%)

59% ▲ Få studiebidrag för att studera, även om det inte leder till något jobb (49%)

55% ▲ Få barnbidrag, även om man har god ekonomi (45%)

GENERATION Z

60% ▲ Få barnbidrag, även om man har god ekonomi (45%)

50% ▲ Kunna utöva sin religion, även om det strider mot samhällets normer (31%)

38% ▼ Ta det jobb man erbjuds, även om man inte gillar det (53%)

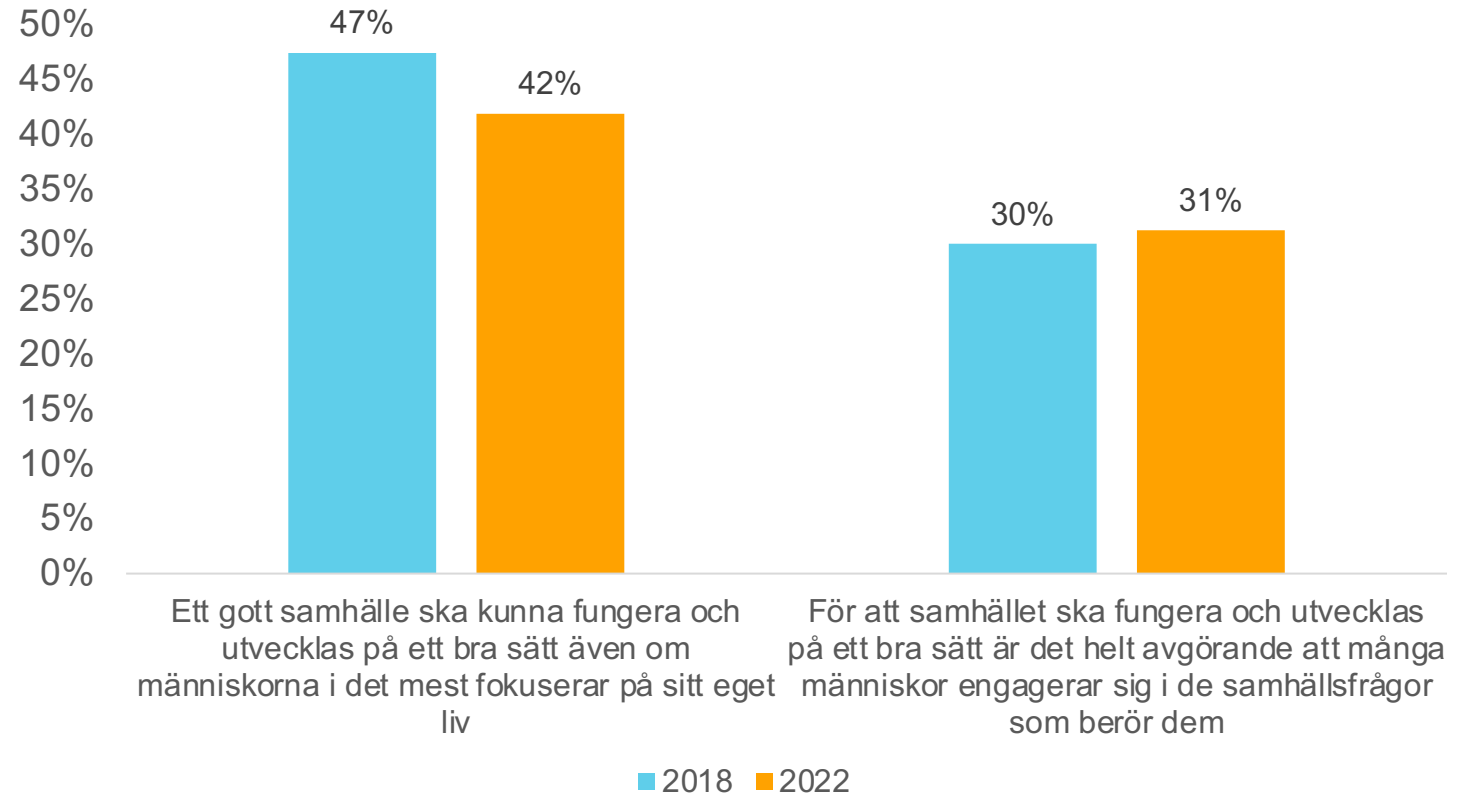
44% ▼ Hjälpa till att försvara landet (civilt eller militärt) mot yttre angrepp, även om det vore sannolikt att Sverige skulle förlora (59%)

En av tre förordar engagerade medborgare

Den folkbildning som under 1900-talets första halva pågick i Sverige och Danmark bottnade bland annat i ett ideal om en aktiv medborgare som tog sin plats i det industrialiserade samhällets nya massdemokrati. I och med en växande materiell levnadsstandard och ett utbyggt välfärdssystem har medborgarna haft förutsättningar för att istället in ta en kundrelation till samhället och dess professionella politiker.

Här visas andelen svenskar som instämmer i två motstående påståenden kring betydelsen av medborgarnas engagemang i samhället. Andelen som anser att medborgarnas engagemang inte ska krävas för att samhället ska fungera är fler. Sedan 2018 syns dock en liten minskning i opinionen för det passiva medborgarskapet.

DEN DEMOGRAFISKA UTMANINGEN

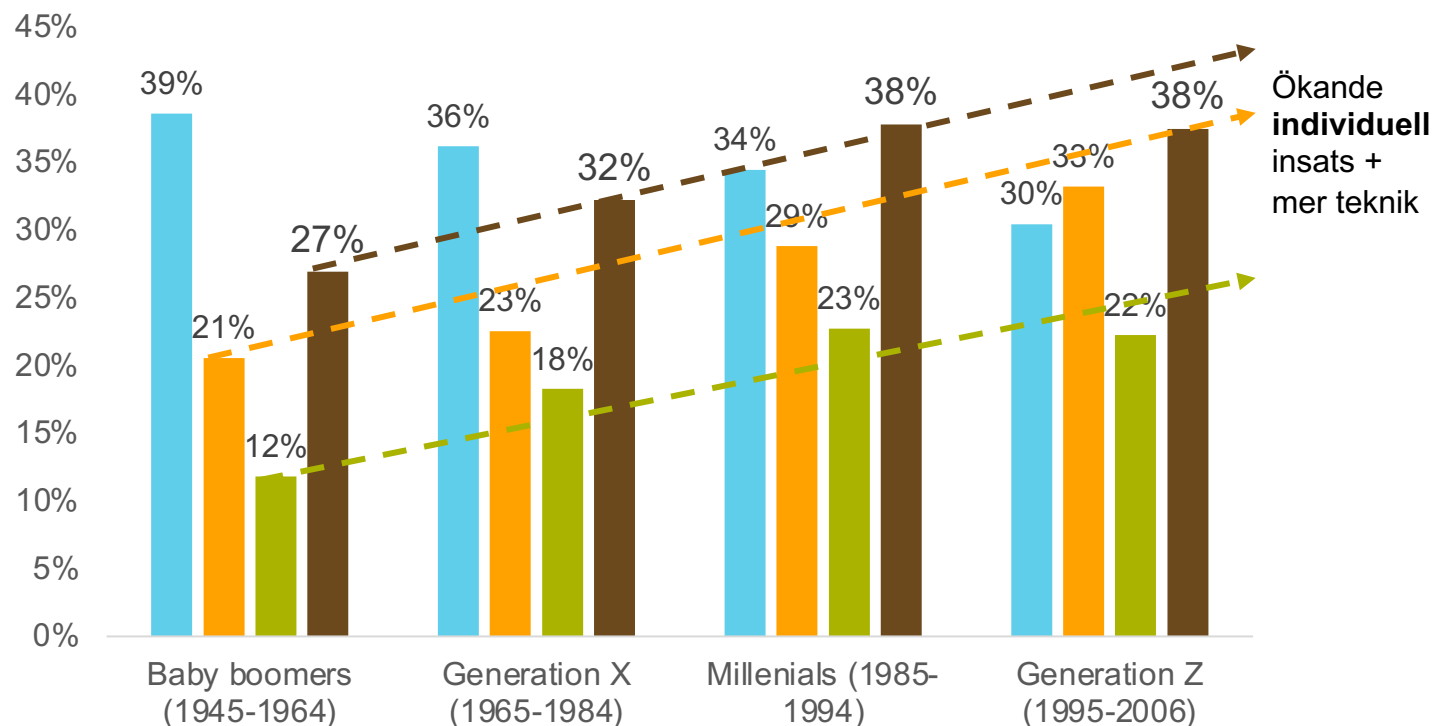
Här har respondenterna fått besvara hur de anser att kommuner och regioner bör hantera en åldrande befolkning och ett ökat vårdtryck. Generationsskillnaderna kan överraska givet hur unga gärna rankar många rättigheter högt i samhällskontraktet.

Överlag syns högre stöd för individuella åtaganden hos de yngre än de äldre. De äldre är å andra sidan mer välvilligt inställda till höjda skatter än yngre. Här behövs mer djuplodande studier för att kunna dra säkra slutsatser, men en orsak skulle kunna vara att många äldre har en bättre ekonomi än yngre. En annan orsak kan vara den samhällssyn som statsvetaren Marta Reuter menar att första hälften av 1900-talet präglades av: det offentliga skall tillgodose människors behov utifrån ett rättighetsperspektiv, välgörenhet skapar oönskade beroendeställningar mellan människor¹.

”Vi i Gen Z är de nya entreprenörerna, i skolan får vi lära oss att vi ska rädda världen. Jag tror att många unga lider av något slags Messias-komplex på grund av det.”

Orden formulerades av en person från Generation Z, i ett försök att förklara den egna generationens villighet att göra mer personliga insatser för att lösa samhällets demografiska utmaning. Kanske skolan, i en god ambition om att fostra eleverna till aktiva medborgare med självförtroende, istället riskerar att etablera känslan av att de unga ensamma bär ett stort ansvar.

Fråga i enkäten: Sveriges befolkning växer och blir allt äldre. Hur bör kommuner och regioner hantera ett ökande behov av vård och omsorg? I vilken grad instämmer du med följande alternativ? Staplarna visar andel i respektive generation som angett 5, 6 eller 7 på en sjugradig skala.

- Genom att höja skatterna för att anställa fler i vård och omsorg
- Genom att medborgarna gör mer ideellt arbete inom välfärden
- Genom att låta individen betala mer själv för vård och omsorg, exempelvis genom privata försäkringar
- Genom att använda mer teknik inom vård och omsorg, så som AI och robotar

Ökande
individuell
insats +
mer teknik

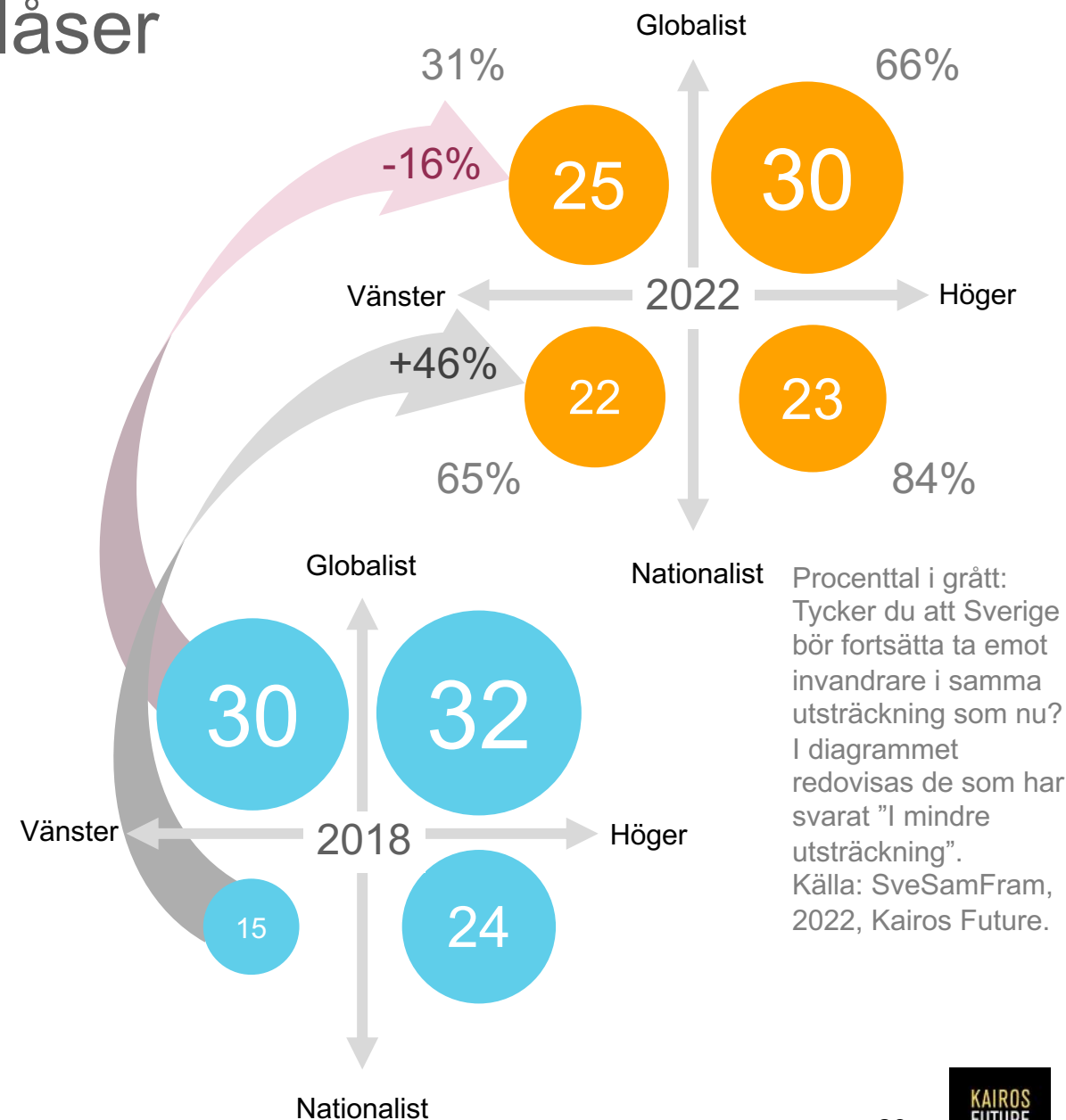
Vänsternationalistiska vindar blåser

I diagrammet visas svenskarnas självskattade placering på två skalor: politisk vänster-höger respektive nationalist-globalist. Inget av begreppen har definierats i enkäten. Den blå figuren visar fördelningen av svar 2018, medan 2022 återges i gult.

Längs den horisontella linjen har inte mycket hänt sedan 2018, strax över hälften av svenskarna identifierar sig som politiskt höger. Mer påtagliga förskjutningar har skett på globalist-nationalist-skalan. Andelen globalister har minskat med över 7 procentenheter från att 2018 ha utgjort närmare två tredjedelar av svenskarna. Kombinationen av de här rörelserna betyder att andelen vänsternationalister har ökat med 7 procentenheter, medan andelen vänsterglobalister minskar med 5 procentenheter.

Den här utvecklingen beror troligtvis på en rad orsaker. Globaliseringen i betydelsen ökad internationell handel medförde billigare varor och resande för majoriteten av svenskarna. Andra människors ökade rörlighet kom dock med tiden att uppfattas som problematisk för en växande andel svenskar och flyktingkrisen 2015 ledde till en bred politisk omgruppering i invandringsfrågan. Flertalet partier bedriver numera en politik för en jämförelsevis återhållsam eller minskad invandring. Den globalistiska diskurs som växte sig stark under 80- och 90-talen, och som fick en artikulerad motvind under 00-talets början, tycks alltså fortsätta försvagas. Idéer om en gränslös värld av människor med lika värde har tappat i popularitet. Istället har en mer traditionell konservativ idé om den infödde medborgarens särställning i nationens famn växt fram.

Vänsternationalism är inte nytt i Sverige utan utgjorde en viktig del i det socialdemokratiska samhällsbygget. Det utgick delvis från starka fackförbund med uppgift att skydda svenska arbetare från utländsk konkurrens.

Sammanfattning

- Trots fyra dramatiska år – samsynen om vad som är kärnan i samhällskontraktet är intakt sedan 2018; och det är fortfarande i hög grad ett välfärdskontrakt.
- Samhällskontraktet är starkare rotat i den äldre generationen än den yngre.
- Människors attityder till samhällskontraktet formas även av egenintressen och livsfaser – de rättigheter och skyldigheter som just nu gynnar en själv anser man ofta är viktigare än vad man gör under andra livsfaser.
- Kollektiva lösningar som höjda skatter för att lösa samhällets demografiska utmaning har starkare stöd hos äldre än yngre, medan yngre är mer positiva till individuella insatser som ideellt arbete och teknik.
- Vänsternationalism ökar något i opinionen och en förskjutning har skett genom att färre identifierar sig som globalister och något fler som nationalister.

Insikter

1. Samhällskontraktet som idé är fortfarande relevant, i alla fall för den som vill undersöka och synliggöra det abstrakta i människors uppfattning av vad som ingår i den svenska medborgarrollen.
2. Studien visar att samhällskontraktet är stadigt och väl förankrat i befolkningen. I en generationsjämförelse syns dock tendenser som pekar mot en dalande plikt-känsla bland unga. Att unga är mer rättighetsorienterade ligger kanske i ungdomens natur – men i ljuset av en tilltagande individualism föranleds frågor om vi går från ett kollektivistiskt medborgarkontrakt mot ett mer individualiserat? Ett kontrakt som kräver färre förpliktelser och där individen i stället är sin egen lyckas smed?
3. Att det under en lång tid har pågått en påtaglig individualisering av människors relation till varandra skulle troligtvis få ifrågasätta. Detta återspeglas i enkätresultatet där unga exempelvis föredrar ideellt engagemang framför höjda skatter som alternativ för att finansiera ökat vårdtryck. Men kanske individualismens idé har gått från att vara ett befriande av individen från kollektivets ibland begränsande likriktning, till en kraft som får människor att förvänta sig allt mindre av varandra. I så fall kan de yngre generationernas större lidande av ångest och oro kanske förklaras av en mindre existentiell trygghet.

3. De alienerade medborgarna

Om medborgare är de som är med i samma borg så delar inte alla svenskar samma känsla av att befinna sig på borgmurens insida. Några lever i ett väl dokumenterat utanförskap, för andra handlar det mer om en känsla. För de allra flesta är det ett oönskat tillstånd med potentiellt negativa hälsoeffekter.

Sju procent av svenskarna uttrycker en tydlig känsla av att inte vara del av det svenska samhället. I det här avsnittet tecknas de alienerade medborgarnas profil, baserat på bakgrundsdata och uttryckta värderingar.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

De alienerades profil

Vilken betydelse spelar individens upplevelse av att vara en del i samhället för hens idé om medborgarrollen? Att känna sig som en del av en gemenskap är generellt en skyddsfaktor i livet, utanförskap är förknippat med låg status som i sin tur korrelerar med både sämre hälsa och kortare liv. Frågan är svår att besvara eftersom orsakssammanhangen kan gå åt båda håll. Är jag oengagerad i föreningsliv för att jag känner mig utanför, eller är det tvärt om?

VAD KÄNNETECKNAR DEM SOM INTE SER SIG SOM EN DEL?

I studien korrelerar känslan av att inte vara del av det svenska samhället med följande, personerna benämns som alienerade:

- **Generellt svagare ställning på arbetsmarknaden.** Låg inkomst, kort utbildning, oftare arbetslös och, i viss mån, låg ålder. Bland Millennials och Generation Z finns en lite större andel alienerade än bland äldre generationer, och mest bland män. Andelen arbetslösa är dubbelt så stor bland alienerade än bland övriga grupper.
- **Mindre nöjdhet med platsen där de bor.** Detta uttrycks i en jämförelsevis låg förväntan på lokalsamhällets förmåga att hantera kriser. De uppvisar också större missnöje med lokal samhällsservice vilket delvis kan kopplas till att de i lite högre grad bor i landsbygd. Vidare upplever de mindre samhörighet och trygghet på platsen där de bor och jämfört med övriga befolkningen känner de alienerade lägre generell tillit till andra människor; .

- **Väsentligt lägre generell tillit.** Bland alienerade är det nästan 50% fler än bland svenskarna i stort som sympatiserar med påståendet *Man kan inte vara nog försiktig i kontakten med andra människor*. Det här förhållningssättet återkommer i en jämförelsevis stor motvilja till att dela med sig av data till offentliga aktörer.
- **Delvis dålig självbild, men med politiskt självförtroende.** Sju av tio av de som känner sig som en del i samhället anser att de "har kunskaper och färdigheter som de kan bidra med i samhället". Bland alienerade är det hälften som känner likadant. Nästan sju av tio av alienerade känner sig *inte* behövda och att de egna insatserna gör nytta. Paradoxalt nog uppvisar gruppen samtidigt nästan 30% mer optimism än snittet kring sin egen förmåga att påverka samhällets utveckling. De anser också i högre grad att det är individen som avgör om samhället blir ekologiskt hållbart, inte institutioner, lagstiftning och stora företag.
- **Oftare ogift, hemmaboende och utan barn.** Familjeprofilen beror förstås delvis på att unga är något överrepresenterade bland alienerade, men för vuxna män utan arbete är ensamhet inte alls ovanligt
- **Ser ett större behov av fundamentala samhällsförändringar.** Här skiljer sig gruppen mest av allt från genomsnittet, andelen som ser behov av en omorganisering i grunden är drygt 60% större än för svenskarna i stort.

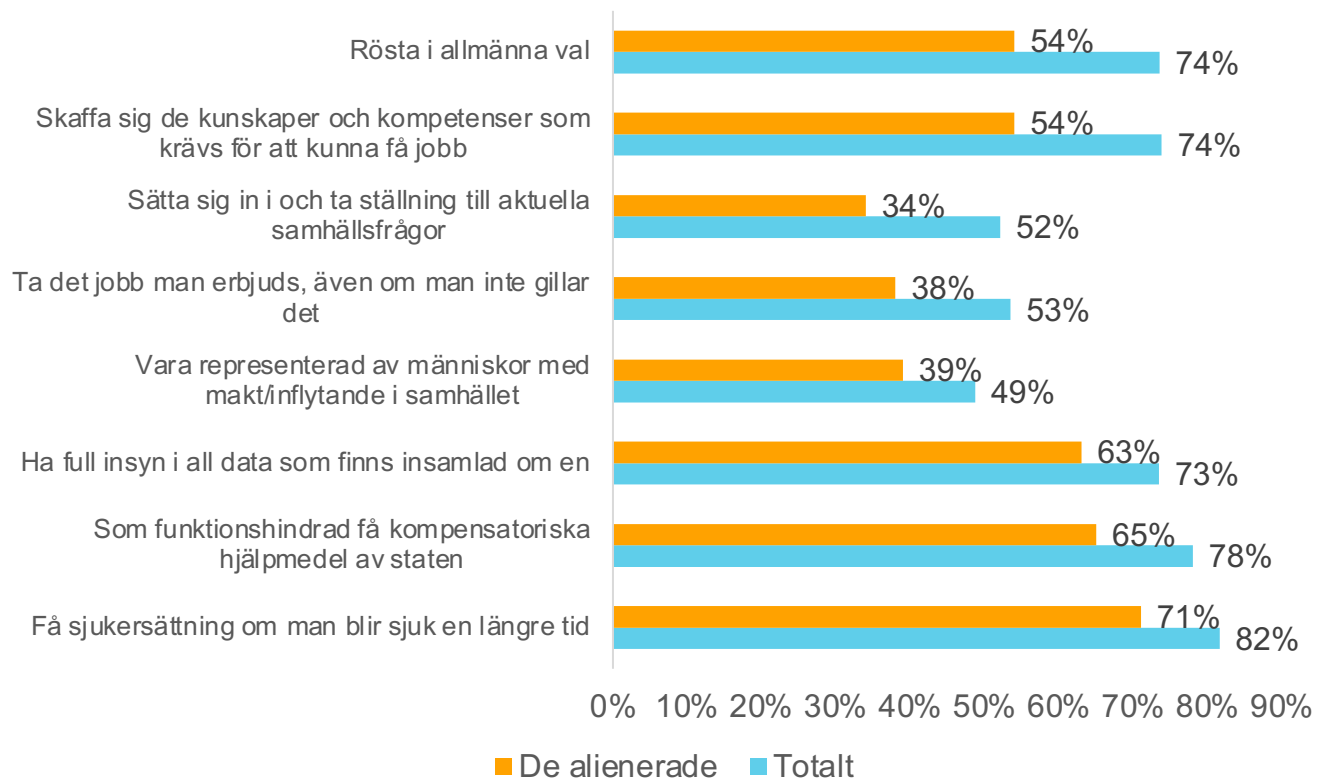

De alienerades profil

- **Ett mindre ömsesidigt samhällskontrakt.** Alienerade kännetecknas av att de ser färre både rättigheter och skyldigheter, skillnaden är påtaglig. De som uttryckligen anger att de känner sig som en del av samhället har istället +5 till +7 procentenheter mer på lika många alternativ. Undantaget är rättigheten respektive skyldigheten att bryta mot uppenbart onödiga lagar, samt att fritt få uttrycka sin åsikt. Här tycker de alienerade som svenskarna i stort. I linje med denna avvaktande attityd till ett samhällskontrakt är alienerade mer skeptiska än andra till myndighetsinsatser med syfte att skynda på den gröna omställningen, inklusive att få bra information om en varas miljöpåverkan.

Fråga i enkäten: Respondenterna uppmanas att visa i vilken grad de instämmer i påståenden om rättigheter och skyldigheter.

Skala 1 till 5, staplarna visar andel svar 4 och 5.

De alienerades profil

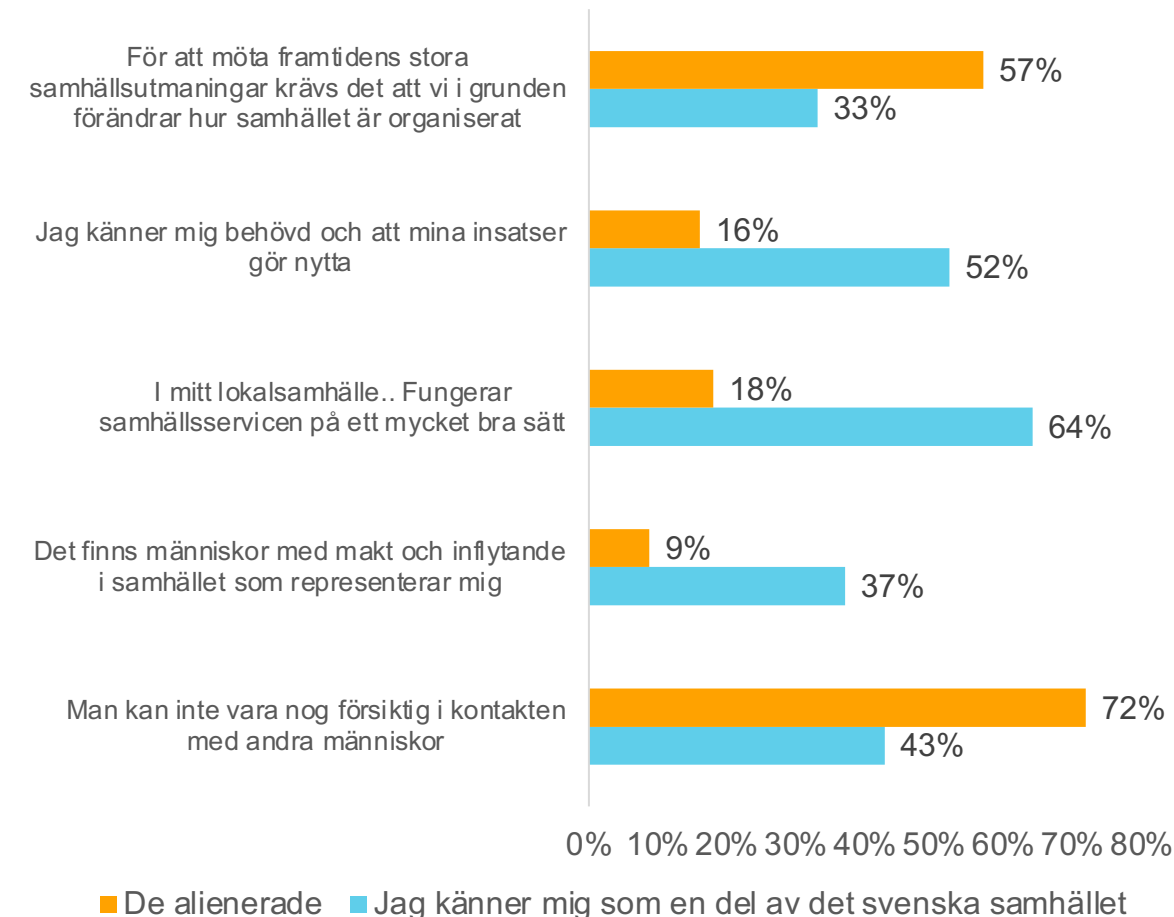
- **Mindre intresserade av samhället.** Alienerade är mycket mindre intresserade av samhällets utveckling än andra grupper.
- **Är oftare invandrare från Norden.** Bland alienerade är andelen utrikesfödda inom Norden 75% fler än bland svenskarna i stort.
- **Saknar representanter med inflytande i samhället.** Hälften så många av alienerade upplever sig representerade av någon med makt och inflytande än medelsvensken. SD har 50% fler sympatisörer i gruppen, Alternativ för Sverige ännu fler, medan de "statsbärande" partierna M och S får påtagligt mindre förtroende. Gruppen har ett större motstånd mot ett multikulturellt samhälle, är mer konspirationsbenägna än andra men inte mer öppen för att låta en stark ledare styra än andra. Expertstyre är däremot mindre uppskattat bland alienerade än bland andra.

FÅR JAG INTE SÅ VILL JAG INTE

Surt sa räven om rönnbären, i fabeln som beskriver den känsla människor kan få när det som de önskar sig förnekas dem. För den som inte känner sig som en del av samhället kan det finnas anledning att skydda det egna jaget mot upplevelsen av att vara avvisad. Kanske är det förklaringen till att alienerade inte tycks uppskatta relationer och gemenskap som många andra ser som viktiga i livet.

Två tredjedelar av svenskarna uppger att det är viktigt att känna sig delaktig i samhället, andelen är ännu fler bland de som redan gör det. Bland alienerade är förhållandet det omvända och knappt en tredjedel svarar att de tycker så.

Fråga i enkäten: Markera hur väl du instämmer i följande påståenden. Skala 1 till 7, staplarna visar andel svar 1,2 och 6, 7. där 1 = Instämmer inte alls, 7 = Instämmer helt

Sammanfattning

- Sju procent av svenskarna uppger tydligt att de inte känner sig som en del av det svenska samhället (svarat 6 eller 7 på 7-gradig skala).
- En låg känsla av delaktighet i samhället korrelerar med en generellt låg ställning på arbetsmarknaden och något mer med att vara man. Dessutom uppger de sig ha mindre att erbjuda samhället i fråga om kunskaper och färdigheter. I gruppen finns också en något högre andel som lever utan partner eller barn.
- Låg delaktighet korrelerar också med ett större missnöje med platsen man lever på, både i fråga om service, trygghet och förmåga att hantera kris.
- Gruppen med låg delaktighet i samhället känner betydligt mindre generell tillit än övriga.
- Samhällskontraktet i fråga om rättigheter och skyldigheter är svagare på nästan alla punkter för den här gruppen.
- Gruppen upplever sig mindre representerade av människor med makt och inflytande än andra grupper. De avvisar de historiskt största partierna och sympatiserar mer med nya partier på högerkanten, med invandringskeptisk profil. De avviker inte från snittet i längtan efter en stark ledare.
- Bland de alienerade är det betydligt ovanligare att tycka att det är viktigt att känna sig som en del i samhället än bland svenskarna i allmänhet.

Insikter

1. Arbete är nyckeln till samhällsgemenskapen. Det är ingen ny insikt men den bekräftas än en gång. Här anas också den arbetslöse mannen som inte kan finna en partner, men det är inte en betydande andel i gruppen.
2. Välfungerande samhällsinstitutioner lägger fundamentet till den mellanmänniska tilliten. Detta har bevisats i forskning¹ och det tycks bekräftas också i dessa svar. Individer med svagt förtroende för institutionerna litar inte heller på sina medmänniskor.
3. Sympatisörer till nationalistiska partier uppvisar ingen särskild förkärlek till auktoritärt styre. De avvisar också expertstyre i högre grad än andra, medan tilliten till individernas förmåga att åstadkomma grön hållbarhet är jämförelsevis stor.
4. De alienerades starka känsla av att samhället behöver organiseras om i grunden, i kombination med upplevelsen att de saknar politisk representation kan bli frustrerande. Upplever de dessutom att de själva inte har kunskaper och färdigheter att bidra med uppstår sannolikt känslan av att vara utlämnad till ett etablissemang som inte lyssnar och tycks vara nöjda med status quo.
5. Att det saknar betydelse att känna sig som en del av samhället är en av studiens märkligaste datapunkter. Om gruppen med alienerade växer och fler anammar samma uppfattning innebär det en betydande utmaning för själva idén om ett samhällskontrakt. Den som inte känner sig inkluderad riskerar att skriva om kontraktet för sin egen del, utan dialog med övriga.

4. Engagemang och ideell organisering

Det moderna Sverige formades i hög grad av ett ideellt organiserat folk, och svenskarna fortsätter att i en internationell jämförelse inneha många medlemskap per capita. Ideell organisering bidrar till att stärka socialt kapital, demokrati och folkhälsa, vid sidan av att också bidra till upprätthållandet av välfärden.

Så hur mår det svenska ideella engagemanget och vad tänker människor om att bidra till samhället genom oavlönat arbete? Det har blivit dags att vända fokus mot temat engagemang.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Stabilt engagemang men svag förnyring

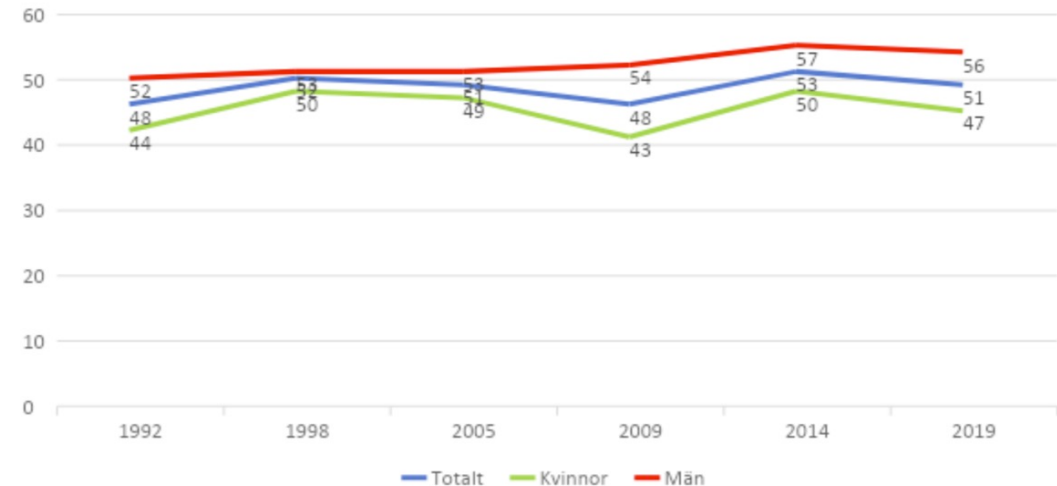
Ideellt engagemang, med eller utan medlemskap och formella strukturer, är en annan sfär än familj och arbete. En sfär för aktiviteter och upplevelser som i huvudsak handlar om personlig njutning och mening, snarare än samhällsnytta. Men nytta gör det; 2014 beräknas det samlade ekonomiska värdet av ideellt engagemang ha uppgått till närmare 260 miljarder kronor. Det visar att ideellt engagemang har en högst reell betydelse och att det finns anledning att önska att svenskarnas ideella engagemang fortlever.

Med engagemang avses här individens intellektuella, emotionella och praktiska engagemang för olika samhällsfrågor och ideell organisering i alla dess former. Engagemanget kan komma till uttryck på olika sätt, så som att exempelvis erövra och kommunicera kunskap, påverka, mobilisera andra och medverka i exempelvis föreningar och i nätverk med uttalade syften.

STABILA NIVÅER AV IDEELLA INSATSER

Vilka tendenser syns i det praktiska engagemanget idag jämfört med vad som presenterades 2018 i rapporten *Morgondagens medborgare?* Baserat på insamlad data och omvärldsbevakning tecknades då en mer positiv bild av svenskarnas ideella engagemang än vad som ofta beskrivs i folkmun. Källan till detta var de befolkningsstudier som genomförts vid dåvarande Ersta Sköndal Bräcke högskola (idag Marie Cederschiölds högskola) sedan 1992. Datan var då från 2014 och i den senaste studien (2019) syns inga betydande trendbrott.

51% av svenskarna i åldrarna 16-84 år har under det senaste året arbetat ideellt vid åtminstone ett tillfälle. Denna andel har varit densamma sedan 1992. Men en insats per 12 månader gör ingen styrelse, så hur har fördelningen av ideella uppdrag förändrats? Antalet uppdrag som de engagerade har är också stabilt: 50% av de engagerade har ett uppdrag, 28% två och 22% har tre, eller fler, ideella uppdrag.¹

Ideellt arbete i Sverige, 1992-2019. I procent av befolkningen (18-84 år) totalt och efter kön. Källa: von Essen, Svedberg (red) 2020¹.

Men med detta sagt, normaltillståndet för svenska föreningar är att bemanningen av styrelseuppdrag är svårt. Dagens människor föredrar korta insatser framför långvariga förpliktelser. Särskilt idrottsrörelsen har tappat engagerade sedan 1998¹, liksom många politiska partier.

VÄXANDE ANDEL SENIORER, FÄRRE NYKOMLINGAR

Inte fullt lika stabilt är fördelningen av vad som skulle kunna kallas nykomlingar och veteraner. De förstnämnda (ideellt aktiva idag men som längst 5 år) har blivit 25% färre. De som varit ideellt aktiva mer än 5 år ökar samtidigt med en dryg tredjedel¹. Motsvarande tendens syns när de aktivas ålder kartläggs. Seniorerna, stora generationer med många pigga äldre, ökar i andel av den ideellt engagerade befolkningen.

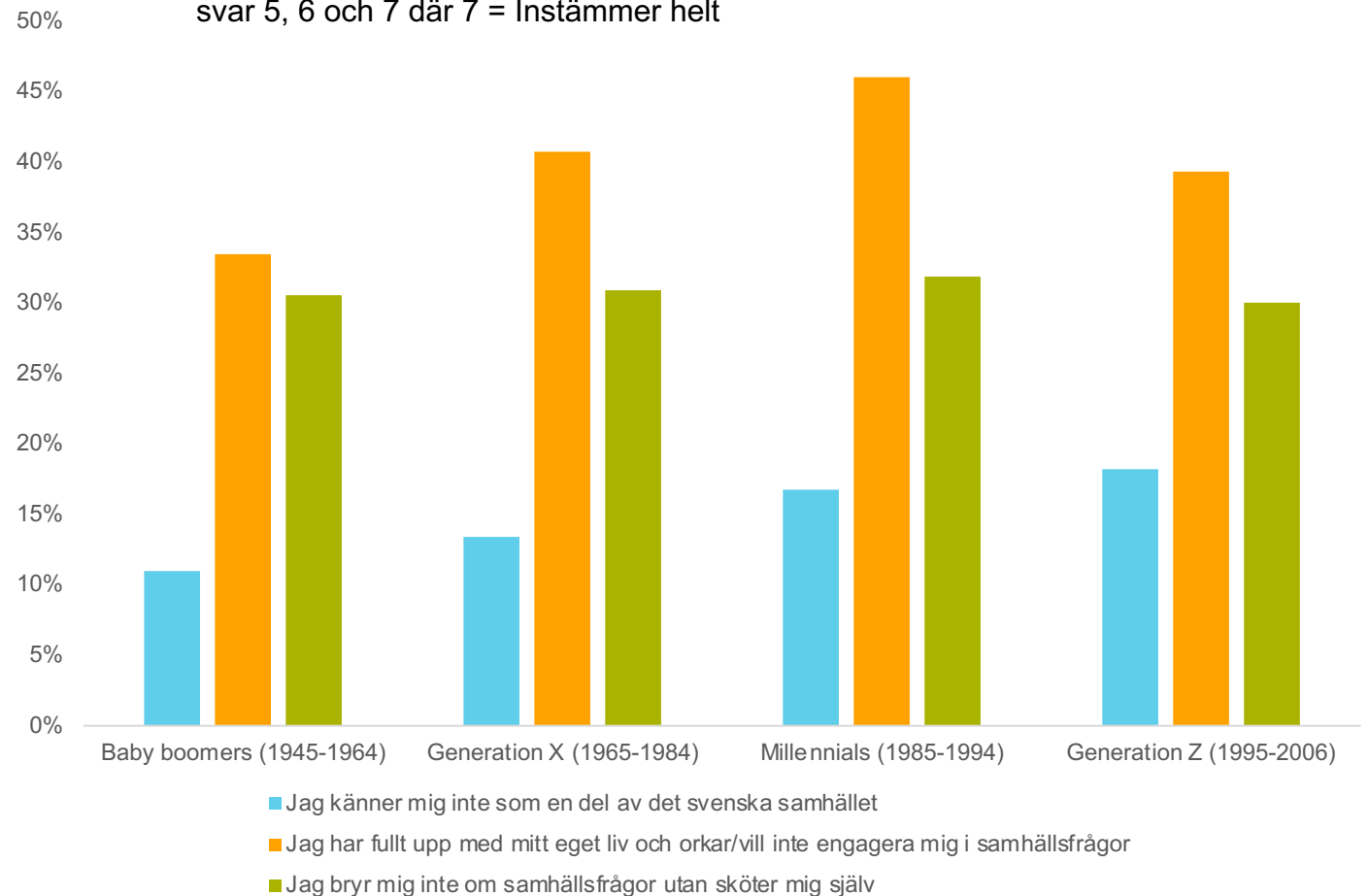
Färre bryr sig om samhället men fler bryr sig om frågor

DUBBLA SIGNALER OM SAMHÄLLENGAGEMANG

När tillfrågade om sitt engagemang i frågor som de arbetar aktivt för att påverka rapporterar respondenterna ett något högre engagemang än 2018. Samtidigt sjunker andelen som instämmer i att de brinner för samhällsfrågor och gärna vill vara med och påverka. Kanske den andra formuleringen tolkas som att bli involverad i exempelvis ett politiskt parti, medan den första låter sig göras via inlägg i sociala medier?

Gruppen som uppger att de inte bryr sig om samhällsfrågor har samtidigt vuxit med cirka 20% till en knapp tredjedel av svenskarna. Liksom i andra frågor finns här en oväntad skillnad mellan Generation Z-män och -kvinnor. Kvinnorna uppger att de bryr sig mindre om samhällsfrågor än svenskarna i allmänhet, men framförallt mindre än de jämnåriga männen. Denna tendens av unga kvinnors oengagemang återfinns i svaren till andra frågor i studien.

Fråga i enkäten: Hur väl instämmer du i följande påståenden? Skala 1 till 7, staplarna visar andel svar 5, 6 och 7 där 7 = Instämmer helt

Antalet ideella timmar per person och månad ökar

FÄRRE ÄR MEDLEMMAR, MÅNGA GER MER TID

Under perioden 1998-2014 uppgav närmare nio av tio att de är medlemmar i den organisation som de är engagerade i. Sedan sker ett tapp med 11% mellan 2014-2019¹. Det här ligger i linje med trenden i omvärldsanalysen som beskriver det ideella engagemangets i förändring. Orsakerna är inte klarlagda, men så som beskrivs i trenden minskar behoven av en föreningsstruktur om aktiviteterna organiseras via sociala medier, sker mer i punktform och inte kräver en särskild föreningsekonomi. Vidare skulle engagerade föräldrar i exempelvis idrottsrörelsen, scouterna etc. kunna ingå i gruppen engagerade icke-medlemmar. Data från Kairos Future tyder på att många unga tar föräldraskapet på stort allvar.

Parallellt med att något fler engagerar sig utan att vara medlemmar ökar även antalet timmar per engagerad per månad (se tabell till höger).

Ökningen är väsentlig, med +122% bland 16-24 åringar under perioden 1992-2019 och med +38% för 75-84-åringar under perioden 2005-2019¹. Dock, ökningen bland unga 2014-2019 är radikal (+35%) och senast något liknande skedde föll siffran tillbaka året efter. Här spelar sannolikt de äldres allt bättre hälsa roll, samt att hårdtsatsande ungdomar inom idrott tränar mer idag än tidigare.

	1992	1998	2005	2009	2014	2019
16-24	9	13	21	13	14	20
25-39	12	12	10	13	14	13
40-54	14	11	19	18	12	17
55-64	12	11	11	17	14	18
65-74	20	14	12	18	19	20
75-84	-	-	14	13	18	21
Totalt	13	12	14	16	15	18

Tabell över genomsnittligt antal ideellt arbetade timmar per månad, 1992-2019. Befolkningen och ålder. Källa: von Essen, Svedberg (red) 2020¹.

Drygt en av tre vill bidra mer – men vet inte hur

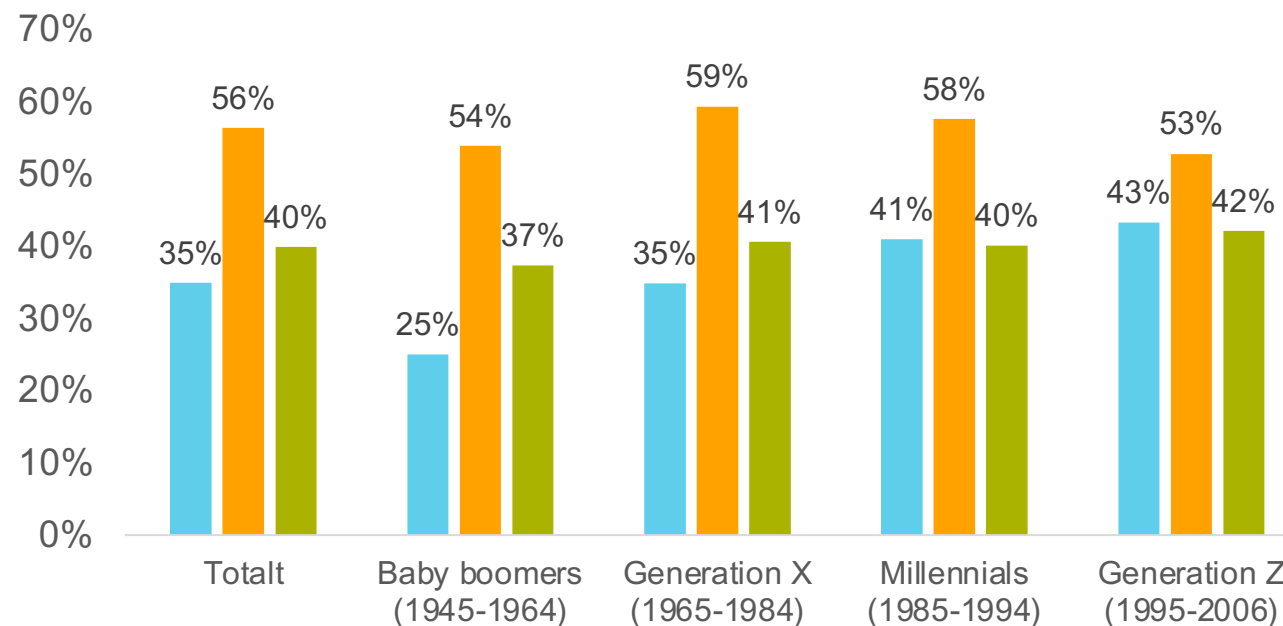
TRÖSKLAR FÖR ATT ENGAGERA SIG

Stora delar av det svenska föreningslivet har haft en utmaning i att lyckas inkludera olika minoritetsgrupper. Vit, etnisk svensk, högutbildad medelklass dominerar i ideell sektor vilket kan antas ha försvårat för andra grupper att engagera sig. Ideell organisering har inslag av ärfthlighet, sannolikt kopplat till det faktum att organiseringen och de demokratiska processerna är något unikt som är svårt att lära sig i andra delar av samhället. Den som har fått kunskaper med sig hemifrån, eller åtminstone en positiv attityd till föreningar, kan förväntas ha lägre trösklar till det egna organiserade engagemanget.

Drygt en av tre svenskar uppger att de gärna skulle bidra mer i samhället men inte vet hur. Här syns en svag ökning under de senaste fyra åren. Bland dem som är födda utanför Norden uppgår andelen till hela 50%. Glädjande nog är de samtidigt mer övertygade än genomsnittet om att de har kunskaper och färdigheter som de kan bidra med i samhället. Här bör dock understrykas att denna grupp är svårfångad i enkäter. Beskrivna skillnader ska snarare ses som tendenser än exakta värden.

En annan tröskel till samhällsengagemang kan vara en bristande tilltro till den egna förmågan att faktiskt åstadkomma förändring. Fyra av tio svenskar uppger att även om de skulle vilja så skulle de inte kunna påverka samhället, en liten ökning jämfört med 2018.

Fråga i enkäten: Hur väl instämmer du i följande påståenden?
Skala 1 till 7, staplarna visar andel svar 5, 6 och 7 där 7 = Instämmer helt

- Jag skulle gärna vilja bidra mer till samhället, men vet inte hur
- Jag har viktiga kunskaper och färdigheter som jag kan bidra med i samhället
- Även om jag ville, så skulle jag inte kunna påverka samhället och dess utveckling

Avtagande skyldighet att bidra ideellt

Vilken roll spelar det ideella arbetet för samhället? Människors individuella svar på den frågan lär påverka den personliga motivationen till ideella insatser. I en tid av upplevd tidsbrist och obegränsad tillgång till underhållning behövs det anledningar att prioritera engagemang som ofta innebär åtaganden och förflyttning ut ur hemmet.

Som visas i tabellen har uppfattningar om det ideella arbetets betydelse inte varierat nämnvärt genom åren, med två undantag.

Allt fler svenskar tycks mena att ideellt arbete sker för att kompensera för ett samhälle som inte "tar sitt fulla ansvar", närapå en tredubbling sedan 1994. Både idéer om ett annat, större samhällskontrakt såväl som personliga erfarenheter kan ligga till grund för denna uppfattning. Tredubblingen sedan 1994 sammanfaller med en period när det svenska sociala skyddsnetet har stramats åt, samtidigt som ideell sektor i tilltagande grad har levererat välfärdstjänster¹.

AVTAGANDE KRAV PÅ ATT DRA SITT STRÅ TILL STACKEN

Ideellt engagemang är allt mindre en moralisk skyldighet, något som också får stöd av data i denna studie. I en lista över skyldigheter som skulle kunna ingå i samhällskontraktet återfinns "att engagera sig i samhället t.ex. genom att vara aktiv i föreningar", ett påstående som 30% av svenskarna sympatiserar med år 2022 (33% 2018).

Uppfattningar om det ideella arbetets betydelse och roll för samhället 1994-2019. I procent av befolkningen som instämmer i följande påståenden:

	1994	1998	2005	2009	2014	2019
De som arbetar ideellt ger något annat än det som avlönad professionell personal erbjuder, t.ex. ett annat slags engagemang och livserfarenhet	57	75	65	66	65	66
Om stat, kommun och landsting tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas något behov av ideellt arbete	11	16	18	25	31	29
Alla har en moralisk skyldighet att arbeta ideellt någon gång i sitt liv	42	53	61	54	41	35
Ideellt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	10	13	14	11	18	13
Engagemang i ideellt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	74	86	85	88	81	82

Källa: von Essen, Svedberg (red) 2020¹.

Gemenskap och att göra något konkret driver de aktiva

Hur ser det lockande engagemanget ut? Sedan 2018 har andelen som anser sig ha fullt upp med livet och därför inte orkar engagera sig i samhällsfrågor ökat något, till var fjärde svensk. Fördelningen mellan generationerna är som man kan förvänta sig, småbarnsgenerationen Millennials har mest fullt upp, medan Baby boomers har minst andel upptagna.

ATT BRY SIG OM NÅGON MOTIVERAR ALLT FLER

Tabellen här intill redovisar hur ideellt engagerade människor beskriver sin motivation utifrån ett antal färdiga alternativ. Att tillsammans med andra göra något konkret för människor som har det sämre tycks vara det som motiverar flest. Just att visa medkänsla med någon som har det sämre än en själv har blivit viktigare under femårsperioden, något som kanske vittnar om att socialt inriktade insatser ökar som andel av det ideella arbetet.

Värt att notera är att påståendet ”du kan förändra samhället” inte ens är i närheten av toppen på listan.

	2014	2019
att du deltar i ett gott sammanhang eller gemenskap när du arbetar ideellt?	5,7	5,7
att du gör något konkret inom det område du är engagerad?	5,5	5,5
att du kan visa medkänsla med personer som har det sämre än vad du har	4,9	5,5
att du känner dig behövd när du arbetar ideellt?	5,4	5,3
att du lär dig mer om det du arbetar ideellt med?	5,2	5,2
att du blir mer tillfreds med dig själv?	5,2	5,1
att du lär dig genom de praktiska erfarenheter du får av att arbeta ideellt?	5,1	5,1
att du arbetar ideellt tillsammans med vänner?	4,8	4,7
att du får kontakter som kan hjälpa dig i arbetslivet?	3,5	3,2
att kunna skriva in i ditt CV eller få ett intyg på att du har arbetat ideellt?	2,7	2,6
att du upplever ett tvång eller förväntan från andra att arbeta ideellt?	2,2	2,4
att du kan uttrycka åsikter i frågor som är viktiga för dig?	–	5,2
att du kan förändra samhället?	–	4,4

Motiv till ideellt arbete, 2014-2019. Angivet i medelvärde från en skala 1-7, där 7 betydde att motivet betydde mycket, för de som arbetar ideellt. Källa: Källa: von Essen, Svedberg (red) 2020¹.

Att göra skillnad blir allt mindre viktigt för att engagera sig

Närmare två av tre vill veta att deras insats gör någon skillnad för att de ska vilja engagera sig ideellt, något som gäller i större utsträckning bland kvinnor. En jämförelse mellan generationerna visar dock att yngre ser fler eller andra skäl som viktiga för att engagera sig i något, särskilt män.

KRAVEN PÅ EFFEKT ÖKAR MED INKOMSTNIVÅ

Ju högre inkomst, desto viktigare är det att göra skillnad, något som kan tolkas som att personer med hög inkomst har tillgång till jämförelsevis fler sammanhang där de kan hämta det ideella livets övriga positiva upplevelser: gemenskap, känslan av att vara behövd och att ha något att bidra med etc. Ett större engagemang i karriär och arbete kan också innebära tidsbrist för annat.

PRAKTISKT ARBETE LOCKAR LITE MER ÄN PENGAR

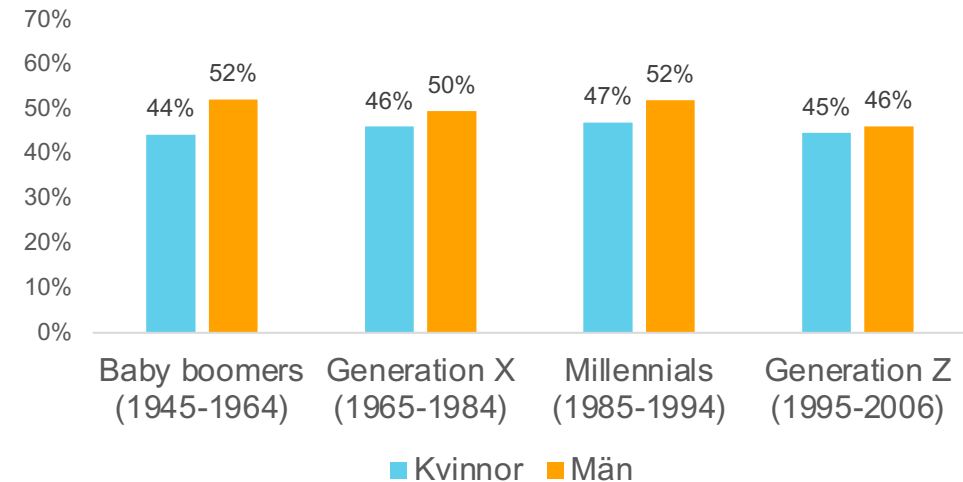
Ungefär hälften av svenskarna gör hellre något i handling än att bidra med pengar till något som någon annan gör. Siffran är stabil sedan 2018 och personlig ekonomi har en marginell betydelse.

IDEELLA INSATSER FÖR EKOLOGISK OCH SOCIAL HÅLLBARHET

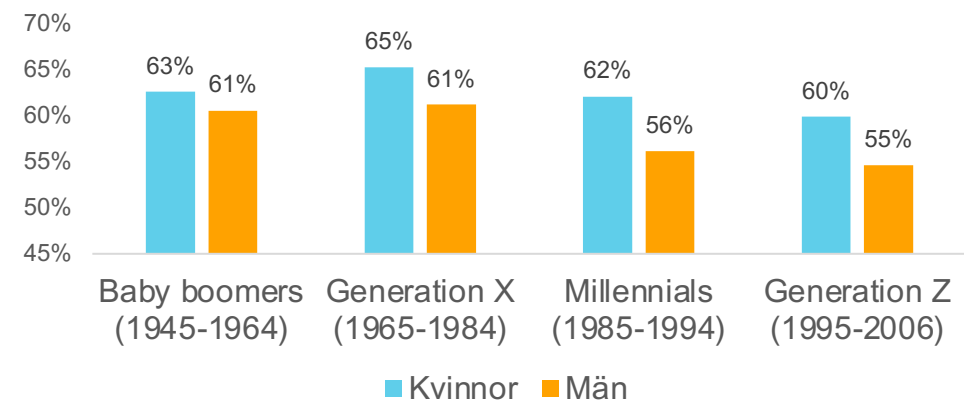
I studiens försök att fånga hur svenskarna vill bidra till samhällets omställning till grön hållbarhet svarar en dryg sjättedel av svenskarna att de kan tänka sig att i högre grad engagera sig ideellt. Exempelvis genom att utbilda människor i sin omgivning eller demonstrera. Särskilt Millennials-kvinnor och Generation Z-kvinnor är positiva till detta.

När studiens respondenter får välja åtgärder som samhället kan vidta för att möta ett växande behov av vård och omsorg menar 25 % av svenskarna att mer ideellt arbete i välfärden vore bra. Unga är mer positiva till detta än äldre, vilket kanske har att göra med att de fortfarande har långt kvar till att själva vara mottagare av den vården och omsorgen.

Jag är hellre med och gör någonting i handling, snarare än att ge pengar till något som andra gör

Det är viktigt för mig att veta att jag faktiskt gör skillnad om jag ska engagera mig i något

Mobilisering på individualisternas villkor?

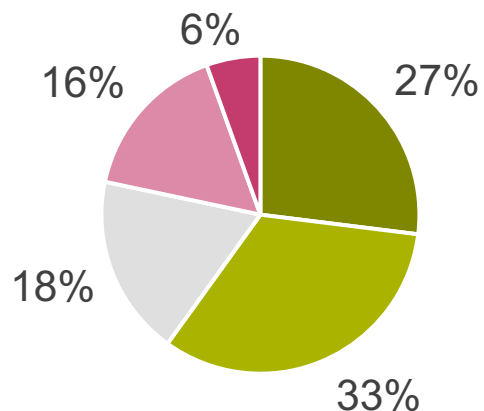
APPAR ÖPPNAR UPP STORT ENGAGEMANG

Det har under senare år talats mycket om nya former av ideell organisering och i det sammanhanget är följande idéer intressanta att titta närmare på. I den första studien om morgondagens medborgare (2018) fick respondenterna ta ställning till appar som på olika sätt samlade resurser från allmänheten, så kallad *crowdsourcing*.

Det är förstås lätt att vara generös med sin tid när man svarar på en fråga i en enkät, men de positiva attityderna till de här lösningarna är så stora att även om bara 50 % av de positiva skulle välja att engagera sig skulle det innebära betydande resurser för exempelvis en kommun. Att sedan fackförbund och andra sannolikt skulle opponera sig mot gratis arbetskraft visar bara vilka svåra frågor som kan behöva lösas när samhället behöver mer resurser utan ökade kostnader.

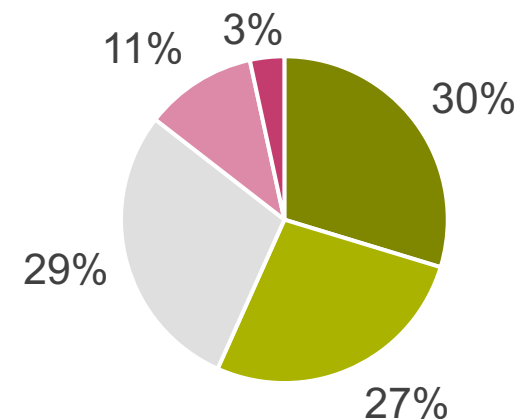
Tårtdiagrammen visar attityder bland svenskarna till de förslag som beskrivs ovanför respektive diagram. Data är insamlad våren 2018.

”Tänk dig att din kommun lanserar en tjänst där de kan lägga upp småjobb/insatser som behöver göras i lokalsamhället (ex klippa häckar, tvätta bort klotter eller plocka skräp), så att invånare kan hjälpa till med enkla sysslor - utan ekonomisk ersättning/lön. Skulle du vara positiv till skapandet en sådan tjänst?”

- Ja, absolut och jag skulle gärna bidra på det sätt jag kan
- Ja, men jag skulle nog själv inte göra så många jobb
- Vet ej
- Nej, tror inte det
- Absolut inte

”Säg att din kommun lanserar en tjänst där du kan ge frivilliga bidrag till projekt/insatser som du tycker är viktiga, men som kommunen inte valt att prioritera i sin budget. Medborgare och andra aktörer kan då tillsammans samla ihop pengar och sponsra sådant de vill stödja/utveckla (likt crowdfunding). Skulle du vara positiv till skapandet en sådan tjänst?”

- Ja, absolut och jag skulle gärna stödja projekt med pengar som jag ansåg viktiga
- Ja, men jag skulle nog inte stödja några projekt själv – de skattepengar jag betalar är nog
- Vet ej
- Nej, tror inte det
- Absolut inte

Sammanfattning

- Mätt i antal arbetade timmar är det svenska ideella engagemanget stabilt, för att inte säga ökande.
- Genomsnittsåldern på aktiva stiger, samtidigt som inflödet av nya ideella saktar ner.
- Jämfört med 2018 uppger fler att de inte bryr sig om samhällsfrågor, och färre ser sig ha ett brinnande engagemang och lust att vara med och påverka. Samtidigt uppger fler att de aktivt påverkar i olika frågor.
- Att engagera sig ideellt blir allt mindre en moralisk skyldighet.
- Av de ideellt aktiva är något färre medlemmar i en organisation där de gör insatser.
- Under de senaste 30 åren har trenden bland den yngsta respektive äldsta åldersgruppen varit ett ökande antal ideella timmar per månad.
- Var tredje svensk bejakar påståendet att de gärna skulle bidra mer till samhället men inte vet hur.
- Att göra skillnad är vid sidan av praktiskt arbete i en god gemenskap viktiga ingredienser i ett attraktivt ideellt engagemang.
- Unga visar en jämförelsevis stor beredskap för att göra ideella insatser i välfärden.
- Ideell mobilisering via en app har potential att vara en framgångsrik modell i mötet med medborgarna.

Insikter

1. Svenskarna är allttjämt beredda att göra oavlönade insatser för sina gelikar och samhället i stort, men traditionella organisationsformer får konkurrens av mindre formella arbetssätt. När Baby boomers inte längre orkar vara engagerade så lär det få betydande konsekvenser för det svenska föreningslivet och dess struktur.
2. Det finns tecken som pekar på att kunskapen om och förståelsen för den traditionella föreningsdemokratins processer avtar med varje generation. I kombination med en stark individualism, särskilt bland yngre, kan detta betyda att människors förmåga till idéburen organisering försvagas framåt. Det får i sin tur effekter på den enskildes relation till demokrati i stort.
3. Ungas villighet att bidra ideellt inom välfärden, i kombination med en ökning av filantropisk verksamhet i Sverige, kan ses som en signal om ett eventuellt skifte i synsätt. Välfärdssamhället baserades på principer om universella individuella rättigheter, till skillnad från 1800-talets kristet påkallade välgörenhet. Om utvecklingen fortsätter i linje med den signalen så skulle det betyda att en av det svenska samhällskontraktets grundprinciper revideras i en anglosaxisk riktning.
4. Att veta att den egna insatsen gör skillnad är viktigt för de allra flestas motivation till ideell organisering. Dock minskar betydelsen något över tid, särskilt för unga män. Kanske är det gemenskapen som börjar locka mer i en tid av minskande samhörighet? Gemenskap är ju trots allt det som toppar listan över de redan aktivas viktigaste motiv till att arbeta ideellt.

5. Demokratins tillstånd

Den västerländska demokratin är själva grundpelaren för hur vårt samhälle styrs och utvecklas. Majoritetens styre, men med respekt för individ och minoritet, har tillskrivits vara förutsättningen för samhällets frihet och välstånd.

Demokratin utmanas idag i och med en växande opinion för alternativa styrsätt och tillståndet är skakigt. På de kommande sidorna ges en bild kring svenska folkets attityder och något om den dynamik som formar dem.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Algoritmer påverkar alltmer människors bild av samhället

Det fria ordet och möjligheten att få med sig fler i en uppfattning lyfts ofta som grundpelare för en demokrati. Det skrivna ordet var länge det främsta sättet att snabbt och brett sprida ett budskap. Idag är det ljud och rörlig bild som tar över som primära kommunikationsformat.

Länge var det fria ordet en realitet endast för de med makt och resurser – idag kan nästan vem som helst starta en Facebook-grupp för att skaffa anhängare. I vilken grad ett inlägg får spridning beror sedan på plattformsföretagens algoritmer. Genom att dra användarnas uppmärksamhet åt det som de brukar gilla, eller de mer eller mindre extrema inlägg som genererar delningar, riskerar människor att åsiktsmässigt isoleras. Resultatet är en ökad polarisering i samhället.

NYA KÄLLOR FÖR INFORMATION

Sedan 2018 har det skett stora förändringar i vad som påverkar svenskarnas bild av samhället. Bland svaren till påståendet "Det som påverkar min bild av samhället idag är framför allt..." har följande skiften skett:

- Min familj -13 procentenheter
- Mina vänner/bekanta -10 procentenheter
- Det jag läser i tidningar (både i pappersformat och digitalt) -14 procentenheter
- Mitt arbete/min utbildning -11 procentenheter
- Alternativa nyhetsmedier +9 procentenheter

Ytterligare en förändring är att svenskarna uppger att de har färre källor till vad som påverkar deras bild av samhället. Detta kan öka risken för att olika människor uppfattar parallella och motsägande beskrivningar om verkligheten.

KÄLLAN TILL INFORMATION STÖRSTA GENERATIONSSKILLNADEN?

Av alla frågor som svenska folket har besvarat så ger svaren på påståendet "Det som påverkar min bild av samhället idag är framför allt..." flera av de överlägset största skillnaderna mellan generationerna. Kort sagt – vad som formar en persons verklighetsbild beror mycket på personens ålder.

Störst skillnader mellan Baby boomers (1945-1964) och Generation Z (1995-2006):

- 36 procentenheter fler Baby boomers påverkas av TV-program
- 28 procentenheter fler Baby boomers påverkas av av tidningar
- 22 procentenheter fler Generation Z påverkas av sociala medier
- 17 procentenheter fler Baby boomers påverkas av radioprogram
- 17 procentenheter fler Generation Z påverkas av podcasts och Youtube-kanaler

Den representativa demokratin utmanas

De senaste cirka tio åren har diskussionen om demokratin tillstånd i världen intensifierats avsevärt. Bakom ligger en global trend av försvagade demokratier, från Filippinerna via Turkiet, Polen, Ungern och Ryssland, till Brasilien och USA.

Efter tre decennier av globalisering och ökande internationellt samarbete har en nationalistisk våg sköljt över stora delar av världen. Politiker har fångat och exploaterat stämningar i befolkningar som känt missnöje över en samhällsutveckling präglad av bland annat växande socioekonomiska klyftor, migrationsutmaningar och en ökande konkurrens från framförallt asiatiska tillväxtekonomier. Så kallade starka ledare har lovat att skapa ordning och sätta den egna befolkningen främst, ett lockande erbjudande för den som tycker tillvaron känns alltmer svårbegriplig.

MATERIELLT FRAMGÅNGSRIK DIKTATUR VISAR ALTERNATIVET

Under samma tid har diktaturen Kina visat att även auktoritära system kan vara globalt framgångsrika inom forskning, ekonomi och teknikutveckling, samtidigt som invånarna upplever ett ökande materiellt välstånd. I den meningen är auktoritärt styre inte längre lika förknippat med livet bakom muren, iförd pälsmössa och grå kappor mot östtysk betong. För den politiskt ointresserade kan livet under det kommunistiska partiets övervakning te sig ganska attraktivt med storstädernas spektakulärt belysta byggnader, de hyperintegrerade digitala tjänsteplattformarna och landets snabba resa uppåt i den globala rangordningen.

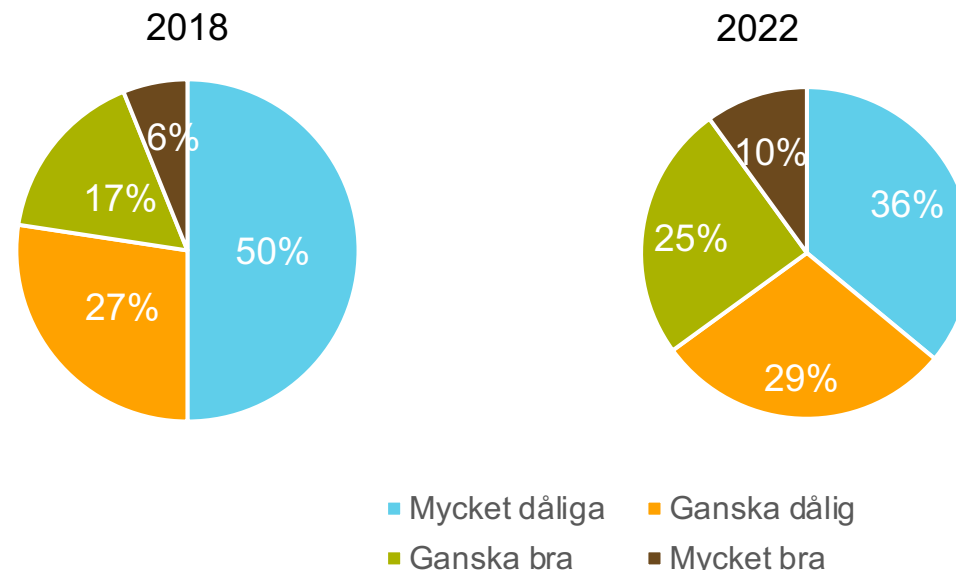
Så hur ser demokratin tillstånd ut i Sverige enligt datan i denna studie? Om demokratin tillstånd definieras utifrån i vilken omfattning som den representativa demokratin utmanas så kan tillståndet sägas vara vacklande.

LÅT OSS SLIPPA DESSA VAL?

I undersökningen 2018 svarade 23% att det är en ganska eller mycket bra idé "att ha en stark ledare som inte behöver bekymra sig om riksdag och politiska val". 2022 svarade 35% detsamma.

Fråga i enkäten: Här är några olika politiska system för att styra Sverige. Anser du att de är mycket bra, ganska bra, ganska dåliga eller mycket dåliga?

"Att ha en stark ledare som inte behöver bekymra sig om riksdag och politiska val"

Millennials leder generellt växande stöd för autokrati

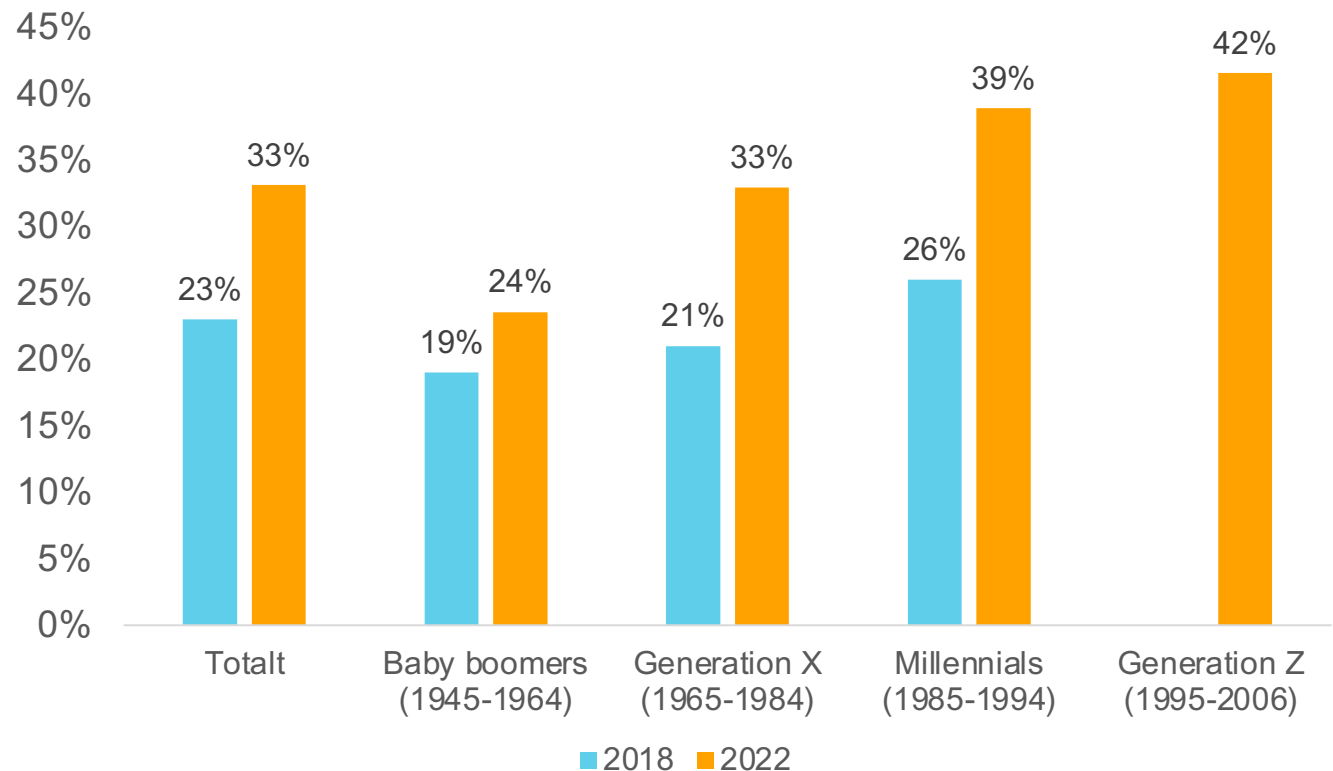
Liksom många frågor kring demokratins tillstånd så är även autokratins något av en generationsfråga.

Fler yngre ser det som positivt med en stark ledare och bland Generation Z är det hela fyra av tio som anser det vara positivt.

Det ökande stödet för en stark ledare är genomgående för samtliga generationer men ökningen sker snabbare för de yngre generationerna.

Fråga i enkäten: Här är några olika politiska system för att styra Sverige. Anser du att de är mycket bra, ganska bra, ganska dåliga eller mycket dåliga? Svar för alternativet "Att ha en stark ledare som inte behöver bekymra sig om riksdag och politiska val"

Förändring i attityder till en stark ledare, mellan 2018 - 2022

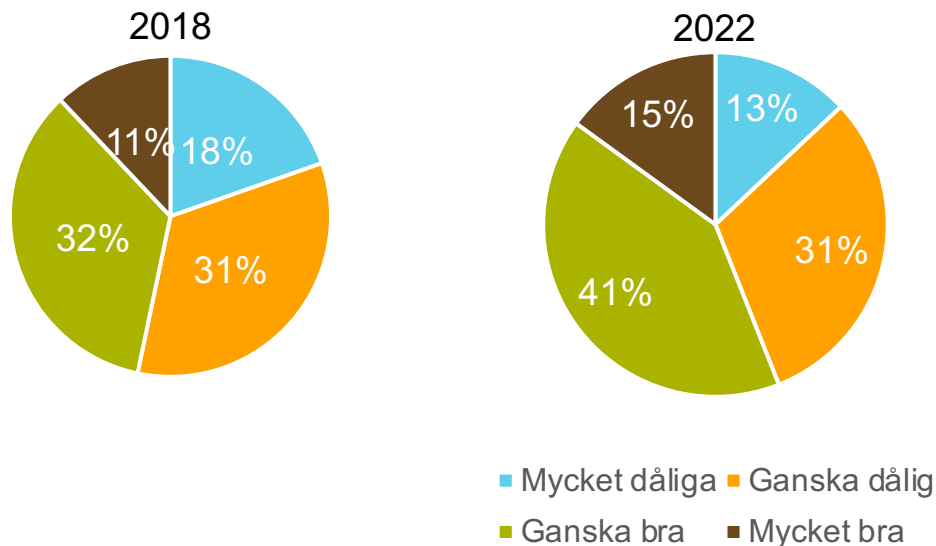
Ökande stöd för teknokrati

HELLRE EXPERTER ÄN POLITIKER?

2018 ansåg 43% av svenskarna att det vore en ganska eller mycket bra idé att överlämna politikens beslutsfattande till "experter". 2022 har andelen ökat med 30% till att bli en majoritet som vill låta experterna bestämma: 56%.

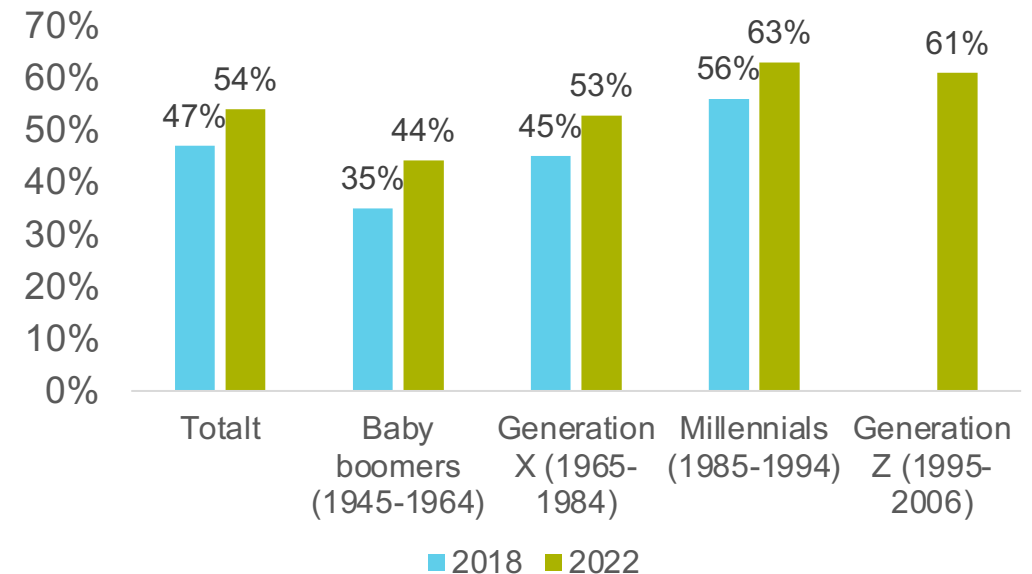
Fråga i enkäten: "Här är några olika politiska system för att styra Sverige. Anser du att de är mycket bra, ganska bra, ganska dåliga eller mycket dåliga?"

Svar för alternativet "att låta experter och inte riksdag och regering besluta vad de anser vara bäst för landet"

Stödet är starkast bland de yngsta där sex av tio anser det vara bra med en regim av experter, dock är det Baby boomers som står för den största ökningen sedan 2018, en ökning med drygt 25%.

Förändring i attityder till expertstyre mellan 2018 - 2021

Vad kan ligga bakom det ökande stödet för starka män och experter? Experternas koppling till politiska beslut var sannolikt tydligare under pandemin, givet de dagliga presskonferenserna från Folkhälsomyndigheten, i samarbete med regeringen. Möjligen kan det vara en bidragande orsak till ett ökat stöd för expertstyre. En annan anledning är en tilltagande klimatstress och gängkriminalitet, där politiker inte upplevs kunna finna lösningar.

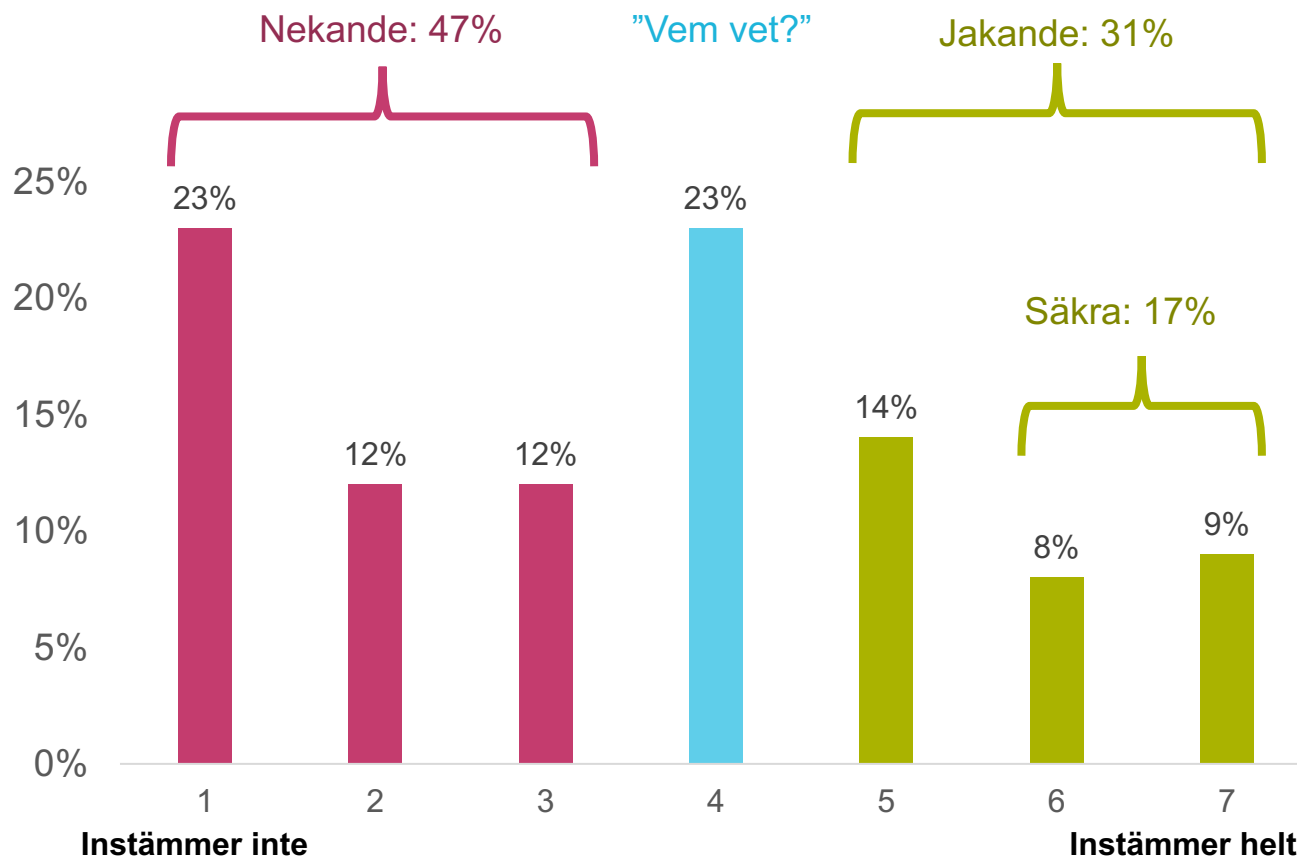
Vem är det som styr, egentligen?

Sedan studien 2018 har konspirationsteorier blivit ett växande fenomen. I USA har den så kallade QAnon rörelsen vuxit fram och i Sverige finns sedan pandemin en mer eller mindre organiserad frihetsrörelse^{1,2}. Båda bygger sina narrativ på utgångspunkten att samhället inte är som det verkar. Makthavare påstås agera i det fördolda, eventuellt med det enda syftet att kontrollera människor. Exempelvis genom att injicera mikrochip via vacciner som egentligen inte behövs. Ur de här gruppernas perspektiv är det viktigt att ta upp kampen för att bevara "friheten och sanningen"^{1,2}.

Ökningen av konspirationer kan vara kopplat till ett sökande av sammanhang, en kompensation för ett individualistiskt samhälle med avtagande känsla av samhörighet. Gemenskapen i kampen mot eliten är stark och i flera dokumentärer uttrycker människor att de har hittat hem när de fann andra som upplevde samhället lika oförståeligt eller korrumpert.

I ljuset av denna utveckling ställdes i årets enkät en fråga med syfte att ta temperaturen på det svenska konspirationssklimatet. Bilden som framkommer kan för befolkningen i helhet summeras som "Absolut inte! – men kanske ändå?"

Påstående i enkäten: "Jag tror att världens utveckling i hemlighet styrs av en global, politisk och ekonomisk elit".

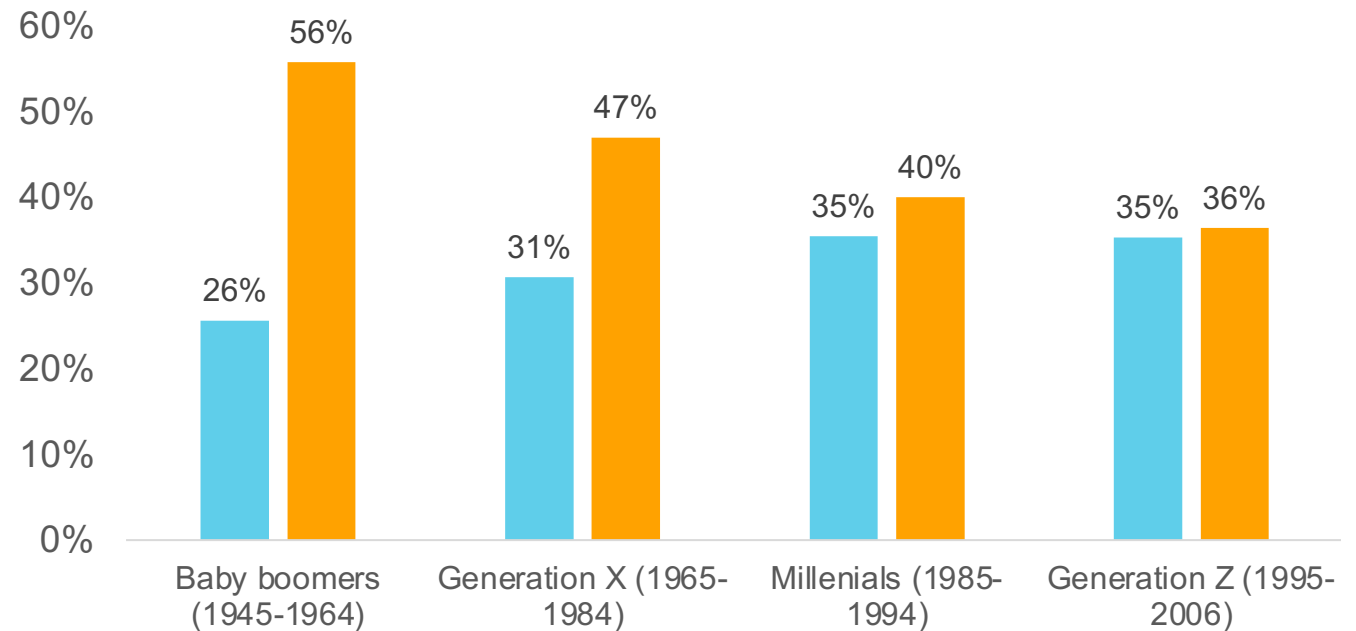
Mer av konspirationer bland yngre

Även i frågan om konspirationsteorier är det tydliga generationsskillnader. Generation Z är den grupp där flest instämmer, tio procentenheter fler än bland Baby boomers. På den motsatta skalan, dvs om man inte instämmer, är generationsskillnaden större med 20 procentenheter.

De med längre hushållsinkomster och kortare utbildning är mer benägna att bejaka idén om en hemlig konspiration. Skillnaderna är dock relativt små och övergår aldrig 6 procentenheter.

Födelseland har en relativt stor påverkan på benägenhet att tro på konspirationsteorier. Detta då födda utanför nordén instämmer i högre utsträckning med en skillnad på cirka 12-17 procentenheter.

Fråga i enkäten: Markera hur väl du instämmer i följande påståenden: Nedan redovisas de som har svarat 6-7 på en 7-gradig skala där 7 = Instämmer helt.

- Jag tror att världens utveckling i hemlighet styrs av en global, politisk och ekonomisk elit
- Jag tror inte att världens utveckling i hemlighet styrs av en global, politisk och ekonomisk elit

Sammanfattning

- Jämfört med 2018 så har medborgarna färre källor till vad som formar deras bild av samhället. De enskilda källor som har minskat mest är olika former av gemenskaper så som familj, vänner och arbete/utbildning.
- Stödet för alternativa styrformer än den representativa demokratin ökar, både för en stark ledare som inte behöver bekymra sig om val och för expertstyre – det sistnämnda stöds av mer än hälften av svenskarna.
- Stödet för ”demokratiska värderingar” och den representativa demokratin är lägre bland unga och starkare bland äldre.
- En av tre svenskar instämmer i någon grad i påståendet ”Jag tror att världens utveckling i hemlighet styrs av en global, politisk och ekonomisk elit”.

Insikter

1. Det går att spekulera kring varför stödet för den representativa demokratin minskar. Är till exempel stödet för experter högre som en konsekvens av coronapandemin? Oavsett vilket så pekar alla relevanta frågor på svagare stöd för demokratin, delvis drivet av de yngre generationerna – men även minskande för samtliga generationer. Demokratin som vi känner den är ifrågasatt, men dessa tendenser återfinns ännu inte omsatta i politiska förslag av politiska företrädare.
2. Läger man samman algoritmernas framfart tillsammans med det faktum att färre gemenskaper bygger vår bild av samhället, så ökar risken för att olika grupperingar i samhället har helt olika uppfattning om verkligheten. Är man oense om problemen och dess orsaker så är man sällan ense om lösningen.
3. Konspirationsteorier är ett växande fenomen som bygger sina narrativ på att saker och ting inte är som de verkar. Skulle den här utvecklingen fortsätta och komma att omfatta betydande delar av framtidens medborgare betyder det stora utmaningar för dem som försöker bli förtroendevalda. Samma sak gäller för experter och tjänstepersoner som utifrån fackkompetens har i uppdrag att både guida och i viss mån kontrollera samhällets utveckling. I den research som har gjorts inom studien framkommer att förtroendet för vetenskap och beprövad erfarenhet i de här grupperna är mycket liten. Dessutom, för den som har kommit in i konspiratoriska gemenskaper, kan ett åsiktsskifte få stora sociala konsekvenser, vilket stärker individens motstånd mot att acceptera bevis för att konspirationer av det slaget inte finns.

6. Medborgarna och den ekologiska hållbarheten

Världen står i brand, bokstavligt talat. Effekterna av människans leverne det senaste århundradet har aldrig varit så märkbara som nu med värmerekord som avlöser varandra, skogsbränder och extrema skyfall med översvämningar till följd. Här står hoppet till den gröna omställningen och ett levnadssätt som är ekologiskt hållbart över tid.

Hur ser svenskarna på sin egen och andras roll i klimatomställningen? Vad är man beredd att göra själv och vem sitter egentligen på makten att förändra?

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Återvinning Sveriges mesta hållbarhetsrutin

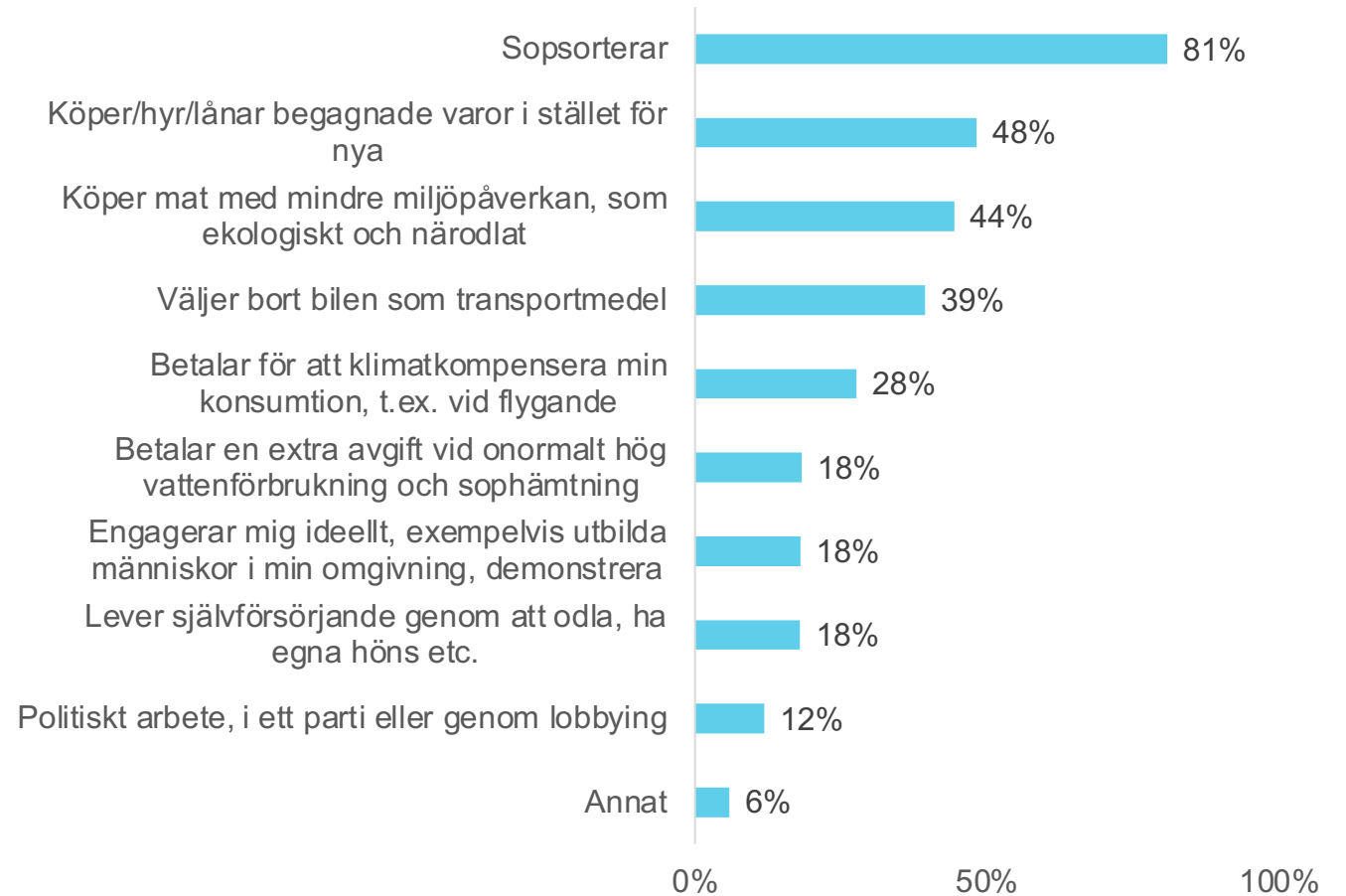
HÅLLBARHETEN I PRAKTIKEN

Inledningsvis kan sägas att det finns ett starkt engagemang för klimatet i Sverige och att det har legat stabilt över tid¹. Endast 7% av svenskarna uppger att de inte har någon ambition att leva mer ekologiskt hållbart än idag. Det är en låg siffra som indikerar en bred uppslutning kring behovet av en förändrad livsstil för att uppnå ett hållbart samhälle. Samtidigt visar annan data att uppslutningen inte är återstående 93%.

Viljan att leva hållbart återspeglas i människors svar om vad de gör idag för ett mer ekologiskt hållbart samhälle. Här, liksom vid enkätundersökningar generellt, finns dock en risk att människor överskattar sina egna handlingar för att framstå som "goda" i sina egna och andras ögon.

Visar siffrorna att engagemanget för hållbarheten är stort eller litet? Det beror nog på vem man frågar, men de antyder ändå att en del hållbara beteenden har blivit vardag hos en betydande andel människor.

Fråga i enkäten: Vad av följande gör du idag för ett mer klimatneutralt samhälle? Markera alla alternativ som stämmer för dig.

Fyra av tio anser sig leva närapå hållbart

För den som vill få svenskarna att leva mer hållbart är det kritiskt att förstå hur de ser på sin livsstil idag. Både för att bättre kunna kommunicera med olika invånare, men också som ett sätt att indirekt mäta människors förståelse för vad som kännetecknar en hållbar livsstil. För att samla in detta kunskapsunderlag fick enkätens respondenter skatta sin egen livsstil utifrån ett ekologiskt hållbarhetsperspektiv. Svaren är minst sagt tankeväckande.

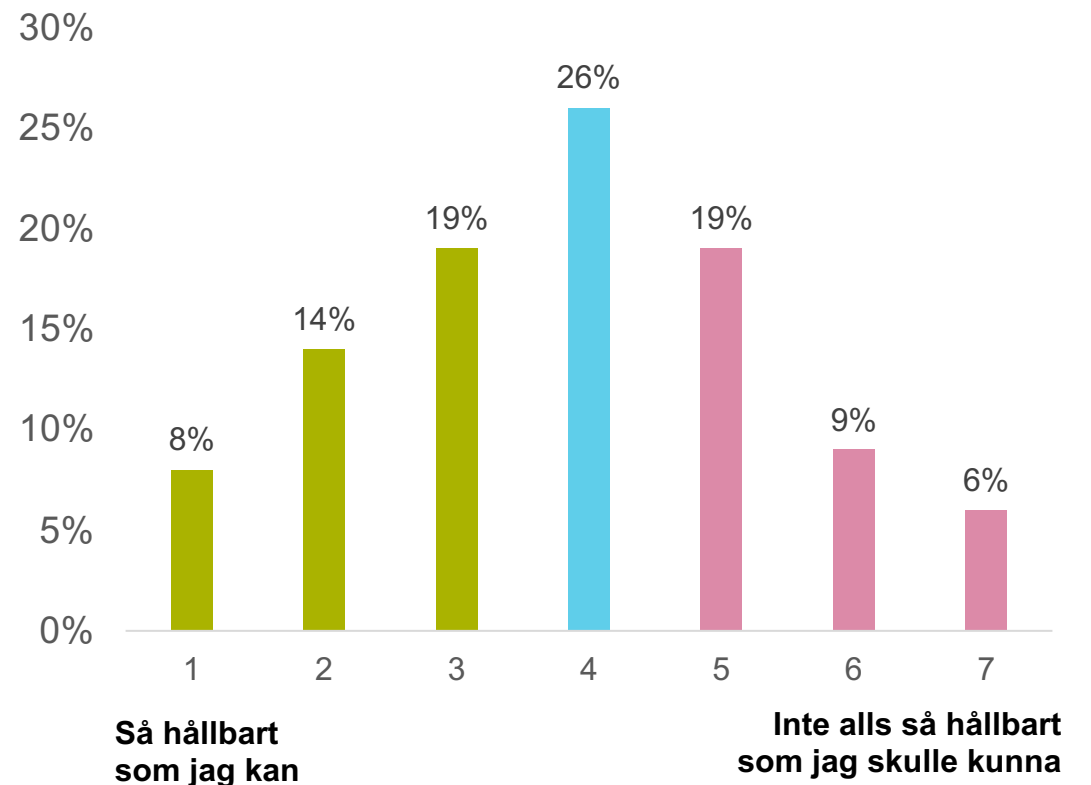
STÖRSTA GRUPPEN ÄR DE AMBIVALENTA

På frågan om hur ekologiskt hållbart svenskarna anser sig leva idag tecknas en tämligen splittrad bild. Fyra av tio bejakar i någon grad påståendet att de lever så hållbart de kan. Drygt tre av tio nekar till samma påstående.

Summeras däremot respondenterna som samlas kring mitten, värde 3, 4 och 5 på skalan så uppgår de till 64 %. Cirka två av tre svenskar kan alltså ses som mer eller mindre ambivalenta kring den egna livsstilens hållbarhet. Adderas de mest självkritiska (värden 6, 7) tycks åtta av tio svenskar livsstil ha förbättringspotential, och berörda människor vet själva om det.

Här väcks frågan om vilken vision människor har av det hållbara livet. Är den oklar, känns det hållbara livet lockande eller ses det som en tillvaro av uppoffringar? Vidare studier på det temat vore mycket värdefullt.

Fråga i enkäten: Hur ekologiskt hållbart anser du att du lever idag?
Skala 1-7 mellan nedanstående påståenden.

Generationer med olika måttstockar för hållbarhet

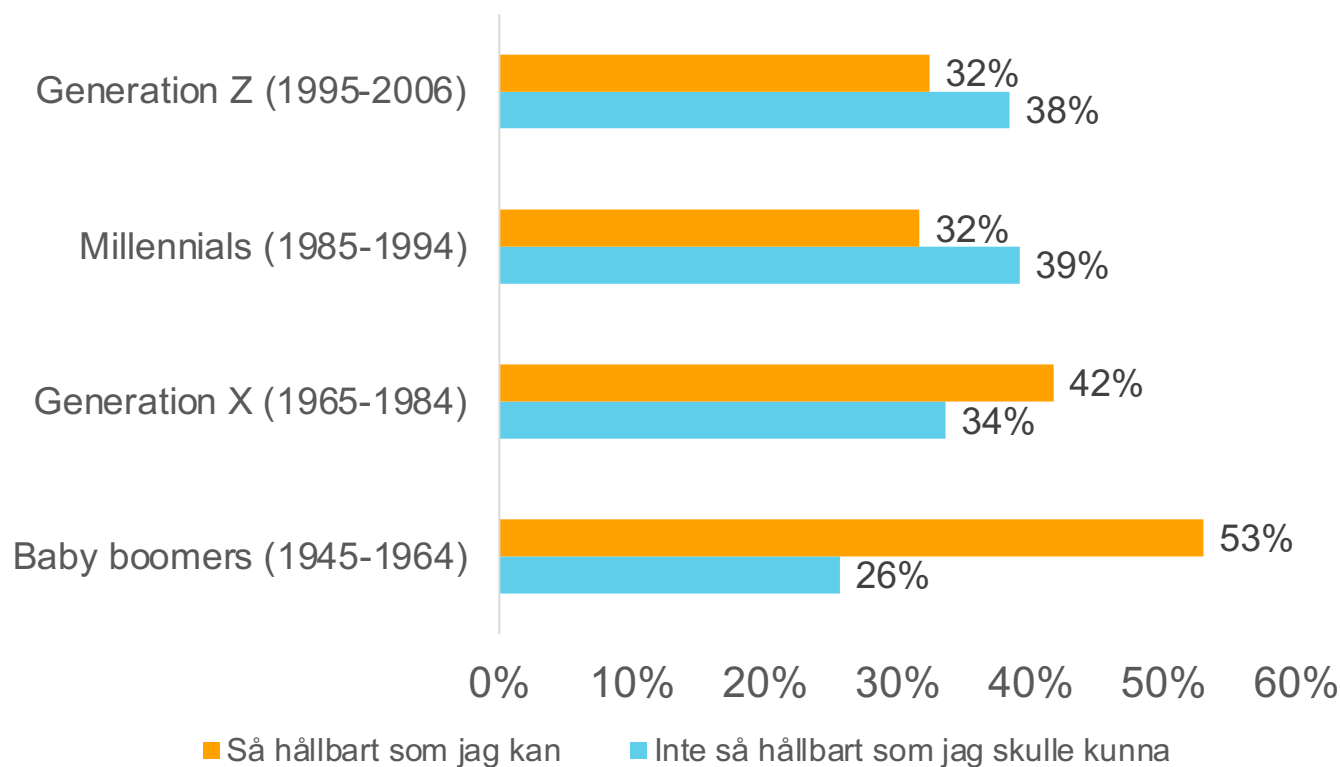
Baby boomers är helt klart den grupp som i högst grad anser sig leva så hållbart som de kan. Längst ifrån återfinns Millennials och Generation Z, som är de generationer där minst andel anser sig leva så hållbart som de kan.

Det här resultatet speglar på inget sätt generationernas faktiska hållbarhet utan är en självskattning. I världen i stort lever socioekonomiskt starka grupper mindre ekologiskt hållbart än fattigare delar av samhället². Om samma gäller i Sverige är det troligt att självskattningarna ger en omvänd bild av hur det egentligen ligger till.

En inte helt kontroversiell slutsats vore att den yngre delen av befolkningen har en annan måttstock för vad som är ett ekologiskt hållbart leverne. Generation Z är klart överrepresenterade bland Miljöpartiets sympatisörer och klimatet är bland topp tre viktigaste frågorna för unga³.

Vidare är Baby boomers som grupp relativt förmögna jämfört med andra generationer och har resurser för en livsstil som kräver större uppoffringar för att kunna bli hållbar. Kanske skattas den egna livsstilen som hållbar för att undgå kognitiv dissonans? Begreppet syftar på den obehagliga känsla som uppstår när en människa bär på idéer som är i konflikt med varandra. En vanlig lösning är då att förneka saker som leder till obehaget⁴.

Fråga i enkäten: Hur ekologiskt hållbart anser du att du lever idag? Skala 1-7 mellan nedanstående påståenden. I diagrammet har de som har svarat 1-3 och 5-7 summerats. De som har svarat 4 har exkluderats.

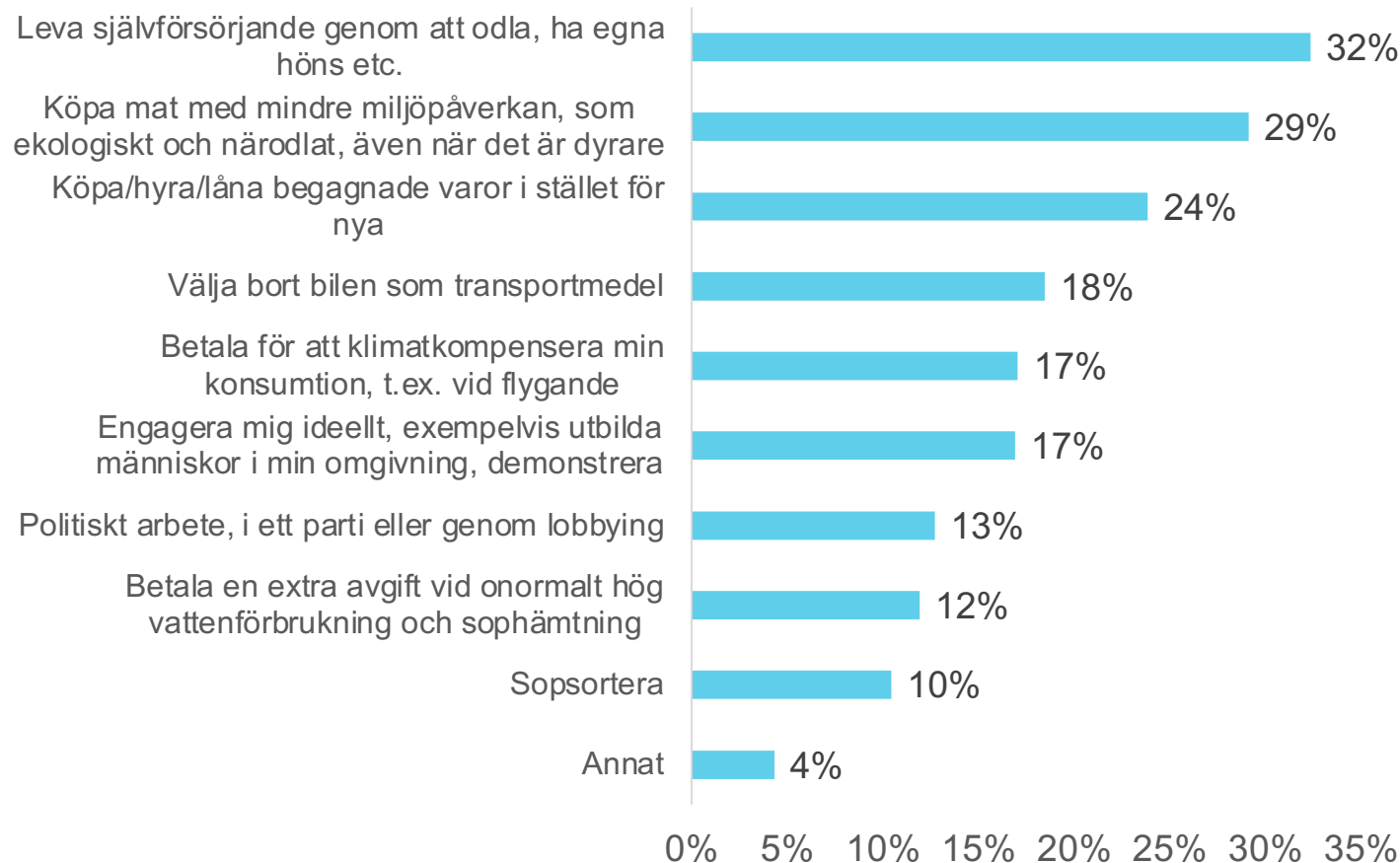
En stor livsstilsförändring tycks locka fler än många små

STORT INTRESSE FÖR SJÄLVFÖRSÖRJNING I KLIMATETS TJÄNST

Vad vill människor göra mer av framöver för att bidra till ett hållbart klimat? Något förvånande är att "leva självförsörjande" den mest önskade förändringen. Detta är särskilt starkt hos Millennials-kvinnorna där nästan hälften uppger att de skulle vilja leva mer självförsörjande. Boende på landsbygden är inte helt oväntat också mer positiva än svenskarna i stort (38%).

Det tycks alltså finnas ett stort intresse för att odla, installera solceller och skaffa egna djur i klimatets tjänst. Eller är det minst lika mycket i identitetens? Svaren ligger i linje med en övergripande samhällslig trend som grundas på idén om det naturliga som mer hälsosamt, klimatvänligt, ekonomiskt och genuint.

Fråga i enkäten: Vad av följande skulle du vilja göra mer av för att bidra till ett mer ekologiskt hållbart samhälle? Flera alternativ kan väljas.

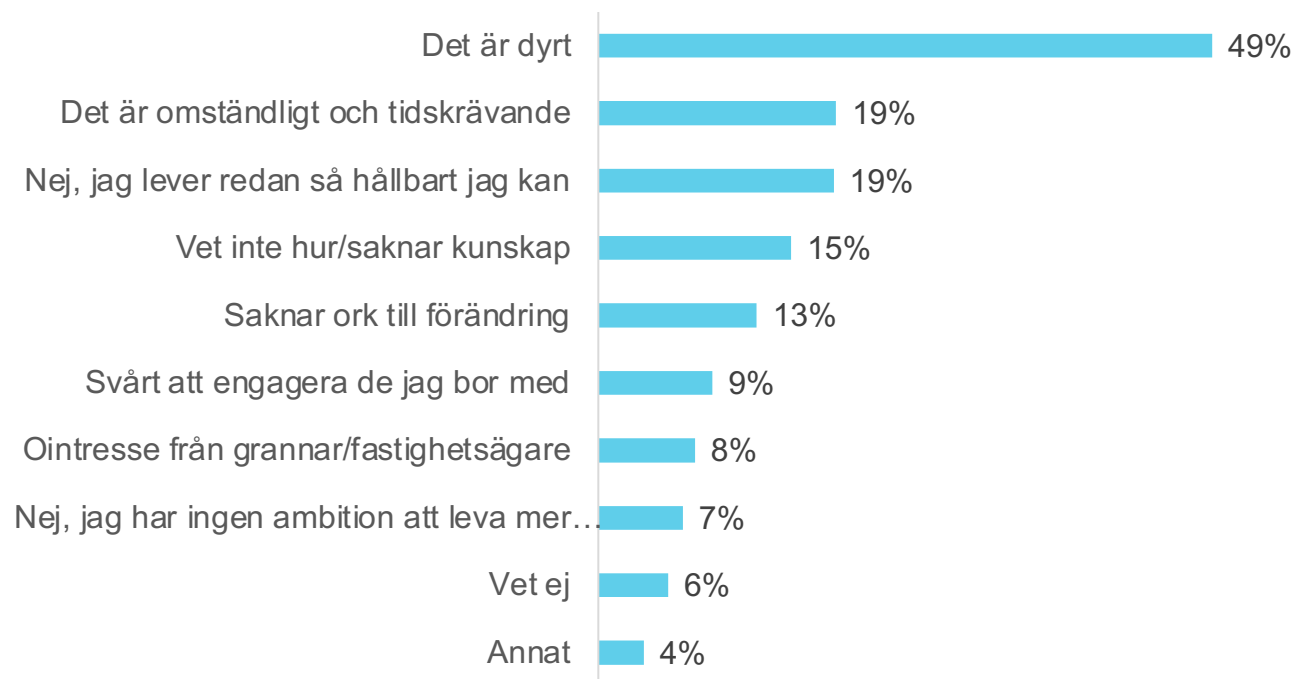
Kostnaden upplevs mest hindrande för mer hållbarhet

Upplevd hög kostnad hindrar en betydande andel från att leva mer ekologiskt hållbart. Detta blir särskilt intressant i ljuset av föregående fråga där till exempel 29% uppger att de *vill* köpa mat med mindre klimatpåverkan, som ekologiskt och närodlat.

Inte helt förvånande är det något fler unga, och låginkomsttagare, som anser det vara dyrt, faktorer som ofta går hand i hand när man är ny på arbetsmarknaden. Det är färre Baby boomers som anser det vara dyrt, en grupp som generellt har det bättre ekonomiskt ställt.

Även om det finns vissa generations- och inkomstbaserade skillnader är upplevelsen av att det kostar att leva ekologiskt hållbart utbredd i befolkningen, och delas av nästan varannan svensk.

Fråga i enkäten: Är det något av följande som hindrar dig från att leva mer ekologiskt hållbart? Ett eller flera alternativ kan markeras.

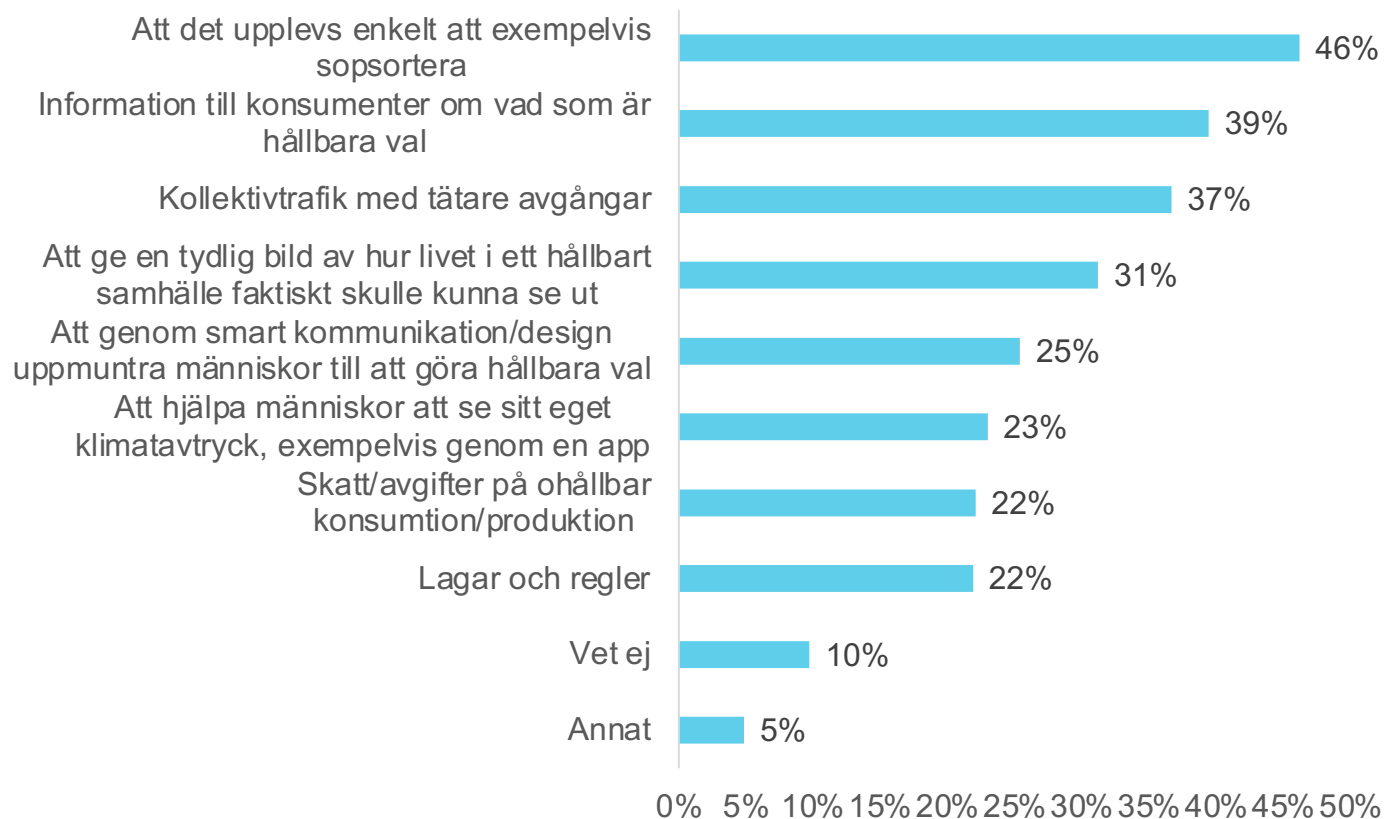
Gör det främst enkelt och visuellt, ogärna dyrt och styrt

Vilka metoder är mest framgångsrika för offentliga aktörer som vill få människor att leva mer ekologiskt hållbart? Respondenterna fick välja från en lista och föreslå egna alternativ.

Gemensamt för de alternativ som flest svenskar instämmer i är att de gör det enklare för människor att leva mer ekologiskt hållbart. I en för många hektisk vardag tycks det vara viktigt att det är enkelt att sopsortera och att känna sig trygg i vad som är ett klimatsmart beslut. Dessa åtgärder är betydligt mer välkomna än tvingande åtgärder, som visserligen stöds av drygt 20%, men som fortfarande är bland de minst populära alternativen.

Vilka åtgärder som anses vara framgångsrika är också generationsstyrt (se nästa sida). Äldre förordar till exempel informationsinsatser i högre grad än unga, medan unga är mer positiva till digitala tjänster som synliggör klimatavtryck.

Fråga i enkäten: Många kommuner, regioner och myndigheter vill påverka människor till att leva mer ekologiskt hållbart. Vilka åtgärder tror du är mest framgångsrika att använda då?

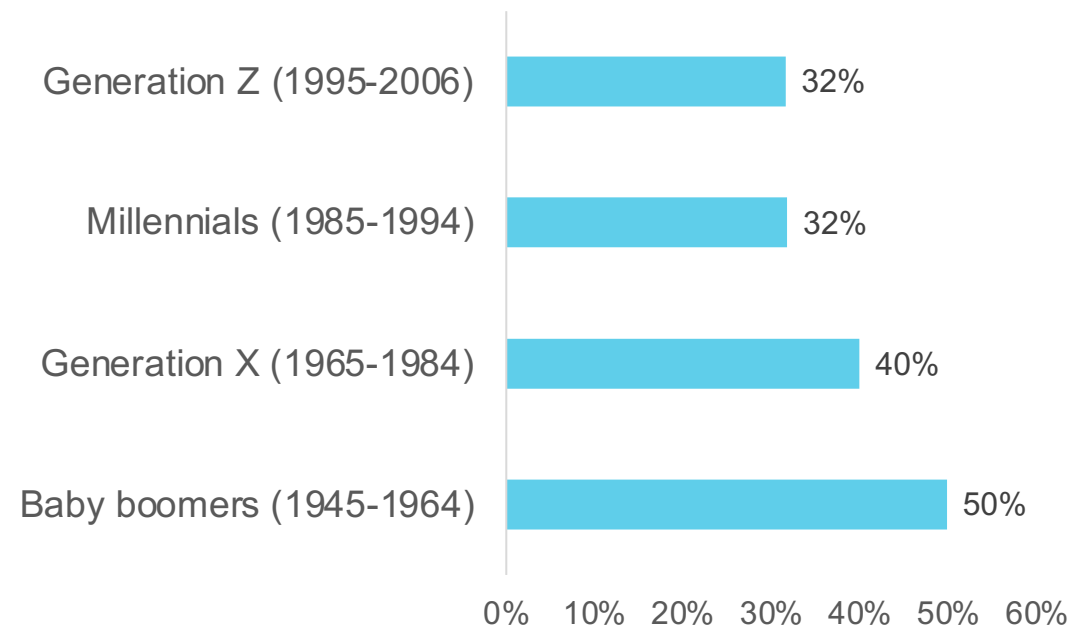

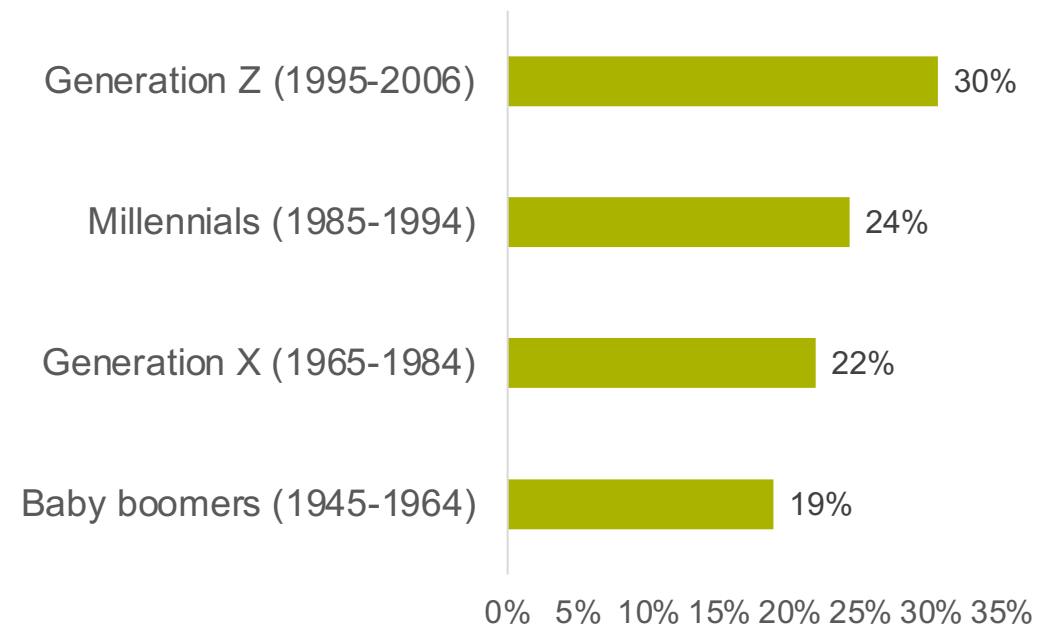
Från informationspåverkan till beteendepåverkan – synliggörande med hjälp av digitala hjälpmedel på frammarsch

Fråga i enkäten: Många kommuner, regioner och myndigheter vill påverka människor till att leva mer ekologiskt hållbart. Vilka åtgärder tror du är mest framgångsrika att använda då?

Information till konsumenter om vad som är hållbara val

Att hjälpa människor att se sitt eget klimatavtryck, exempelvis genom en app

Sänkt levnadsstandard - en polariserande fråga

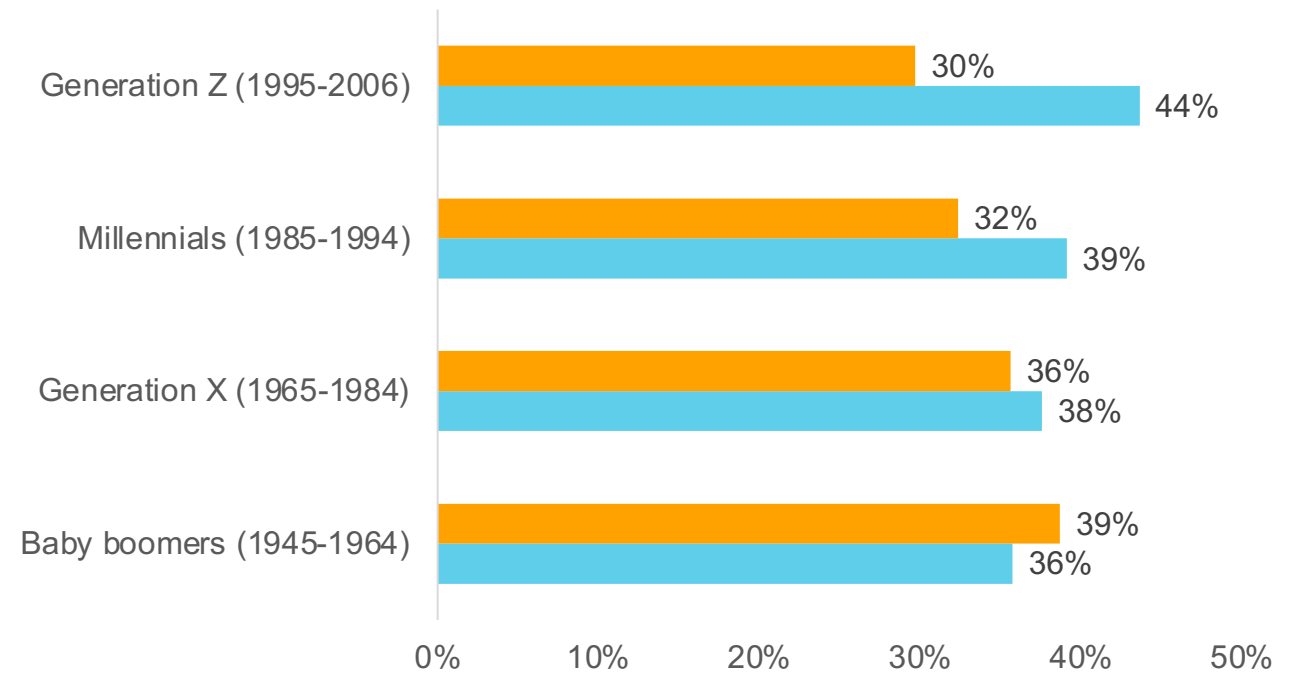
Den mest ekologiskt hållbara konsumtionen är den som aldrig sker.

När det kommer till benägenhet att sänka sin levnadsstandard för ett mer klimatneutralt samhälle ges en något splittrad bild. Totalt sett är de som är beredda att sänka sin levnadsstandard nästan lika många som de som inte är det.

SVAG KLIMATSOLIDARITET BLAND UNGA

Vad som är intressant i den här frågan är hur generationsskillnaderna återigen kommer till uttryck. Något förvånande, med tanke på den stereotypa bilden av Generation Z som drivande i klimatomställningen, är att de i mindre utsträckning är beredda att sänka sin levnadsstandard än äldre.

Generation Z är en grupp som på grund av sin ålder har mindre ekonomiska resurser än Baby boomers, och kanske är viljan att sänka sin levnadsstandard därför mindre? Den som redan har lite ska väl inte behöva offra mer? Eller finns en upplevelse bland unga om att klimatkrisen är orsakad av äldre generationers leverne, och därför inte upp till dem att lösa? De här resultaten föranleder nya frågor om Generation Z och deras klimatengagemang.

- Jag är definitivt beredd att sänka min levnadsstandard för att uppnå ett klimatneutralt samhälle
- Jag är definitivt inte beredd att sänka min levnadsstandard för att uppnå ett klimatneutralt samhälle

Imorgon är idag historia – attityder kan växla snabbt

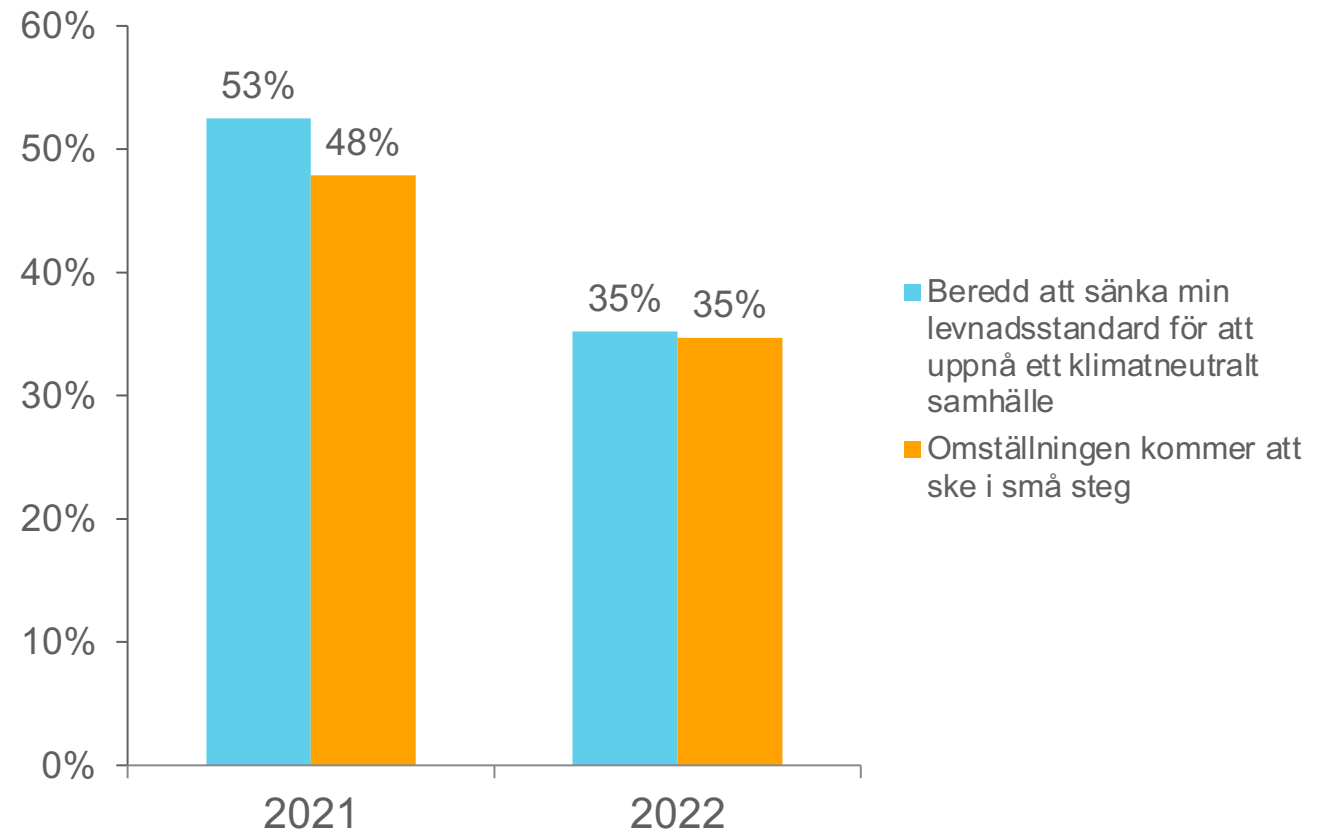
I dagens samhälle syns snabba förändringar i åsikter och attityder. Ett exempel kring ekologisk hållbarhet kommer från Kairos Futures årliga undersökning "Svenskarna, samtiden och framtiden", där 18-29-åringar mellan 2021 och 2022 drastiskt ändrat sin uppfattning om två påståenden:

- Beredd att sänka min levnadsstandard för att uppnå ett klimatneutralt samhälle.
- Omställningen kommer att ske i små steg.

Attityder kan således växla snabbt, troligtvis åt båda hållen och det finns anledning att följa dem noga.

Just klimatfrågan har det senaste året hamnat i skymundan av andra samhällsfrågor. Det kan vara en förklaring till den drastiska ändringen i ungas attityder kring påståendena.

Andel 18-29-åringar med följande uppfattningar

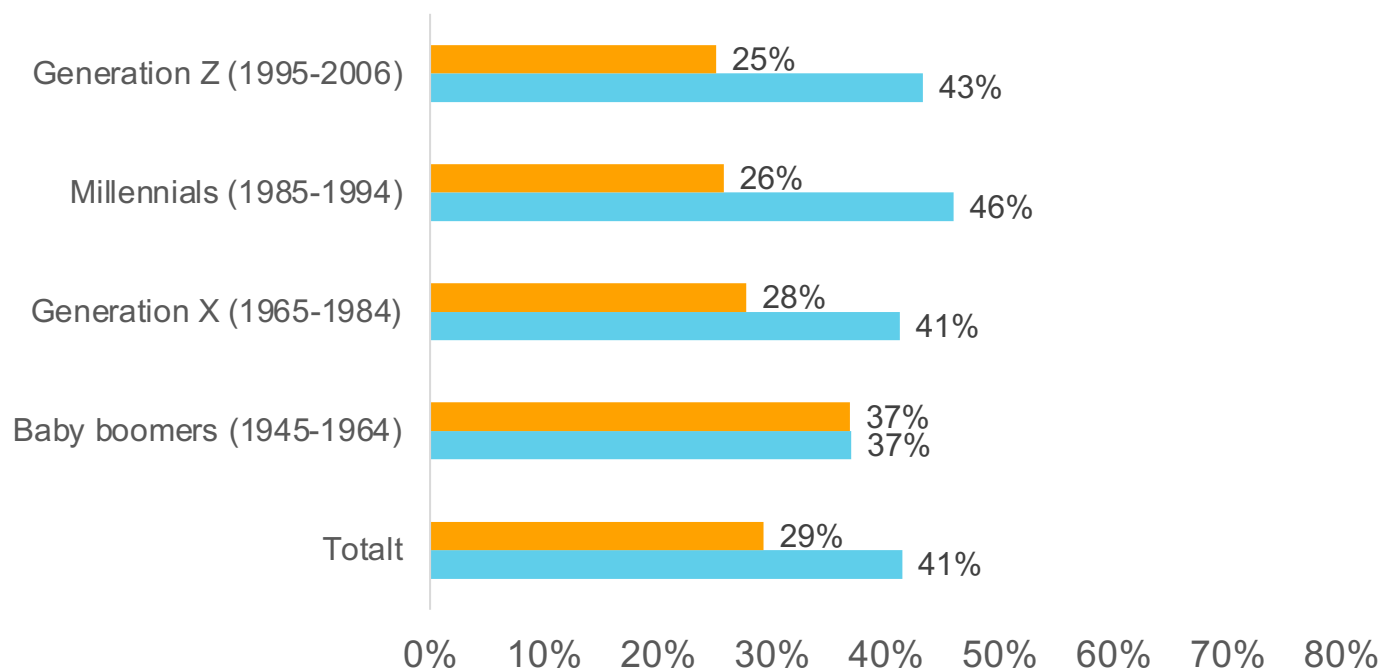

Unga: de stora aktörerna avgör hållbarhetsomställningen

Det råder delade meningar i befolkningen om vem som kommer driva klimatomställningen. Något fler anser att det endast är politiska beslut och stora aktörers agerande (41%) än enskilda individers handlingar (29%).

Liksom i många andra frågor kommer generationsskillnader till uttryck i synen på ansvarsfrågan. Bland Baby boomers är det exakt tudelat i åsikten, men ju yngre de svarande är, desto starkare blir tron på att det är politiska beslut som kommer vara drivande.

I ljuset av förra frågan om benägenheten att sänka sin levnadsstandard, anas en viss maktlöshet hos Generation Z (och även hos Millennials). Kanske är de unga inte beredda att sänka sin levnadsstandard för att de inte litar på att andra människor kommer göra detsamma? Därmed återstår bara tvingande åtgärder som skapar kollektiva beteenden?

- Det är den enskilde människans handlingar som avgör om samhället blir ekologiskt hållbart, genom exempelvis sopsortering, välja tåg framför flyg m.m.
- Det är endast genom politiska beslut och stora aktörers agerande som samhället kan bli ekologiskt hållbart, genom exempelvis lagstiftning, beskattning av utsläpp, utveckling av ny teknik m.m.

Sammanfattning

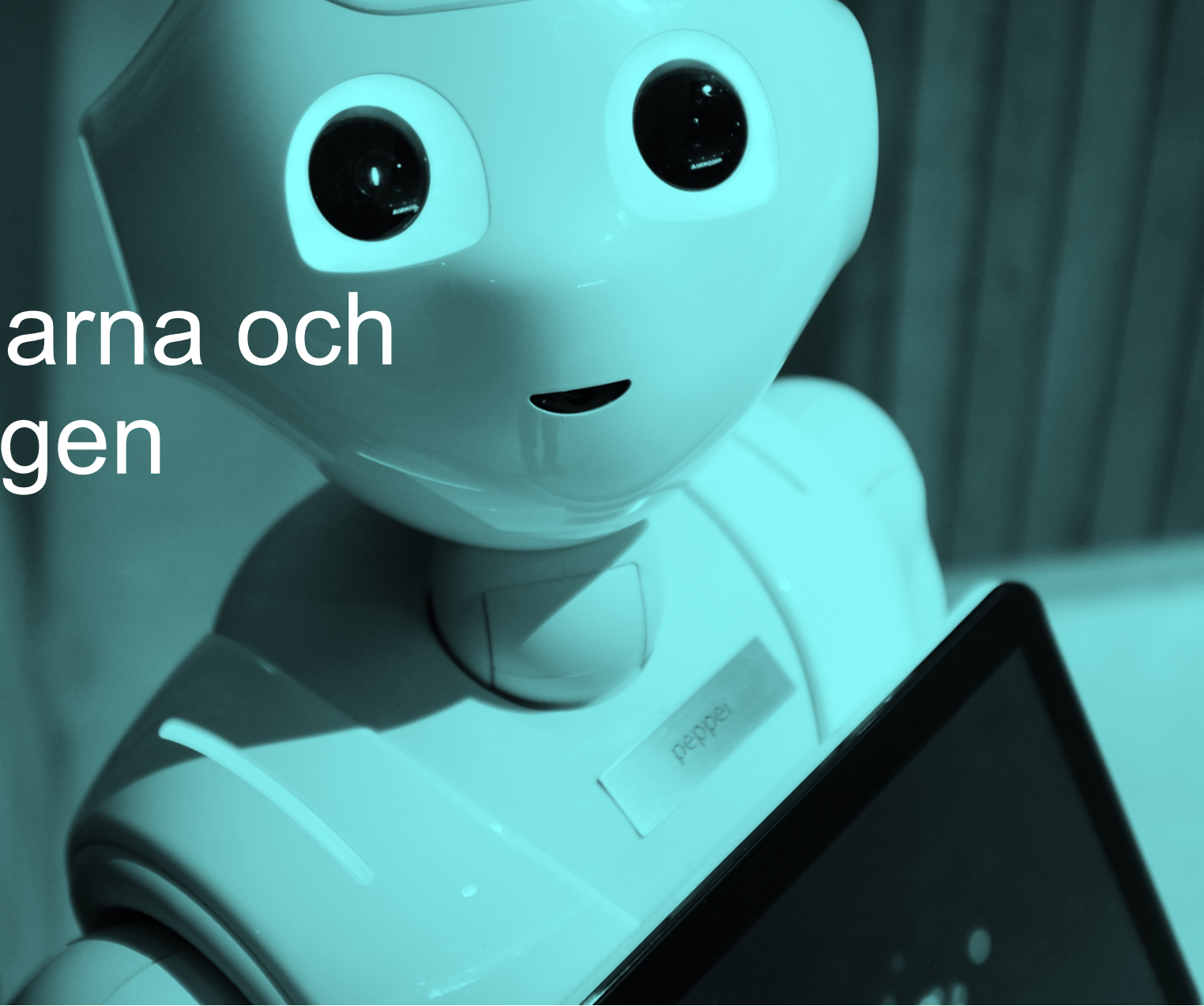
- Det finns samsyn om den globala uppvärmningen som en kris
- Hållbarhetsomställningen syns i att "gröna beteenden" har integrerats i många svenskars vardag
- Betydande generationsskillnader i synen på vad som är en ekologiskt hållbar livsstil – yngre tycks i högre grad än äldre inse att hållbarhetsomställning innebär en förändrad livsstil
- ..samtidigt är äldre mer benägna att sänka sin levnadsstandard än yngre.
- Medborgarna ser helst att offentliga aktörer genomför åtgärder som underlättar ekologiskt hållbara beteenden. Tvingande åtgärder är bland de minst populära alternativen.
- Äldre mer positiva till informationsinsatser medan yngre föredrar digitala tjänster som synliggör klimatavtryck.
- Var tredje svensk tror att visioner och visualiseringar av ett klimatneutralt leverne är effektiva sätt för att få människor att leva mer ekologiskt hållbart.
- Fyra av tio svenskar menar att det är stora aktörer och politiska beslut som kommer driva omställningen, inte enskilda individer. Bland yngre är andelen något större.

Insikter

1. Det råder samsyn om klimatkrisen som just en kris men när det kommer till lösningar och ansvar för dem går svenskarnas uppfattningar isär. Ibland på grund av generationsskillnader, men lika ofta av att det tycks saknas en gemensam bild av målet, det hållbara samhället. Det här kan ses som en önskan om en politiskt formulerad, gemensam vision om hur livet i ett klimatneutralt samhälle faktiskt kan komma att se ut. Hur den bilden ska förmedlas kan behöva målgruppsanpassas efter exempelvis generationer.
2. Viljan att sänka sin levnadsstandard är ojämnt utbredd. Det finns dock ett stöd för att leva mer självförsörjande, i en tredjedel av befolkningen. Kan hönor och odling bana väg för en framgångsrik omställning? Intresset för självförsörjning går i linje med en rådande samhällelig trend om det naturliga som mer hälsosamt, klimatsmart, ekonomiskt och genuint. Det här pekar på fördelar med att paketera omställningen som självförverkligande snarare än klimaträddande?
3. Å ena sidan är det få som önskar tvingande åtgärder, å andra sidan anser fyra av tio att det är stora aktörer och inte individen som kan få omställningen att bli verklighet. Här anas individens inre kamp mellan insikten om att livsstilen behöver förändras och motståndet till att behöva göra uppoffringar. Unga tycks vara mer öppna för politiskt toppstyre för att förändringen ska lyckas.
4. När medborgarnas uppfattningar följs över tid blir det tydligt att uppfattningar kan förändras mycket och snabbt. Kanske extra mycket på områden där det saknas tydliga svar på varhän samhället ska och vad individen kan göra.

7. Medborgarna och digitaliseringen

Samhällets och offentlig sektors förmåga att digitaliseras är en av vår tids stora utmaningar. Förhoppningarna är stora att genom digitaliseringsprocesser och tjänster uppnå såväl stora effektiviseringar som kvalitetsförbättringar.

Denna del av rapporten beskriver vilken potential medborgarna ser i den nya tekniken, samt inom vilka områden de är mest benägna att testa den. Deras svar kan bidra till att offentliga organisationers själva digitaliseringsresa kan effektiviseras. God förståelse för medborgarnas olika utgångspunkter underlättar innovation och kloka vägval.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

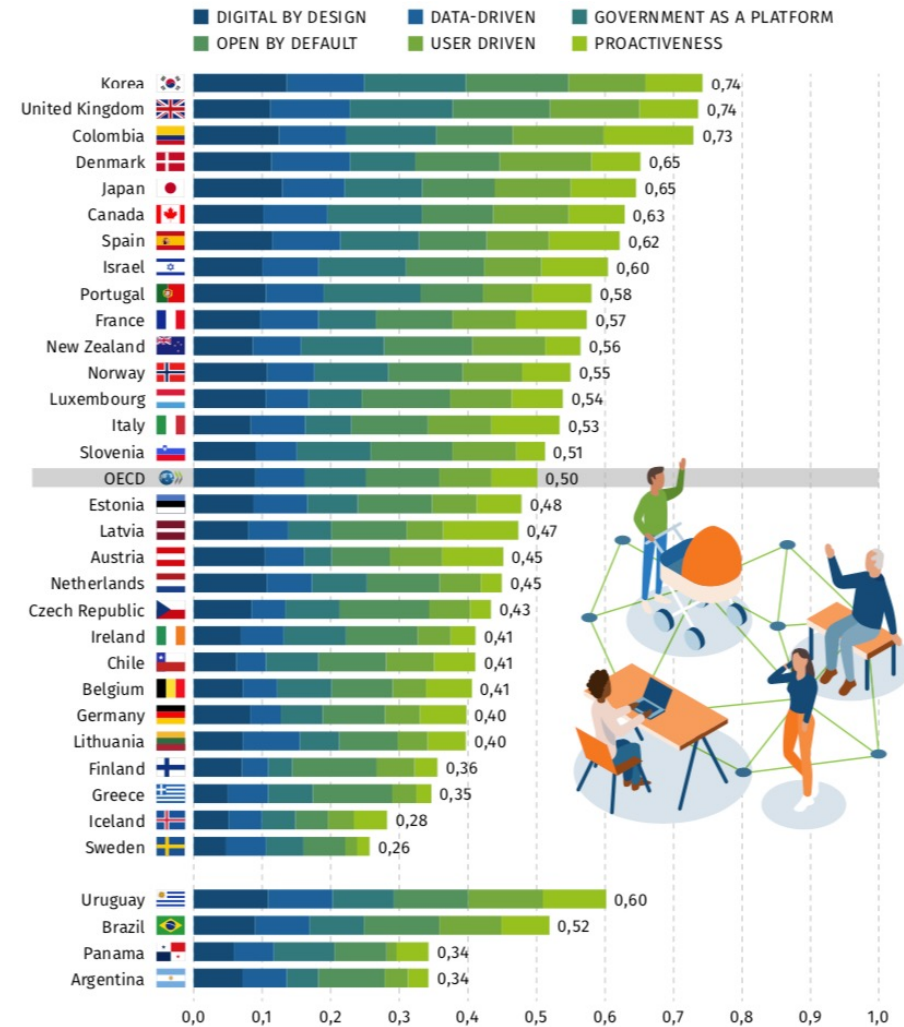
Uteblivet jubel för digitalisering

Snart sagt alla organisationer anammar löpande ny teknik för att öka effektivitet samt för att utveckla nya tjänster och produkter. I och med de senaste decenniernas snabba utveckling av digital teknik så som datorer, internet, appar, automatiska system och artificiell intelligens har alla typer av verksamheter fått nya förutsättningar för sitt värdeskapande. Förväntningarna är höga och OECD skriver i en prognos att till 2035 kan effektiviteten i alla organisationer generellt öka med 40 % samtidigt som värden motsvarande 14 000 miljarder dollar frigörs¹.

Digitaliseringen har redan på flera sätt förändrat Sveriges offentliga verksamheter, utan att vi som medborgare alltid reflekterar över dem. Enligt samma OECD rapport finns dock mycket kvar att göra för att svensk offentlig sektor åter ska ta plats i ledarklungan för världens digitaliserade samhällen (se höger). Så hur ställer sig medborgarna till det offentliga digitaliseringen? Invånarnas attityder spelar förstås en viktig roll.

TREDELAD SYN PÅ RISK ELLER MÖJLIGHET

Befolkningen fördelar sig i tre lika delar i fråga om synen på digitalisering som en möjlighet, en risk eller varken eller. Inte helt förvånande är yngre mer positivt inställda till digitalisering än äldre. Generellt är människor bosatta i storstäderna mer positiva till digitaliseringens möjligheter, liksom höginkomsttagare och högutbildade, faktorer som ofta går hand i hand – även om det handlar om marginella skillnader. Intressant är också att utrikesfödda är mer positiva till digitaliseringen, något som visserligen behöver tolkas med försiktighet då svaren inte kan antas vara helt representativa för gruppen.

I OECD:s mätning (2019) av länders kapacitet som *digital government* låg Sverige långt ner i listan.

Källa: OECD Survey on Digital Government 1.0¹.

Stor spridning i attityderna till digitalisering

ETT DELAT FOLK KRING OM DIGITALISERINGEN ÄR POSITIV

I ett försök att fånga svenskarnas attityder till digitalisering i allmänhet ställdes påståendet "Det är bra för mig och hela samhället om myndigheter, sjukvården och omsorgen så mycket som möjligt använder tekniska hjälpmedel som AI för att hjälpa medborgaren". Även här fördelar sig svenskarna i tre nästan lika stora delar.

I studiens enkät är det sällan betydande skillnader mellan mäns och kvinnors svar. I frågan om digitaliseringen ses som positiv eller negativ för samhällsutvecklingen finns dock vissa attitydskillnader. Män som grupp har drygt 30% fler som är positiva till digitala tjänster än kvinnor.

Baby boomer-kvinnor, starkt representerade som anställda inom offentliga sektor och som mottagare av vård och omsorg, är mest skeptiska. Mest positiva är istället Generation Z-män, vars roll i och kontakt med särskilt vård och omsorg är diametralt motsatt Baby boomer-kvinnornas.

OFFENTLIG SEKTOR MÖTER INTE FÖRVÄNTNINGARNA

Sammantaget är det knappt en av fyra svenskar som upplever att kommuner, regioner och myndigheter är bra på att ta tillvara digitala verktyg. Här finns utrymme för förbättringar. Intressant nog ökar nöjdheten ju yngre den svarande är, och absolut mest positiva är återigen Generation Z-män: fyra av tio instämmer i att offentliga organisationer är bra på att tillvara teknikens möjligheter.

37%

Instämmer

"Digitaliseringen av samhället innebär större risker än möjligheter"

34%

Instämmer inte

35%

Instämmer

"Det är bra för mig och hela samhället om myndigheter, sjukvården och omsorgen så mycket som möjligt använder tekniska hjälpmedel som AI för att hjälpa medborgaren"

36%

Instämmer inte

23%

Instämmer

"Baserat på mina erfarenheter är kommuner, regioner och myndigheter bra på att ta tillvara digitala verktyg som exempelvis appar, robotar och AI"

45%

Instämmer inte

AI mindre välkommet i strikt regelstyrd verksamhet än i relationer, samtal och bedömningar

I denna undersökning av svenskarnas förhållande till offentlig sektors digitalisering har målsättningen varit att förstå förutsättningarna för att producera och leverera tjänster via mer eller mindre självgående tekniska system som kan efterlikna intelligent, mänskligt beteende.

SVALT INTRESSE FÖR AI-BASERADE VÄLFÄRDSTJÄNSTER

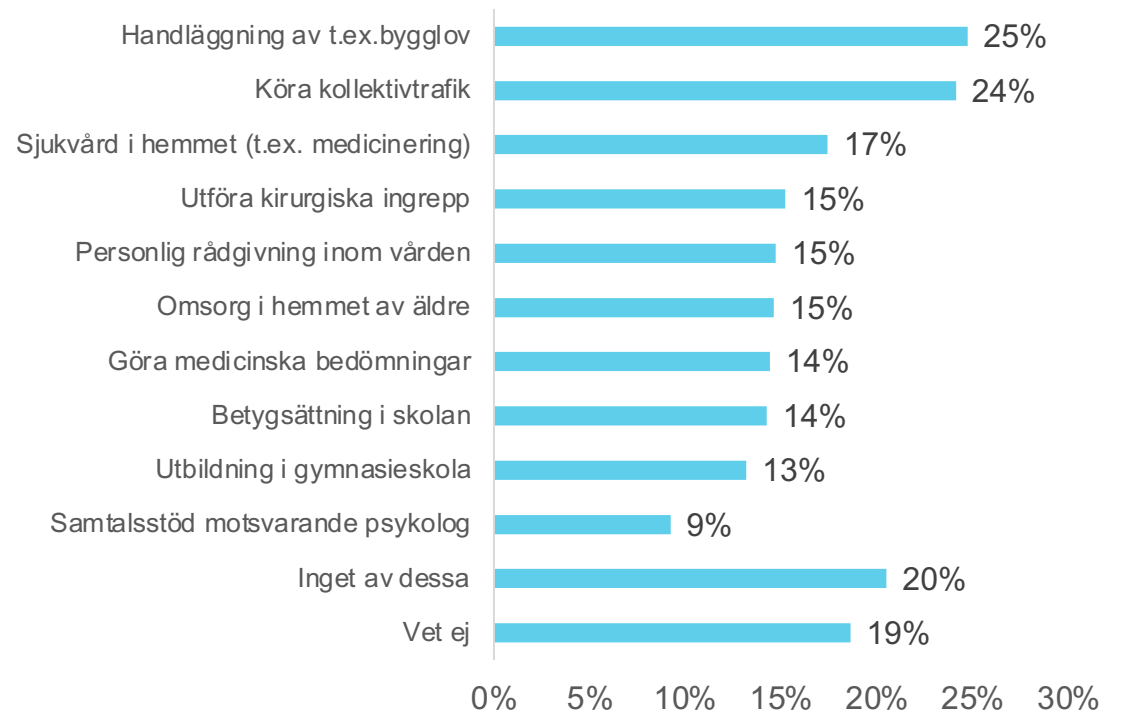
Svenskarnas inställning till AI-baserade välfärdstjänster får beskrivas som svalt då de högsta noteringen av givna alternativ på tjänster endast stöds av 1 av 4. Samtidigt är det endast 6 av 10 som har fyllt i minst en välfärdstjänst som man kan tänka sig att få utförd av AI. Överlag är männen mer positiva till AI-baserade välfärdstjänster än kvinnor.

De alternativ som når högst noteringar är de tjänster som kan uppfattas vara längre ifrån den personliga sfären. Tjänster som samtalsstöd, bedömning i skolan och personlig rådgivning i vården har lågt stöd. Desto närmare man blir bemött, eller bedömd, som människa, desto mindre verkar intresset vara av AI-tjänster.

KOLLEKTIVTRAFIKEN DELAR FOLKET

Gällande alternativet "köra kollektivtrafik" så syns en av få distinkta könsskillnader som har utkristalliserats i den här enkäten. Män instämmer till 30% medans kvinnor endast instämmer med 18%. Storstadsbor och högutbildade, två grupper som i hög grad sammanfaller, är också mer positiva, särskilt jämfört med boende i orter med fyratusen till tiotusen invånare.

Fråga i enkäten: Vilka av följande välfärdstjänster skulle du tycka vore okej att få utförda av AI? Du kan markera ett eller flera alternativ

Tillit till kompetensen samt att bli förstådd öppnar för AI

På frågan ”Skulle något av följande få dig att känna dig mer bekväm med att använda automatiska system som exempelvis AI i kontakten med skola, vårdgivare och myndigheter?” framkommer att man vill garanteras leverans av hög kvalitet och med hög trovärdighet.

DET FINNS MÅNGA MEDBORGARE ATT UTMANA

Det finns mycket som är viktigt när medborgarna ska möta automatiska system. Sju av tio svaranden har fyllt i minst en sak som gör att de skulle bli mer bekväma av att använda AI, eller att de redan är tillräckligt bekväma med AI. Endast 15% har uttryckligen angett att det inte finns något som kan göra dem mer bekväma med att använda AI.

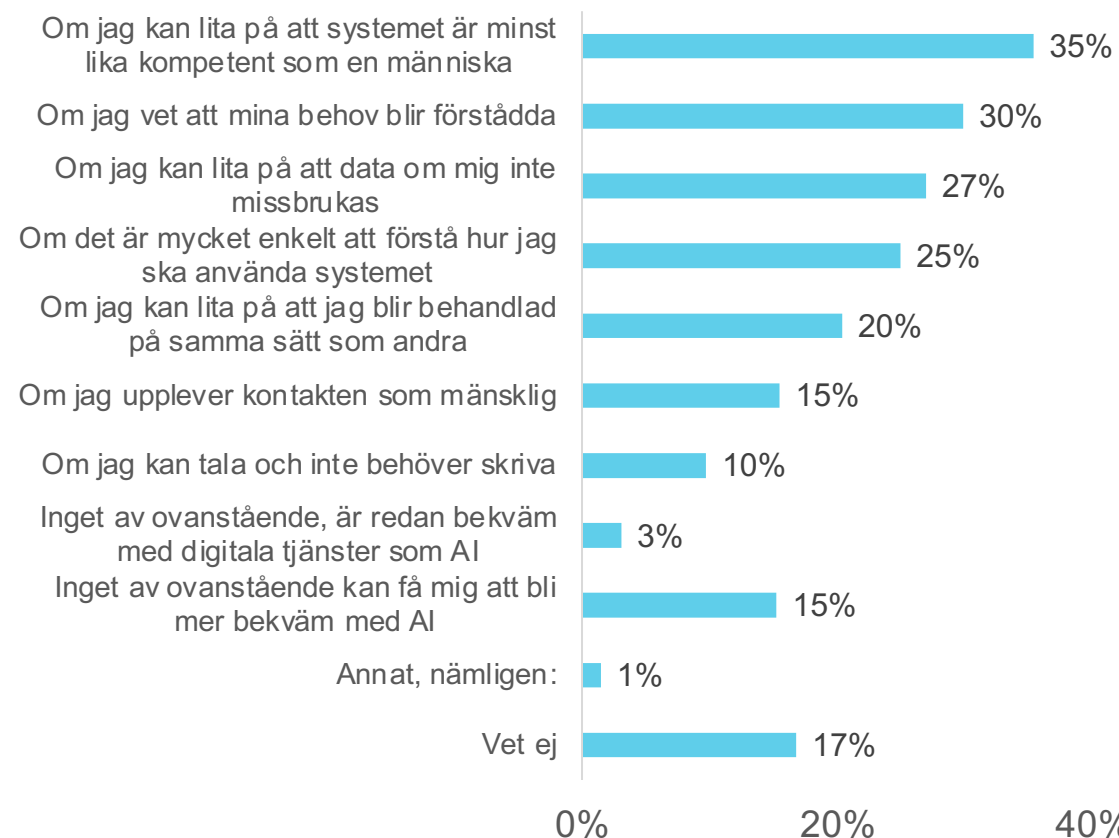
DE UNGA GÅR FÖRST

På alternativet ”Inget av ovanstående kan få mig att bli mer bekväm med AI” så syns en tydlig generationsskillnad där 26% av Baby boomers instämmer mot endast 11% av Generation Z.

OMÄNSKLIG AI ÄR OK – MEN HELST EN MÄNNISKA

Hälften av svenskarna är beredda att vänta längre på vård om det betyder att de får träffa en människa, medan en av fyra uppger att de gärna får vård av AI ifall de betyder att de får vård snabbt när de behöver den. Den prioriteringen säger en hel del om var medborgarna idag står i förhållande till den nya tekniken. Samtidigt så är det endast 15% som anger att de skulle vara mer benägna att använda AI inom välfärden ifall den upplevdes som mänsklig. Det mänskliga uttrycket tycks inte vara avgörande, attityden till digitala tjänster handlar sannolikt mer om systemens kompetens

Fråga i enkäten: Skulle något av följande få dig att känna dig mer bekväm med att använda automatiska system som exempelvis AI i kontakten med skola, vårdgivare och myndigheter? Markera de alternativ som stämmer för dig.

En stor majoritet redo att dela sin data

Cirka en tiondel av svenskarna vill inte alls dela med sig av personlig data, oavsett om den hanteras säkert och oavsett syfte. Det betyder att en överväldigande majoritet står redo att bidra till mer datadriven offentlig verksamhet.

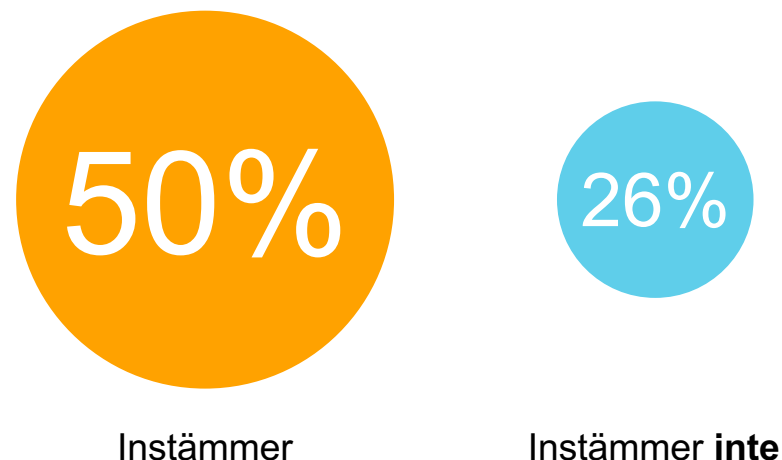
HÄLFTEN LITAR PÅ DET OFFENTLIGAS DATAHANTERING

Endast hälften av svenskarna känner sig trygga med att de uppgifter man lämnar till vårdgivare, skolor, myndigheter etc. hanteras på ett säkert sätt. Generation Z är de som är tryggast med att lämnade uppgifter hanteras på ett säkert sätt.

ÄLDRE: INTE ALLS, ELLER TILL ALLT

Baby boomers är den generation som är mest skeptiska till att alls dela med sig av data men skillnaden är inte radikal jämfört med snittet. Bland Generation Z är det dock bara hälften så många som håller hårt i sin data. Samtidigt så delar Baby boomers data för flest olika syften och framförallt för vårdrelaterade tjänster. Gruppen födda utanför Europa har ungefär samma andel som inte alls vill dela med sig av data, och har fyllt i betydligt färre alternativ. De vill framförallt inte dela med sig av data till sjukvårdsrelaterade alternativ. Mest negativa är Millennials som ligger under snittet på samtliga svarsalternativ.

” Jag känner mig trygg med att de uppgifter jag lämnar till vårdgivare, skolor, myndigheter etc. hanteras på ett säkert sätt”

Flest redo dela data för vård, trygghet och hälsa

SYFTET MED DATADELNING ÄR VÄSENTLIGT

De syften som motiverar flest till att dela personlig data är att snabbt få rätt vård, för att förebygga otrygghet och brottslighet, samt för att förhindra smittspridning av allmänfarliga och samhällsfarliga sjukdomar: Detta förutsatt dock att datan hanteras säkert.

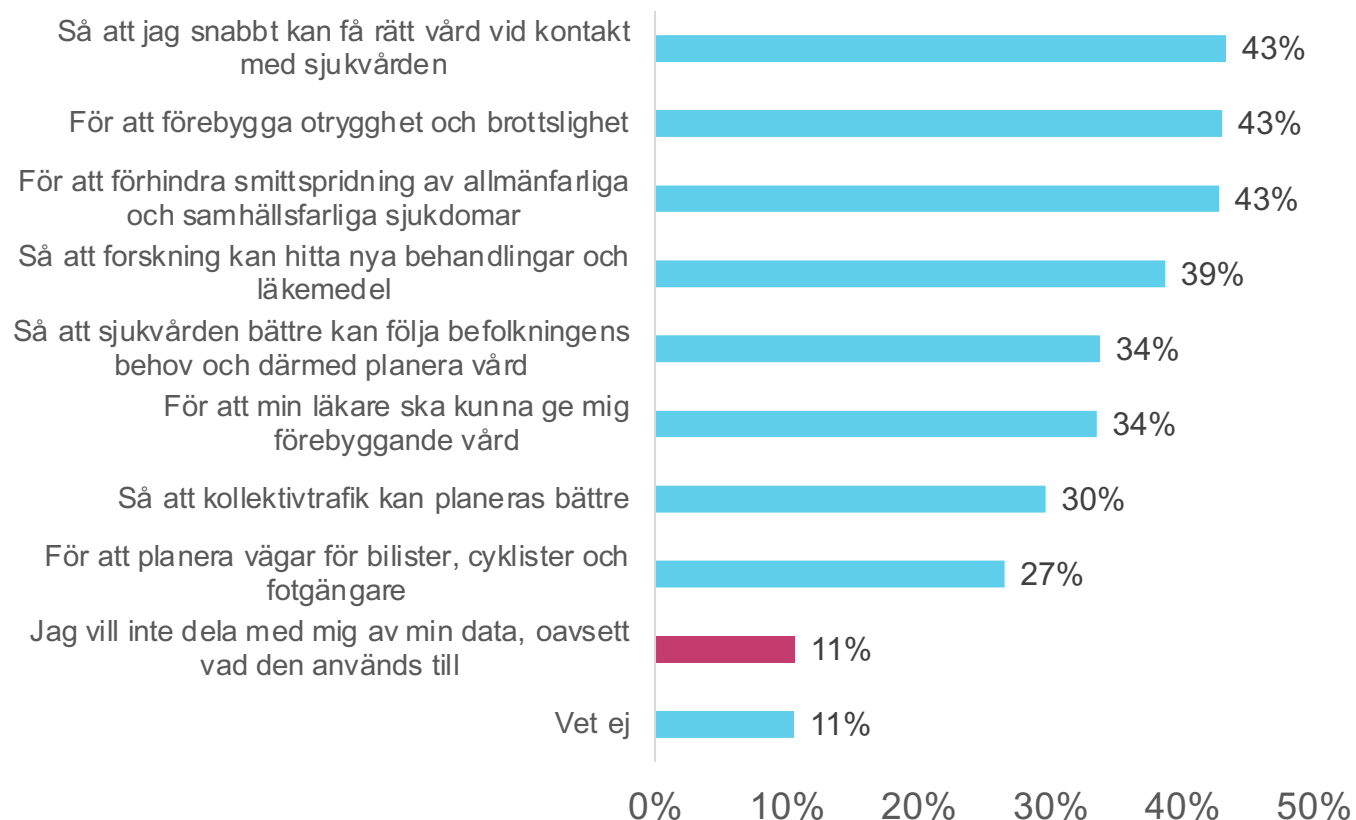
De minst populära alternativen för datadelning från medborgarna är för samhällsplanering som att bättre kunna planera vägar och kollektivtrafik. Samtidigt ligger förebyggande av otrygghet och brottslighet på betydligt högre siffror. Den som vill införa ett datadelningsprojekt där man använder personlig data kring medborgarnas rörelser för bättre planering av infrastruktur bör lägga vikt vid trygghet.

KOLLEKTIVTRAFIK OCH VÄGAR SPLITTRAR

Kollektivtrafiken dyker återigen upp som något av en vattendelare i befolkningen. Datadelning för bättre planering välkomnas något mer av män än kvinnor, mer av storstadsbor än andra, och återigen är det boende i orter med 4 till 10 000 invånare som är mest skeptiska.

Att dela data för planering av vägar bejakas mest av högutbildade, en grupp som uppvisar en större generell tillit till människor och institutioner.

Frågan i enkäten: Idag skapas det mycket data om dig som person. Via en smartphone kan rörelsemönster och sociala kontakter följas, hälsodata registreras och via kreditkort kan konsumtionsmönster följas m.m. För vilka ändamål är du beredd att dela med dig av data om dig själv, förutsatt att den hanteras säkert?

Sammanfattning

- Inställning till risker, möjligheter med och den personliga nyttan av samhällets digitalisering delar folket. Ofta är det nära tre lika delar mellan de som är för, de som är mot och de som inte vet.
- Mest positiva till digitalisering och automatiserade tjänster är män och unga.
- Sex av tio är beredda att få minst en välfärdstjänst utförd av AI. De populäraste alternativen är tjänster som kan uppfattas som en bit utanför den personliga sfären. Minst populära är tjänster där medborgaren kan förväntas bli bedömd eller bemött.
- Endast en av tio svarar nej till att alls dela med sig av data. Högst motivation uttrycks när delandet ger en direkt personlig fördel, exempelvis bättre personlig vård eller ökad trygghet.
- Samtidigt som Baby boomers utgör den största andelen av de som inte alls vill dela data så är delningspositiva äldre beredda att dela data för flest antal syften, framförallt inom vårdrelaterade områden.

Insikter

1. Sammantaget är det en mindre andel av befolkningen som anger att de inte är intresserade av olika former av digitala tjänster (15-20% beroende på vilken fråga som används som referens). På mer direkta frågor framkommer att det är cirka en tredjedel som är supporters för offentlig sektors digitalisering. Därmed går det att säga att det finns tillräckligt med stöd för att digitalisera välfärden.
2. Det finns inte enbart stöd för att digitalisera offentlig sektor, det finns även en förväntan att det ska göras mer. Det kluriga är att välja rätt metoder och funktioner. Ett sätt kan vara att låta de som är bekväma med att testa AI gå före, genom att synligt visa fördelar i tex tillgänglighet och väntetid så kan fler tänkas följa efter. Ett exempel är självscanningskassor där det idag är länge sedan de första butikerna installerade olika former av självscanningskassor. Numera är det majoriteten av kassorna i de flesta butiker. Självskanning är inte för alla men det har blivit för fler.
3. Medborgarna ställer inte krav på att AI ska upplevas som mänsklig men man uttrycker starkare tillit till människa än till maskin. Ett sätt att förmedla trygghet kring hög kompetens i tjänsten och någon grad av mänsklig kontakt, kontroll eller interaktion. På samma sätt är det sannolikt inte rätt att kommunicera kring digitalisering som en kostnadsbesparande åtgärd utan snarare fokus på ökad kompetens och tillgänglighet.
4. Svaren på enkätens frågor bottnar naturligtvis i respondenternas mer eller mindre tydliga bilder av hur en automatiserad tjänst kan se ut. Om jag förstår *hur* jag får service av ett automatiskt system så påverkar det förstås min attityd till *att* få service av ett automatiskt system.

8. Medborgartyper för hållbarhet och digitalisering

Genom att kombinera svenskarnas attityder till ekologisk hållbarhet respektive digitalisering växer fyra medborgartyper fram. Tittar man bortom sakfrågorna skymtar en dynamik med två grupper i samhället som står långtifrån varandra – grupper vars förhållningssätt sannolikt är lika olika oberoende av vilka sakfrågor som studeras.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Fyra medborgartyper i två stora samhällsförändringar

Utifrån de data som har genererats från enkäten har fyra medborgartyper utkristalliserats. De bygger på hur många klimatåtgärdande insatser de uppger att de gör idag, samt hur många välfärdstjänster de vore okej med att få utförda av AI.

Fördelen med skapandet av statistiska medborgartyper är en överskådlig bild av hur olika grupper ur den svenska befolkningen ställer sig till ekologisk hållbarhet och digitalisering av offentliga tjänster. Dessutom avslöjas ifall människor med liknande attityder i dessa frågor också delar andra karakteristika.

I tabellen till höger beskrivs de fyra medborgartyperna och på vilka grunder de är byggda. På nästa sida visas en medborgarkarta och hur fördelningen ser ut mellan typerna. Exempelvis, hur stor andel av befolkningen anses med de här kriterierna vara teknikpositiva?

¹Har angett att de gör minst tre klimatåtgärdande insatser.

²Har angett att de är okej med att få minst tre välfärdstjänster utförda av AI.

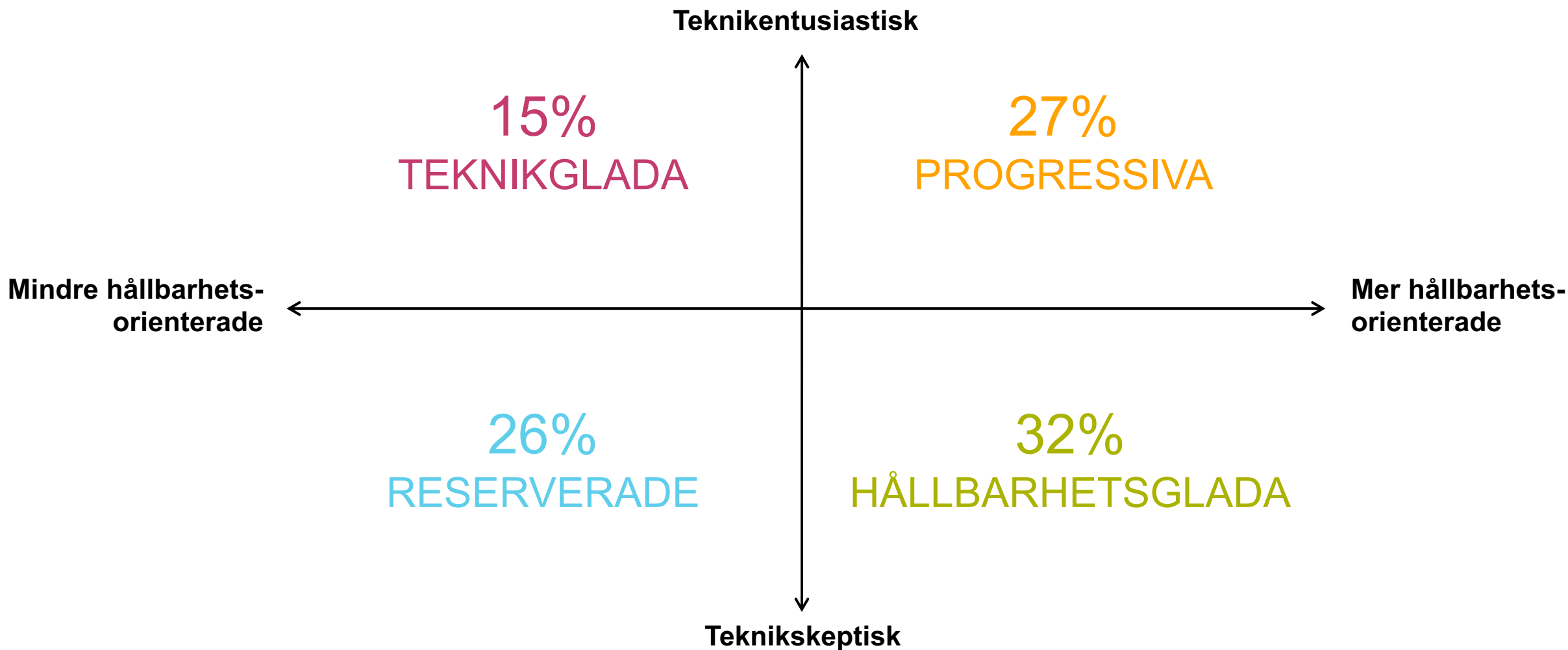
³Har angett att de gör mindre än tre klimatåtgärdande insatser.

⁴Har angett att få färre än tre välfärdstjänster utförda av AI.

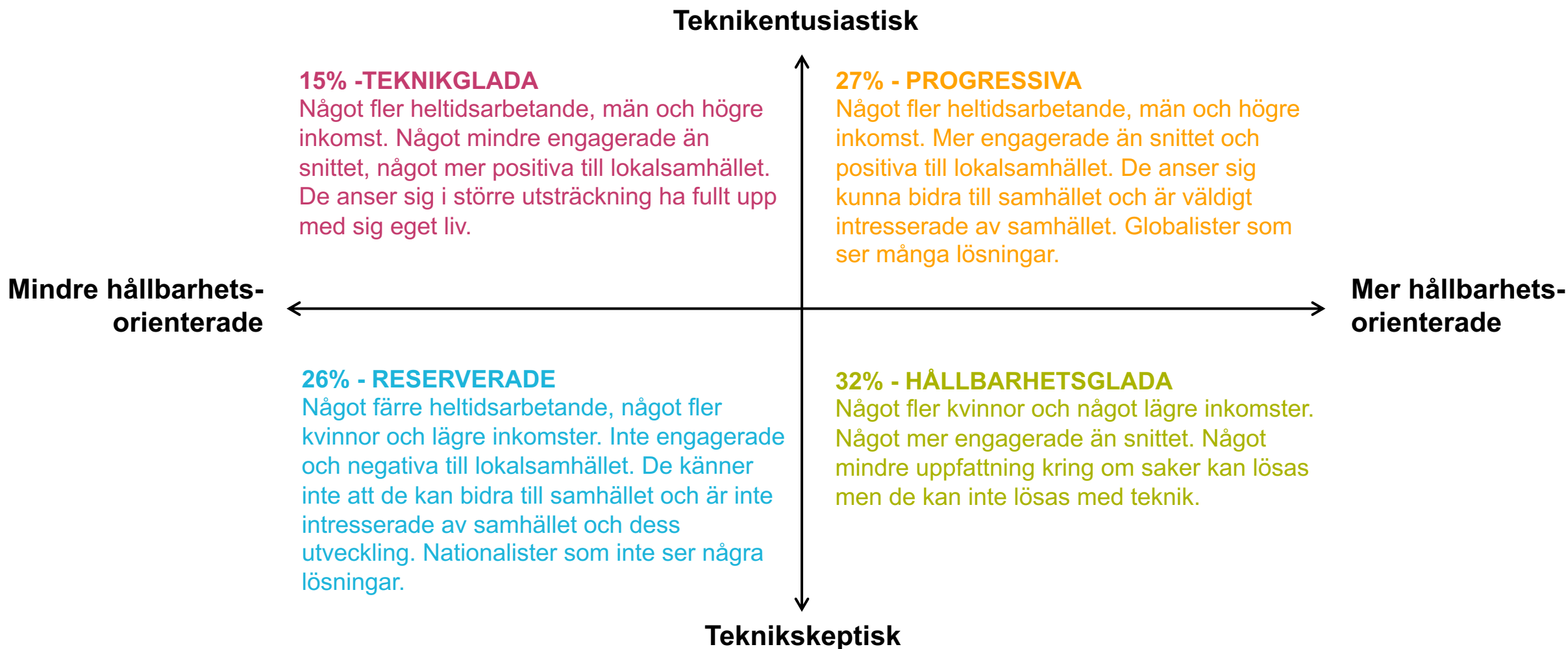
	¹ Mer hållbarhets-orienterade	² Mindre hållbarhets-orienterade	³ Teknik-entusiastiska	⁴ Teknik-skeptiska
Hållbarhetsglada	X			X
Teknikglada		X	X	
Reserverade		X		X
Progressiva	X		X	

Medborgarkarta för digitalisering och grön hållbarhet

Karaktärsdrag för medborgartyperna

Förändringsbenägenhetens faktor X?

De fyra medborgargrupperna skiljer sig i mer än deras inställning till klimatåtgärdande insatser och villigheten att få välfärdstjänster utförda av tekniska system.

Graden av teknikentusiasm har något starkare genomslag i karaktärsdrag för grupperna än inställning till hållbarhet. Tydligast skillnader är det dock mellan gruppen progressiva och gruppen reserverade, skillnader som handlar mycket lite om teknik eller hållbarhet.

DE PROGRESSIVA

Denna grupp karaktäriseras av av en större tro på framtiden och deras egen möjlighet att påverka den. De har något högre inkomst och arbetar heltid i något större grad. De har högre utbildningsnivå och bor något oftare i en storstad och i villa. De är något oftare män och något färre bland Baby boomers.

Deras inställning till samhället är i grunden positiv, de är mer engagerade och deras bild av samhället formas i högre grad av deras arbete/utbildning samt litteratur – överlag så har de fler källor till vad som formar deras bild än snittet. De är globalister, som tror på att hitta nya lösningar och som gärna vill överlåta mer makt till experter.

DE RESERVERADE

Denna grupp är mer skeptiska till framtiden och samhällets utveckling, de anser sig ha mindre möjlighet att påverka den. De har något lägre inkomst och arbetar inte heltid i samma omfattning som snittet. De har låg utbildningsnivå, bor inte i storstaden samt något oftare i hyresrätt. De är i något högre grad kvinnor och något fler Baby boomers.

De reserverades inställning till samhället är mer negativ än de andra grupperna, de är i lägre grad engagerade och de har betydligt färre informationskällor som formar deras bild av samhället – och i ännu lägre utsträckning från sitt arbete/utbildning. De är nationalister, som inte ser nya lösningar och vill i lägre utsträckning lämna över makt till experter.

KÄNSLAN AV SAMMANHANG ÖKAR ÖPPENHETEN FÖR DET NYA

Sannolikt går skiljelinjen mellan reserverade och progressiva inte främst inom frågor om teknik och ekologisk hållbarhet. Skulle attityderna till två andra samhällsförändringar korsats så hade sannolikt ungefär samma motstående grupper formerats.

De progressiva är väletablerade medborgare som upplever livet som lite lättare, som har bättre förutsättningar att fatta sina egna beslut och påverka sin egen framtid. Känslan av sammanhang är stark, baserad på att livet upplevs begripligt, hanterbart och meningsfullt.

De reserverade är de progressivas motsats i och med att de ser, och upplever, fler svårigheter samt anser sig mer begränsade i sina valmöjligheter.

Oavsett samhällsutmaning så kommer de progressiva vara mer benägna att pröva nya lösningar. Till stor del kommer det sig av att människor med större marginaler vad gäller ekonomi, utbildning och personlig trygghet vågar pröva och utmana lite mer.

9. Åtta formerande trender

Vilka omvärldsförändringar påverkar utvecklingen av morgondagens medborgliga roll och samhällskontrakt?

I följande avsnitt presenteras sex megatrender och åtta trender med betydelse för hur svenskarna ser på sig själva och relationen till medmänniskorna och samhällsinstitutionerna mot 2035.

Baby boomers
1945-1964

Generation X
1965-1984

Millennials
1985-1994

Generation Z
1995-2004

Omvärldsförändringar i överblick

MEGATRENDER

Genomgripande omvärldsförändringar på högsta systemnivå.

1. Destabiliserande ekologiska system
2. Åldrande befolkning
3. Urbanisering med nyansering
4. Digitalisering och automatisering
5. Tilltagande individualism
6. Geopolitisk omdaning

DOMÄNTRENDER

Omvärldsförändringar med stor betydelse för framtidens medborgarroll och samhällskontrakt.

1. Allt ojämlikare livsvillkor
2. Fler aktörer och resurser i samhällsbygget
3. Växande migrationsströmmar
4. Fortsatt ideellt engagemang, i nya former
5. Högt förändringstryck i offentlig sektor
6. Ökande mångfald av berättelser
7. Mot ett datadrivet samhälle
8. Stora breda kompetensutmaningar

1. Destabiliserade ekologiska system

Efter 150 år i ett industriellt samhällsparadigm, baserat på billig fossil energi och ohållbar resursanvändning, riskerar flera ekologiska system att komma ur balans. Med dagens löften från världens regeringar bedömer FN att klimatet blir 2,7 grader varmare vid seklets slut¹. En varmare atmosfär innebär förändrade villkor för allt levande såväl som för all typ av ekonomisk verksamhet. Matproduktionen för att mätta ett växande antal människor hotar samtidigt jämvikten i havens fiskbestånd, liksom utrymmet för den mångfald av djur och insekter som krävs för att upprätthålla kritiska ekosystemtjänster.

Människor har med tiden blivit medvetna om att de ekologiska system som de är beroende av på allvar är hotade. Ett ökande antal skogsbränder, översvämningar och värmeböljor har också rent konkret slagit sönder liv och leverne. Resultatet är en global mobilisering för att ställa om våra samhällen till att bli hållbara. Klimatförändringarna har gått från att kunna betraktas med skepsis till att vara en nödvändig utgångspunkt för politisk och ekonomisk strategi, inklusive för en av världens största fondförvaltare Blackrock.

En utgångspunkt som å ena sidan är säker – klimatet blir varmare. Å andra sidan medför den också ett stort mått av oförutsägbarhet – vilka blir konsekvenserna och hur kommer olika aktörer att bemöta dem? Hur ställs individuella rättigheter inklusive äganderätten mot kollektivets behov av exempelvis hållbar markanvändning? Destabiliseringen av de ekologiska systemen innebär mer instabila villkor för all typ av planering.

2. Åldrande befolkning

Den demografiska utvecklingen i hela västvärlden, inklusive Japan och Kina² präglas av låga födelsetal och ökad livslängd. Sydamerikas befolkning är jämförelsevis yngre men även där syns tendenser till att gruppen 65+ ökar snabbare än övriga³. I Sverige ökar befolkningen mot 2030, med 9%, medan andelen i åldersgruppen 80 år och äldre ökar med 54%. År 2050 beräknas andelen över 80 år vara nästan dubbelt så hög som idag⁴.

Även om morgondagens äldre skulle visa sig vara friskare än dagens så kommer det ökande antalet levnadsår innebära ett stigande kostnadstryck på kommuner och regioner. Både på grund av en ökad efterfrågan på vård och omsorg och genom att samhället i högre utsträckning än idag kommer att behöva anpassas till äldre människors behov.

Som jämförelse har Afrika en mycket ung och snabbt växande befolkning. 2021 beräknades 40% av befolkningen vara under 16 år, att jämföra med det globala snittet på 26%⁵. Perioden 2014-2024 ansluter 220 miljoner unga till en arbetsmarknads med bristande kapacitet att ta emot dem⁶.

3. Urbanisering med nyansering

Migration från landsbygd till små och stora städer har pågått åtminstone sedan industrialiseringens fabriker växte fram vid vattenvägar och knutpunkter. Den globala urbaniserade befolkningen har sedan 1950 vuxit från 0,75 till drygt 4,2 miljarder och med prognosticerad befolkningstillväxt förväntas antalet öka med ytterligare 2,5 miljarder till 2050. 90% av tillväxten sker i Asien och Afrika.⁷

Även i Sverige fortsätter urbaniseringen från relativt sett höga nivåer, mellan 2010 och 2020 ökade den urbaniserade befolkningen med 3% till 88%⁸. Drivkrafterna är flera, bland annat har försämringen av samhällsservicen och färre arbetsmöjligheter för en alltmer akademiskt utbildad befolkning gjort att många mindre orter tappat attraktionskraft. Men strömmarna går inte nödvändigtvis som förväntat och de senaste åren har den svenska urbaniseringen förändrats av externa faktorer.

Storstäderna har de senaste åren haft ett negativt inrikes flyttnetto. Befolkningstillväxten beror istället på högt födelsenetto och invandring⁹. De kommuner som växer på grund av inrikes flyttnetto är av typen kranskommuner, både till storstäderna och till större städer som till exempel Umeå och Växjö.

Bakom storstädernas tapp ligger bland annat en prisutveckling på bostadsmarknaden och nya regler för huslån som exkluderar framförallt yngre bostadsköpare. Bostadsmarknadens prisutveckling accelererar strax före millennieskiftet och bara under perioden 2005-2022 ökar priset på ett genomsnittligt svenskt småhus nästan tre gånger¹⁰.

En växande andel unga som drömmer om en lantlig livsmiljö¹¹, i kombination med större möjligheter till distansarbete bidrar till att orter som fram till pandemin ansetts vara på för långt pendlingsavstånd har sett en viss uppgång. Slutligen sker just nu en återindustrialisering då sårbara produktionskedjor, geopolitik, automatisering (industri 4.0¹²) och hållbarhetsomställning gör svenska orter attraktiva för tillverkningsindustrier. Exempelvis drar Skellefteå och Mariestad nytta av nyetablerade batterifabriker och i norra Norrland pågår industriella investeringar som uppges handla om 1000 miljarder¹³.

Hur utvecklas trenden urbanisering mot 2035? Globalt är trenden fortsatt stark men även i Sverige är sannolikheten låg för ett betydande återbefolkande av gles- och landsbygd. Dagens industriella investeringar sker i anslutning till städer som har goda logistiska förutsättningar och tillräcklig storlek för att leverera upplevelser till den arbetskraft som ska attraheras. Fabriker betyder nyanställningar som kan vitalisera orter, men till skillnad från 1900-talets varv och järnbruk är dagens hypermoderna produktionssystem i hög grad automatiserade. Med det sagt, framtida pandemier och en ökande känsla av miljökris, i kombination med drömmar om ett lugnare, mer självförsörjande liv kan komma att påverka flyttströmmarna de kommande 25 åren. En annan hypotetisk utveckling är att en långsam elektrifiering av logistiksystemen (elbrist och handelskrig kring "gröna" metaller) parallellt med stigande fraktkostnader (koldioxidskatt, energikris) gör lokal produktion mer ekonomiskt hållbart. Kort sagt, urbaniseringen är utgångspunkten, men det finns utvecklingar som gör att kanske inte bara medelstora och stora städer växer mot 2035.

4. Digitalisering och automatisering

Digitalisering har pågått sedan ur-datorernas gryning på 40-talet, men nu har maskinernas intelligens blivit så hög att människors liv och organisationers värdeskapande förändras fundamentalt. Ingen del av mänsklig verksamhet står opåverkad av den tekniska utvecklingen.

Digitala plattformar, digitalisering och artificiell intelligens förändrar hur vi arbetar, vad som köps och säljs och på vilket sätt. Algoritmerna blir smartare och påverkar våra liv i allt större utsträckning, på gott och ont. Data som vi som användare skapar leder till innovation, individanpassning men också övervakning.

I förlängningen anas framtidens mer eller mindre självgående nätverkssamhälle, där allt är uppkopplat med allt. Genom automatiserad informationsdelning mellan sensorer och system kommer maskiner, baserat på instruktioner från människor, att snabbt fatta beslut åt oss. Insamlade data från flöden och användare blir en självklar del i beslutsunderlag för både människor och maskiner.

Med AI avses självlärande algoritmer (maskininlärning) och mycket snabbt utvecklas mjukvaror som uppvisar intelligent och problemlösande beteende. Börshandel, juridisk rådgivning, kundtjänst, journalistik, tolktjänster är exempel på områden som idag i ökad utsträckning sköts av AI-lösningar. Under våren 2022 kom också slående exempel på hur AI kan förstå text och skapa kreativa produkter, skapade av bland annat AI-systemen GTP-3¹⁴ och DALL-E¹⁵.

Covid-19-pandemin har kraftigt accelererat människors anammande av digital teknik i arbetsdagen. Omställningen till digitala arbetsformer har skapat nya förutsättning för alla sektorer i samhället. Både direkt ifråga om hur och var arbete kan utföras, men också indirekt genom att förändra hur ledarskap ska gå till, eller vilka arbeten som upplevs attraktiva. Ovanpå detta medför potentialen i de allt intelligentare maskinerna att de allra flesta verksamheter behöver gå igenom någon form av digital transformation. Med det avses ett utforskande av hur organisationens värdeskapande kan underlättas av införandet av nya tekniska system och kapaciteter. Det här kräver förändrings- och innovationsledning på högsta nivå och teknikdriven förändring kommer att präglade hela 2020-talet.

Med tidshorisonten 2035 är det omöjligt att förutse vilken påverkan tekniken har på samhället och världen. Vad som dock är säkert är att jakten på lönsamhet i kombination med mänsklig nyfikenhet oavbrutet driver på fortsatt innovation. Alla tekniska system som kan öka produktivitet, effektivitet och njutning, eller minska mänskligt lidande, kan antas vara en del av framtiden. I vilken mån den tekniska utvecklingen, där många framsteg också medför en baksida, kommer att regleras är dock oklart. I en värld av konkurrens mellan de två supermakterna USA och Kina bör förväntan om återhållsamhet vara låg. Vi är bara i början på den intelligenta maskinernas tid.

5. Tilltagande individualism

Med individualism avses här motsatsen till kollektivism, alltså ett synsätt där individens vilja och rättigheter i princip övertrumfar kollektivets dito och där den enskilde i först hand har skyldigheter gentemot sig själv. När idén om individen växte fram under den europeiska medeltiden var den stora majoriteten av människor starkt beroende av andra för sin överlevnad. Detta faktum, i kombination sociala konventioner gjorde att den enskilde hade obefintliga möjligheter att välja sin väg i livet.

Individualism uppstod inte under 1900-talet, men det var först under det förra århundradet som en ökande materiell levnadsstandard möjliggjorde ett förverkligande av idén att den enskilde ska både ha rätt och förutsättningar för att forma sitt eget liv. Efterkrigstiden var välfärdsstatens årtionden, med uppdrag att utjämna människors livsvillkor baserat på en idé om individers rättigheter. Demokratiseringen av arbetslivet gick fort under 1970-talet med laglig reglering av medarbetarnas medbestämmande, arbetsmiljö med mera.

Under 1980- och 1990-talet förstärks så individens status gentemot kollektivet, denna gång med ett inte obetydande stöd från påverkansgrupper som dåvarande Svenskt Näringsliv. Dessa röster menade bland annat att välfärdsstaten – i grunden ett rättighetsbaserat system – tvingade medborgarna att leva ett liv med för lite valfrihet. Valfrihetsreformer och bättre service genom att se skattebetalarna som kunder propagerades. Barnens position flyttade också fram när svenska Barnombudsmannen grundades 1988. Året efter antogs FN:s konvention om barnets rättigheter.

Parallellt med denna rättighetsrevolution har individens egenansvar ökat. Friheten *till* valfrihet har kommit samtidigt med friheten *från* kollektivets begränsande skydd. Senare redovisas data som visar att unga i jämförelse med äldre förväntar sig mer av individen när det gäller att hantera samhällets ökande behov av vård och omsorg (sidan 45).

Denna individens frikoppling från omgivningen kan ur individens perspektiv ses som en form av oönskad aspekt av individualism. Så framstår det i alla fall i den research kring konspirationistiska miljöer som har gjorts i samband med denna studie. Människor engagerade i grupper som Flat Earth Society, Q-Anon och den svenska Frihetsrörelsen¹⁸ ger intryck av att finna en gemenskap, "my people", samtidigt som den svårgripbara verkligheten får sin förklaring med hjälp av gruppernas konspirationsteorier. Ett sökande efter gemenskap är dock inte så svårt att motivera. Inte bara har människors umgänge inom ramen för ideell organisering minskat de senaste decennierna¹⁹ ny data visar en tämligen brant nedgång i antalet människor som svenskar umgås med²⁰.

Kommer samhället blir mer individualistiskt 2035? Å ena sidan pekar mycket på att när dagens äldre inte längre är kvar återstår generationer av starkt individualistiskt uppfostrade människor med en lika stark övertygelse om sina egna rättigheter och med jämförelsevis liten anknytning till andra medborgare. Å andra sidan finns det efterfrågan på politisk handlingskraft inom primärt klimatfrågan. Det indikerar att individen 2035 kan komma att kräva rätten att leva och forma sitt liv som den vill, samtidigt som hen accepterar att politiken driver storskaliga lösningar for the greater good.

6. Geopolitisk omdaning

Idag 2022 ser vi tydliga tecken på att den världsordning som har varit baserad på efterkrigstidens internationella institutioner och dominerats av västvärlden utmanas. USA är alltså världens mäktigaste nation, inte minst på grund av sin militära kapacitet och goda relationer med andra rika länder. EU och andra västländer är fortfarande samhällen som för många människor är värda att utvandra till, för frihet och bättre livsvillkor. Men det försprång som västerlandet innehaft i femhundra år har blivit allt mindre.

Inom flera olika områden har Kina snabbt blivit en aktör att räkna med. Landet tog över ledartröjan som världens största tillverkningsekonomi redan 2010²¹ och 2020 placerade sig två kinesiska teknik- och forskningskluster på bland de fem bästa i världen. Även militärt har Kina satsat stort, i perioden 2000-2021 har militära utgifter ökat sexfaldigt²². Den här utvecklingen fick USA att redan för nästan 10 år sedan formulera en strategi med syfte att begränsa Kinas växande inflytande²³.

Kinas rekordartade ekonomiska utveckling har imponerat på alla men likväl är landet en diktatur. Inte heller har den kinesiska populärkulturen någon nämnvärd påverkan på resten av världen. Inom denna så kallade soft power är USA fortfarande världens enda supermakt. Den amerikanska populärkulturen har förändrat klädstilar, musikstilar och konsumtion i alla världens hörn.

Däremot är USA:s position som den fria världens ledare inte vad den brukade vara. Västeuropas ledare visade inte minst under det ryska invasionen av Ukraina att man gärna tar skydd under den amerikanska örns vingar. Bland 16 OECD-länder, däribland Sverige, anser dock en knapp femtedel att USA är en god förebild ifråga om demokrati²⁴.

Den bilden tycks också delas av en betydande del av det amerikanska folket, något som visades tydligt den 6 januari 2020. Det var då kongressen stormades av frustrerade människor som i hög grad sympatiserar med Donald Trumps vilja att Make America Great Again.

För betydande delar av resten av världen har den amerikanska utrikespolitiken sedan Sovjetunionens fall i hög grad varit ett egenmäktigt förfarande. 100 militära interventioner sedan 1992²⁵, två utdragna krig, påverkan på andra länders demokratiska val, behandlingen av fångarna på Guantanamo, massiv avlyssning av både fiender och allierade och tortyr av fångar i hemliga anläggningar hos allierade diktaturer har gjort det svårt för Amerika att behålla varumärket som världens främsta demokrati och frihetens förkämpe. Detta i kombination med kinesiska investeringar i fattigare länders infrastruktur har förskjutit världsordningen från väst mot öst.

USA kommer inte släppa ledartröjan frivilligt och de kommande decennierna kommer världen bevittna det amerikanska imperiets kamp för att behålla platsen som världens främsta supermakt. Kina har sina utmaningar och det är inte givet hur utgången blir i jättarnas kamp. Sett till historien är det dock snarare regel än undantag att imperier uppstår, blomstrar, faller och sedan följs av andra. Det här skeendet, och de reaktioner de utlöser hos framför allt USA, kommer att påverka den svenska politiken, säkerheten och näringslivets förutsättningar bortom 2035.

Domäntrender

1. Allt ojämlikare livsvillkor

Enligt Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har de ekonomiska klyftorna i Sverige ökat sedan 1995 och kapitalinkomster blivit mer ojämnt fördelade. Ojämlikhet är dock ett begrepp som i ett framtidsperspektiv handlar om mer än materiell fördelning.

Geografisk position har kommit att betyda mer för den enskildes livsvillkor. En kontinuerlig urbanisering av Sverige har ökat skillnaden på arbetsutbud i täta respektive glesa områden. I ett för övrigt ganska integrerat samhälle har framväxten av så kallade utanförskapsområden accentuerat betydelsen av individens geografiska tillhörighet. Sakta men säkert bidrar nu också klimatförändringarna till att göra platser olika gynnsamma att bo på.

Graden av individuell ekonomisk styrka har också betydelse efter decennier av stadigt stigande priser på bostadsmarknaden. Inte minst mellan äldre blir skillnaderna tydliga, mellan de som har ägt en bostad med stigande värde och de som inte har det. Sedan våren 2022 har inflationen återuppstått från de döda och det nya geopolitiska läget, hållbarhetsomställning och stigande energipriser gör att människors levnadsomkostnader kan förväntas etablera sig på en högre nivå de kommande åren.

Effekterna av individuell bakgrund är betydande och vår tids stora sociala utmaning är att få utrikes födda lika framgångsrika i Sverige som inrikesfödda. Medan inrikesföddas arbetslöshet låg på 5,4% 2021 var motsvarande siffra för utrikesfödda på 19% och 31% för de med afrikansk bakgrund²⁶. Kön spelar också fortsatt roll, särskilt bland grupper av utrikesfödda kvinnor men också bland svenska pojkar, som att döma av resultaten, går i en skola var utbildande passar tjejer bättre.

Den individuella förmågan till att bygga nätverk ger ingångar till jobb och mänskliga sammanhang. Psykisk ohälsa är istället en riskfaktor som kan minska en persons förutsättningar på arbetsmarknaden på både kort och lång sikt.

Utbildning är den faktor som tydligast bidrar till att flytta människor till mer egenmakt och därmed utjäma skillnader. Här är det glädjande att notera en positiv utveckling av den svenska skolans resultat jämfört med andra länder. En utbredd kompetensbrist i många branscher innebär också att dagens unga har ett stort smörgåsbord av arbeten att välja på, förutsatt att man är beredd att skaffa sig en relevant utbildning.

Den mest sannolika utvecklingen mot 2035 är att ojämlikheten fortsätter att öka. När detta skrivs syns få tecken på att mer av omfördelningspolitik står för dörren och även om det skulle bli så kan sådan sannolikt inte ensam vända skutan. Glesbygden kan förvänta sig fortsatt urbanisering, arbetstagarna som visserligen möter en het arbetsmarknad kommer fortsätta behöva luta sig mot en väl genomförd utbildning. Beroende på migrationspolitiken kan dagens utrikesfödda invånare, med mer tid i landet, klara sig bättre än idag men totalt sett kommer svenskarnas livsvillkor fortsätta att bli alltmer ojämlika. Men, ett trendbrott skulle kunna inledas under tidsperioden om ekonomin, politiken och människors värderingar drar i samma riktning.

2. Fler aktörer och resurser i samhällsbygget

Den pågående omställningen till ett hållbart samhälle både kräver och motiverar till ökat samarbete mellan olika aktörer. Kravet bottnar i att samhällets utmaningarna är så breda och komplexa att ingen enskild aktör rår på dem. De stuprör som fungerade väl i ett stabilt industriellt paradigmmotverkar idag den kunskapsdelning och det delande av resurser som möjliggör innovation och nya lösningar. Motivationen till nya samarbeten och partnerskap finns hos både medborgare, kunder och entreprenörer som alltmer förväntar sig att ideella krafter och privata aktörer tar sitt ansvar för helheten. På senare år gäller denna förändring även finanssektorn som i ökande grad ser hållbarhet som krasst ekonomiskt rationellt, i motsats till att vara en fråga om public relations och riskminimering.

Utvecklingen mot mer samarbete mellan samhällets olika aktörer uppmuntras av globala och regionala institutioner som artikulerar gemensamma mål och premisser. FN:s globala utvecklingsmål och EUs taxonomi är exempel på ramverk som påverkar samhällsaktörernas syn på sig själva och sina strategier. Därtill har framväxten av kommunikationsplattformar och andra digitala hjälpmedel sedan länge visat sig kunna underlätta kommunikation och crowdsourcing av resurser från individer och organisationer. Nästa steg som många väntar på är möjligheten att dela och använda data på ett säkert sätt. Särskilt inom offentlig sektor skulle det innebära stora möjligheter att samverka kring exempelvis kriminalitet, planering etcetera.

Detta större ansvarstagande inom bland annat privat sektor betyder inte att de ekonomiska grundprinciperna är lämnade därhän. Men lyhördheten för inte minst ungas syn på företagets roll och den meningsfullhet många önskar i ett arbete talar för att den här utvecklingen kommer fortsätta framåt 2035. Offentlig sektor har också all anledning att söka fler allianser i jakten på resurser som kan tillgodose växande behov av vård, omsorg och utbildning. Exempel på detta de senaste åren har exempelvis varit försöken med social impact bonds. Sammantaget pekar allt detta på en trend av fler aktörer och därmed fler resurser i samhällsbygget.

3. Växande migrationsströmmar

Ett av de tydligaste tecknen på den globalisering som accelererade mellan åttiotalet fram tills nyligen var det ökande antal migranter på jorden. 2019 beräknade FN att det fanns drygt 270 miljoner migranter i världen och att två av tre av dem var arbetskraftmigranter. Den globala migrationen förväntas fortsätta öka under kommande decennier. Migrationen är pådrivet av människors

- önskan om ett generellt bättre liv för sig själva och sina barn
- klimatförändringar
- lokala och regionala konflikter, ibland orsakade av just klimatförändringar

I vilken grad kommer dessa växande migrationsströmmar att påverka Sverige? Ur ett klimatperspektiv tillhör Sverige de mest gynnade länderna. Kombinationen av vårt nordliga läge, resursstarka samhälle och stabila institutioner gör oss till ett attraktivt val för människor att fly till. Samtidigt har flera av världens industrialiserade länder en krympande och åldrande befolkning och därmed ett behov av arbetskraft, inte minst mot 2035.

I dagsläget blåser dock inga varma välkomnande vindar över planeten. Tvärtom har folklig opinion i flera europeiska länder argumenterat för högre trösklar för migranterna, åtminstone de från avlägsna kulturer. Den tilltagande klimatkrisen kommer dock att utmana den opinionen. De principer för flyktingmottagande som etablerades efter världskrigen bottnade i hög grad i en gemensam upplevelse av krig och flykt.

Frågan är vilken etik som kommer att växa fram de kommande decennierna. Stänger Europa gränserna och vad betyder det i så fall för den svenska autonomi att styra migrationspolitiken? Vad betyder det att framtidens flyktingar inte "bara" vill slippa fattigdom och diktatur utan faktiskt tvingas lämna en plats där en mänsklig organism inte längre kan leva? Här finns stora osäkerheter på alla sätt utom ett: med mindre att det sker vad som måste kallas ett mirakel så kommer migrationsströmmarna att öka de kommande decennierna.

4. Fortsatt ideellt engagemang, i nya former

Ideell organisering har historiskt varit en grundbult i det svenska samhällsbygget, både för nöje och politisk förändring. I studierna av perioden 1992-2019 konstateras att *"De ideella organisationerna fortsätter att rekrytera till ideellt arbete, de värderingar vi undersöker har ett fortsatt stöd bland befolkningen och det är fortfarande så att ideellt arbete är något som förs vidare mellan generationer"*²⁷. Det totala ideella engagemanget visar alltså inte tydliga tecken på att minska, men sättet människor organiserar sig och hur människor vill delta och bidra har förändrats. Orsakerna är flera.

- En utbredd upplevelse av tidsbrist gör att många prioriterar familj, hem och arbete snarare än ideella insatser. I studiens enkät uppger två av tre svenskar att det är viktigt att veta att den ideella insatsen gör verklig skillnad för att man ska vilja engagera sig, och mest så för personer med högre lön.
- Framväxten av nya kommunikationsverktyg gör den traditionella föreningsformen, med fysiska möten på förutbestämda tidpunkter, mindre relevant. Nu kan människor kallas till, och medverka, i möten på kort varsel utan att lämna hemmet.
- Innebörden av ett medlemskap har också förändrats. Kommersiella aktörer har gjort kunderna till medlemmar, exempelvis i Åhléns och Clas Ohlson. Det här är ett medlemskap utan rätt till en röst men som heller inte medför några skyldigheter, bara mer service.
- Med en ökande materiell levnadsstandard har också fler människor möjlighet att betala för tjänster som förut skapades i föreningars regi. Träningar, lek och utbildningar erbjuds av företag som i gengäld inte kräver något annat än pengar av konsumenten.

- Förstärkt av en generell samhällsutveckling där individens rättigheter ständigt har utökats är många av dagens föreningsmedlemmar mer konsumenter av föreningens verksamhet än medskapande och ansvarstagande delar i ett kollektivt åtagande. Ur det perspektivet blir frågan *What's in it for me?* en allt vanligare utgångspunkt för individens engagemang. Föreningen ska ge *mig* nytta och valuta för pengarna, i motsats till att *vi* som medlemmar skapar den nytta vi vill ha.
- Många ideella organisationer har professionaliserats, både genom fler anställda och högre krav på de ideella. Detta drivs på av tilltagande konkurrens, ett professionaliserat kommunikationslandskap och ett generellt stigande krav på organisationers servicenivå. Kvoten medlem/anställd krymper och med det kommer olika konsekvenser som rör rollfördelning, beslutsfattande med mera. Samtidigt finns exempel på organisationer som mobiliserar människor vars roll primärt är att stötta en mycket professionell kärna. Greenpeace var tidigt ute med en sådan modell, påverkansorganisationen Avaaz är en yngre variant. Den här utvecklingen kan tyda på att yngre inte ställer samma krav på inflytande som äldre generationer av det ideella, så länge organisationen gör det som de ska.

Allt detta sammantaget betyder att framtidens ideella organisering sker på nya och mer individualistiska villkor. Samtidigt, om klimatförändringarna upplevs tillräckligt negativa är det fullt möjligt att perioden 2035 för med sig uppfödelsen av verkliga massrörelser. Inte för att tecknen är tydliga i dag utan för att människor förändrar beteenden när kriser är ett faktum.

5. Högt förändringstryck i offentlig sektor

Offentlig sektor befinner sig i början av en lång period med högt förändringstryck. Alla typer av verksamheter ska genomgå en hållbarhetsomställning, inte minst i den ekonomiska dimensionen där utmaningarna tornar upp sig till följd av den demografiska utmaningen och en möjlig fortsatt inflationsdriven kostnadsökning. Potentialen i automation och artificiell intelligens behöver realiseras för att bemöta befolkningens ökande välfärdsbehov, något som också påverkar verksamhetskulturer och arbetssätt. Samtidigt behövs ökade insatser för social hållbarhet, civil och militär beredskap, upprustning av infrastruktur samt klimatanpassningar. Mycket av detta kan förväntas utmana rådande organisationsformer och arbetssätt. Parallellt behöver sektorn öka sin attraktionskraft i en allt hårdare konkurrens om framtidens medarbetare. Om offentlig sektor en gång uppfattades som arbetsmarknadens lite lugnare del så lär den uppfattningen vara borta inom kort.

Den samlade effekten av hållbarhetsambitioner inom alla tre dimensioner blir att det politiska ledarskapet behöver hantera allt skarpare målkonflikter. Exempelvis kan säkerställandet av biologisk mångfald komma i konflikt med principer om äganderätt. Förr hade dessa potentiella konflikter kunnat hanteras i demokratins långsamma sökande efter kompromisser. Idag finns inte samma utrymme till processer, det demokratiska systemet behöver hantera flera, konvergerande utmaningar. För att bibehålla medborgarnas förtroende för samma system behöver beslutsfattare och experter visa sådan beslutskraft och handlingsförmåga att medborgarna känner sig trygga med samhällets förmåga att hantera utmaningarna.

Perioden fram till 2035 är speciell i den meningen att det är då som samhället ska lyckas ta klivet från ett ohållbart till ett hållbart paradigm, ett kliv som kräver systemskiften. Sådana ställer frågor om samhällskontraktet, rättvisa, nya affärsmodeller, maktbalansen mellan individen och kollektivet och mycket annat. Svaren måste utvecklas och det är därför som förändringstrycket på offentlig sektor blir så stort kommande decennier.

6. Ökande mångfald av berättelser

Sedan internet demokratiserade samhällsdebatten har allt fler röster gjort sig hörda. Mediehus och redaktioner har sett en hårdnande konkurrens om människors uppmärksamhet och förtroende. När plattformsföretag som Facebook, Twitter, Youtube och Instagram introducerades på 2010-talet föddes helt nya mediestjärnor, men också så kallad medborgarjournalistik och alternativ media.

Algoritmerna är uppmärksamhetsekonomins hjärta och gör att exempelvis Facebook kan sälja människors uppmärksamhet till annonsörer. För att fånga användarna matas de med innehåll som väcker engagemang och gärna ilska. På så sätt får tittaren intrycket att extrema åsikter och polemik är mycket vanligare än vad det faktiskt är. Resultatet är att mycket av det politiska samtalet har polariserats. Åsiktsgemenskaper har alltid funnits men är nu mer distinkta och segregerade än förr, och i USA har utvecklingen till och med bidragit till ett organiserat angrepp på landets demokratiska institutioner i januari 2022.

I Sverige har utvecklingen ännu inte gått så långt men även här har digitaliseringen av det offentliga samtalet påverkat samhällsdebatten. Utöver att många individuella röster har gjort sig hörda har så kallade alternativa media vuxit fram och ökat i popularitet enligt studiens enkät. 2018 gick nättidningen Fria Tider om Dagens Industri i antal besökare på sidan²⁸. Fler av dessa alternativa media startades ur upplevelsen att politiker och etablerad media inte beskrev invandringens effekter ärligt. Ibland också för att vara en röst i vad som skulle kunna kallas ett kulturkrig mellan framför allt globalister och nationalisterna. Att starta "tidningar" för att påverka samhällets utveckling är dock ingenting nytt, det gjorde både 1800-talets liberaler och socialister för att kunna utmana den konservativa dominansen.

Utöver denna splittring mellan grupper av framför allt etniska svenskar har olika invandrade etniska grupper sina respektive källor till information, naturligtvis påverkade av hemlandets samhällsdebatt. Påverkar samhällsdebatten gör också de trollfabriker i bland annat Ryssland som aktivt sår splittring i västerländska befolkningar med syfte att skada sammanhållningen och finna allierade. Givet den tilltagande spänningen mellan Ryssland-Kina och västvärlden kan den här typen av angrepp öka och med teknikens utveckling, bli mer sofistikerade.

I denna narrativa mångfald konkurrerar många berättare om sanningen. Till skillnad från förr är det inte avsändarens auktoritet på ett ämne som avgör genomslaget. Istället är logiken omvänd – den som har många följare och kan driva opinion får auktoritet, oavsett fackkompetens i frågan. I den här miljön är det snart sagt omöjligt att "kontrollera en story". Blixtnabba utspel och inlägg på sociala medier kan snabbt accelerera en liten, kanske missförstådd, händelse till ett drev med kraften att förstöra exempelvis en förtroendevalds engagemang. Häri ligger ett av hoten mot demokratin och sammanhållningen i landet, men också säkerheten för medarbetare på utsatta positioner.

Kanske tekniken, som möjliggjorde internet, med dess fram- och baksidor, kommer med en del av lösningen? Mot 2035 kan framväxten av det så kallade Web 3.0 medföra att det blir svårare att agera anonymt på nätet, eller att manipulera bilder. Genom så kallad blockkedjeteknik kan äktheten hos digitala dokument fastställas. På den mer mänskliga sidan finns det ljusglimtar i en ökande förståelse för det respektfulla samtalet. Olika initiativ inom exempelvis media och inom den ideella sfären har vuxit fram som ett svar på det hårda diskussionsklimatet på internet. Det här vittnar om att frågan är viktig för många och att när trollen tar över finns det andra som håller emot.

7. Mot ett datadrivet samhälle

Alla organisationer med ett minimum av digitala system har potential att börja arbeta datadrivet. Med utgångspunkt i insamlad data kan organisationen skaffa sig bättre förståelse för medarbetares och användares beteenden och hur olika resurser tas tillvara. Det här innebär goda möjligheter till effektiviseringar, både för ökad lönsamhet, produktivitet, säkerhet och hållbarhet.

Övergången till att arbeta datadrivet kommer inte att begränsas till varje enskild organisations digitala sfär. Med 5G-nät och alla sensorer som är på väg att bygga upp Internet of Things kommer olika aktörer, i exempelvis en stad, att dela och analysera data. Så snart säkerheten går att garantera kommer jakten på effektivitet leda fram till ett sammankopplat samhälle där många former av slöseri kan förhindras genom effektiv informationsdelning. Just detta gör förflyttningen till datadrivna organisationer till en nödvändighet: optimal resursanvändning är en av grundbultarna i hållbarhetens tre dimensioner.

För att kunna realisera ett datadrivet arbetssätt i organisationer behövs förutom teknik också kompetenta ledningsgrupper och medarbetare, datasäkerhet och uppdaterade regelverk. Dessutom behöver exempelvis medborgare vänja sig vid, och lita på, att data samlas in och hanteras säkert.

Hur snabbt dessa framgångsfaktorer kommer på plats är svårt att förutse, men att regelverken har förändrats till 2035 är ingen vågad gissning. Och den generella utvecklingen mot att använda mer information för bättre beslutsfattande lär inte stoppas. Det är helt enkelt för lönsamt och bra.

8. Stora breda kompetensutmaningar

Stora pensionsavgångar, utbildade som inte matchar efterfrågan²⁹ och utbredd hård konkurrens om de bästa medarbetarna präglar många branscher. Kompetensbristen förhindrar företagets tillväxt³⁰. Därtill är många större yrken inom offentlig sektor nu bristyrken. Enligt prognos från SKR (2020) behöver närmare 500 000 nya medarbetare rekryteras till offentlig sektor mellan 2019 och 2029³¹. Industri, handel, omsorg och hantverksbranscher är också sektorer som har stort behov av tekniskt och socialt kunnig personal med lösningsfokus.

Samtidigt syns attitydförändringar bland medarbetarna. Generellt har "arbetet" tappat som meningsskapare i livet för alla generationer sedan 1980-talet³².

För de med kortare utbildning är tillgången på jobb istället låg. Hård konkurrens gör att inte minst många utrikesfödda med begränsade språkkunskaper och låg utbildningsnivå för en tuff tillvaro. Det krävs såväl tur som hårt arbete att bli anställd och många är i stort behov av att uppdatera sin kompetens.

Sammantaget innebär detta att det råder kompetensbrist på arbetsmarknadens båda sidor, bland både givare och presumtiva tagare. Frågan är högt upp på många aktörers dagordning och det finns goda exempel på lokala samarbeten mellan näringsliv och offentlig sektor för att ändra på situationen. Fram emot 2035 är det inte orimligt att synen på individens valfrihet i det skattefinansierade utbildningssystemet kan behöva minska. vissa utbildningar är ju faktiskt viktigare för samhället än andra. en sådan förändring av samhällskontraktet skulle förändra balansen mellan individens valfrihet och kollektivets behov.

10. Insikter om framtidens medborgare och samhällskontrakt

1. På jakt efter samhörigheten som individualism fördrev

Människan är en social varelse och artens framgång beror i hög grad på vår förmåga att samarbeta. Idag må ensam vara starkare än någonsin men historiskt har frånvaron av omtänksamma medmänniskor varit direkt dödlig för den enskilde. Idag syns tecken på att grupper av människor uttrycker en bristande känsla av samhörighet och mellanmänsklig tillit.

Ett uttryck är unga människors högre förväntan på det egna ansvarstagandet, i kombination med rapporter om utbredd psykisk ohälsa. Ett annat uttryck är den växande konspiratoriska miljön. I den möts människor från mycket olika subkulturer i en gemensam ambition om att göra motstånd mot en illasinnad elit som vill styra och bedra.

Båda dessa uttryck kan tolkas som reaktioner på en individualism som oavsiktligt har förminskat människors förväntningar på varandra, till den grad att en grundläggande känsla av trygghet saknas dem. Intrycket stärks av den tilltagande nationalism som förenar människor i en kollektiv identitet, stammen som tar hand om den enskilde. 1990-talets valfrihetsreformer har förändrat samhällskontraktet och få människor vill gå tillbaka, men de som är beredda att förlora lite av sin frihet för att vinna trygghet gör sig nu hörda.

2. Ju fler medborgare som har en stark känsla av sammanhang, desto snabbare kan samhället förändras

Medborgartyperna *progressiva* och *reserverade* skiljer sig åt i grunden när det gäller attityder till den egna förmågan, känslan av handlingsutrymme och tilliten till andra människor och samhällets institutioner. De reserverade utövar sin medborgarroll från en sämre utgångspunkt än andra.

Informationsinsatser må vara ett populärt påverkanssätt för ett mer hållbart samhälle, men de fungerar bara om det finnas mottagare som är mottagliga för informationen och som kan göra något med den. Viljan och förmågan ökar när en människa är trygg med sig själv och sin plats i samhällsgemenskapen.

En framgångsrik skola och demokrati, förtroendeingivande institutioner och ett ledarskap som är lyhört även för de tystare medborgarna är sannolikt framgångsfaktorer som gör fler villiga att kliva på förändringens tåg mot framtiden. Sådant arbete är långsiktigt, både ifråga om uthållighet och tiden till resultaten börjar synas. Att inte arbeta i den riktningen kan istället leda till en mer fragmentiserad samhällsgemenskap med allt mindre tillit. I den miljön blir uppdraget att leda, som förtroendevald eller sakkunnig, riktigt svårt.

3. Hög tid att hitta formerna för framtidens ideella organisering

Andelen medborgare som väljer att göra oavlönade insatser kring det som intresserar dem, och behövs, minskar inte. Inte heller antalet timmar spenderade på detta ideella arbete. Däremot behövs innovation kring den ideella organiseringens former, av flera skäl.

Dels måste det bli lättare för människor att komma in men också att stanna kvar i ideellt engagemang. Utan engagerade människor händer ingenting men om engagemangsnivån varierar stort är det likväl omöjligt att uppnå långsiktiga mål och bygga goda relationer med både målgrupper och eventuella partners i offentlig och privat sektor.

Den ideella organiseringen behöver också utvecklas för att demokratin i form av det politiska systemet ska fungera i framtiden. Bristande kunskap om organisering i kombination med hyperindividualism riskerar att stå i vägen för bildandet av breda politiska rörelser som på ett demokratiskt sätt kan lösa framtidens samhällsutmaningar. De nya organisationerna behöver inte se ut som forna tiders mäktiga folkrörelser, men de behöver ha processer för gemensamt beslutsfattande.

Slutligen finns sannolikt stora resurser att hämta för offentlig sektor om medborgarna kan nås och mobiliseras på deras villkor i olika typer av insatser. Att finna formerna för framtidens ideella organisering blir därför den heliga graalen, både för demokratin, människors känsla av delaktighet och för säkrandet av en stark välfärd där alltfler behov ska tillgodoses.

4. Digitaliseringen kräver mod att utmana välfärdens jämlikhetsideal

Att i stor omfattning anamma ny teknik mitt i den egna organisationens löpande verksamhet är alltid en utmaning. I offentlig sektor blir utmaningen än större eftersom alla medborgare bör behandlas jämlikt. Då blir det svårt att lyssna till det kanske mest återkommande rådet till den som ska digitalisera en verksamhet: "utveckla nya tjänster och nya arbetsätt i liten skala, och när de fungerar kan ni sprida dem till fler delar i organisationen".

Det rådet är giltigt även för offentlig verksamhet. Utöver en analys av var i produktionen som digitalisering ger störst utväxling bör svaret utgå från den enskilde medborgarens nuläge. Som datan visar så finns det många medborgare som är beredda att redan idag gå över till digitala tjänster. Utmaningen kan ligga i att flera av de digitaliseringsvilliga medborgarna kan karaktäriseras som resursstarka. Men för att få digitaliseringen på plats så kan det vara rätt grupp att investera i.

5. Resan mot mer datadrivna organisationer dröjer i vart fall inte på grund av medborgarna

I Morgondagens medborgare 2018 var en av slutsatserna att organisationers förtroendekapital hos medborgarna blir allt viktigare framöver. Med högt kapital kan personlig data delas och organisationen kan bli klokare genom att agera datadrivet. I årets studie framkommer att det finns betydande andelar av befolkningen som är redo att dela data.

Att leda och utveckla en organisation datadrivet är som att få ett sjätte sinne, perceptivt mot det som händer i organisationen och i gränssnitten mot verksamhetens målgrupper. Denna möjlighet till ökad organisatorisk självkänedom talas det inte lika ofta om när digitalisering är på tapeten. Men vad kan möjliggöra effektivitetsökningar mer än att fatta rätt beslut, baserade på en mer korrekt själv- och världsbild?

6. Demokrati allt mindre den självklara samhällsmodellen

Allt fler svenskar uppvisar en positiv syn till att en stark ledare eller experter fattar beslut istället för folkvalda politiker. Ökningen är påtaglig sedan 2018 och utvecklingen är problematisk för demokratin. Det bör dock förtydligas att respondenterna inte har tagit ställning till att de facto byta styrelseskick i Sverige. Detta är viktigt att ha i åtanke för att förstå demokratins tillstånd i landet. Inte heller finns det idag någon svensk politisk företrädare som argumenterar för mindre demokrati.

Den växande acceptansen för ickedemokratiska statsskick är likväl en varningssignal inför framtiden. Om yngre är dåligt införstådda med autokratins risker, samtidigt som global uppvärmning och ökande migration riskerar att göra livet mer kaotiskt så ökar sannolikheten att demokratin röstas bort. Motgiftet är bland annat utbildning och demokratisk praktik för dagens unga och morgondagens vuxna demokrater.

7. Individualistiska Generation Z utmanar generationsbegreppet

Det har alltid funnits anledning att ifrågasätta idén om att människor kan delas in i homogena åsiktsgemenskaper beroende på när de är födda. Förekomsten av särskilda värderingar och attityder förändras förstås inte radikalt bara för att en påhittad generation sträcker sig fram till ett särskilt årtal. Detta blir särskilt tydligt inom Generation Z där män och kvinnor tycks stå ovanligt långt ifrån varandra inom ett antal frågor.

Unga mäns samhällskontrakt omfattar exempelvis färre skyldigheter men framförallt rättigheter än alla andra grupper, och individens egenansvar är jämförelsevis stort. Vidare uttrycker männen en svagare känsla av makt och inflytande över det egna livet. Kanske är det därför som de är betydligt mer benägna än kvinnorna att bejaka en stark ledare? Kvinnorna å andra sidan känner minst tillit av alla till andra människor samt bryr sig mindre om både samhället i stort, och sina grannar, än andra. Männen känner tvärtom mer generell tillit än svensken i allmänhet. De unga kvinnorna tar också överlägset mest intryck från sociala medier när det gäller bilden av samhället, medan männen i hög grad har ersatt traditionella medier med Youtube och podcasts.

Kort sagt, Generation Z är mer heterogen och mer individualistisk än andra generationer. För den som vill kunna förstå och nå den här gruppen det finns all anledning att noga följa hur deras värderingar skiftar genom livsfaserna de kommande åren.

8. Identitetsdriven hållbarhetsomställning á la Tesla är vägen framåt

Det finns en spridd uppfattning om att människor i allmänhet är ovilliga att ändra sin livsstil för ett bättre klimat. Det syns inte minst i att svenskarna vill att det ska vara enkelt att leva hållbart. Samtidigt visar det stora intresset för att leva mer eller mindre självförsörjande att stora grupper önskar att de kunde ändra just den egna livsstilen. Motivationen kan antas komma från ett annat håll än det personliga engagemanget för klimatomställningen. Här är det drömmen om en viss livsstil som möjliggör ett hållbarare liv.

Samma grupper som visar störst intresse för att börja odla är också de överlägset största konsumenterna av sociala medier - kvinnor i generationerna Millennials och Generation Z. Det pekar på att livet på den lilla gården är trendigt i vissa sociala grupper och något många människor vill identifiera sig med.

Det var detta som elbilstillverkaren Tesla förstod. Ska elbilar få ett genomslag behöver de vara attraktiva för fler än de mest miljöengagerade. Komfort, accelerationsförmåga och lyxig design gjorde Teslan till en farkost inte bara på vägarna utan också på vägen till en identitet och livsstil som andra kan imponeras av.

Det här väcker minst två viktiga frågor inför framtiden: vad behövs för att göra hållbarhetsomställningen till ett identitets- och livsstilsprojekt för fler? Och vilken roll bör och kan offentliga aktörer spela för att stötta människor som vill leva mer självförsörjande?

9. Ökande risk för opinioner drivna av kognitiv dissonans

Den globala uppvärmningen är tveklöst den största kris som mänskligheten har mött sedan digerdöden på trettonhundratalet. Nu, liksom då, upplever många människor maktlöshet inför ett hot som bara kan hanteras genom en betydande förändring av samhällets organisering.

Det är ett faktum att människans psyke på olika sätt försöker uppnå en känsla av trygghet och en inre harmoni. För att lyckas med detta kan människan mer eller mindre omedvetet göra tankemässiga kullerbyttor som skyddar mot ångest och besvärande självinsikter. Att bära på motsägande uppfattningar eller idéer kan leda till det som i psykologin kallas för kognitiv dissonans. En obehaglig känsla som dock kan undvikas, bland annat genom att förneka en av uppfattningarna, även om den bottnar i obestridliga fakta.

En jämförelse mellan svenskarnas attityder 2018 och 2022 väcker frågan om klimathotet nu har blivit så konkret att grupper av människor reagerar på kognitiv dissonans. Det skulle i så fall betyda att politiskt förtroendevalda och tjänstepersoner med uppdrag att göra människors liv bättre gör detta omgivna av medborgare som vill en sak men kanske säger en annan.

Det här ställer nya och högre krav på politiskt ledarskap, på förmågan att bygga förtroende hos medborgarna och på att kanalisera människors oro och engagemang. Att exempelvis ge möjlighet för den enskilde att i praktiken göra något i klimatfrågan blir viktigt, då det kan öka människors upplevelse av egenmakt och hopp. Det skulle i sin tur minska behovet av att förvränga verkligheten för att slippa obehagliga känslor. Och färre förvrängda verkligheter låter som en bra sak för framtiden.

10. Ökat behov av en gemensam världsbild i morgondagens politik och organisationer

När oförutsägbarhet och komplexitet ökar så ökar också risken för konflikter, utdraget beslutsfattande och ren handlingsförlamning. Konflikter som kan vara kostsamma för människors engagemang och samarbetsvilja. Handlingsförlamning som förhindrar nödvändig utveckling och kan få medborgare att tappa förtroende för demokratins avsiktligt långsamma processer. Omvänt ökar alltså värdet på den samsyn som trots allt kan uppnås: vad vet vi med rimligt stor säkerhet om hur världen och egna verksamhetens förutsättningar är på väg att förändras? Samsyn blir det fundament på vilket innovation och problemlösning kan ske. I den politiska sfären betyder detta att mindre tid behöver gå till diskussioner om vad som är och blir i omvärlden. Tiden kan istället användas till att utveckla de många nya, och ofta komplexa, lösningar som gör det hållbara samhället till verklighet.

För att uppnå denna eftersträvarvärda samsyn behövs kompetens och systematik som ger organisationen kunskap om både stabila trender och mer osäkra utvecklingar. Genom att arbeta datadrivet växer även kunskapen om den egna organisationens faktiska resursanvändning och produktion. Allt sammantaget leder till ökade förutsättningar för verklig innovation och ett klokt beslutsfattande under det spännande och volatila 2020-talet.

Källor

Kapitel 1. Medborgarrollens åtta dimensioner

1. Torberger, Fredrik, Daniel Lindén, Lovisa Vildö, (2018) *Morgondagens medborgare*. Kairos Future.
2. Kairos Future, (2022) *Svenskarna, samtiden och framtiden*.
3. Göteborgs universitet, SOM-institutet (2012-2021), *Den nationella SOM-undersökningen 2012-2021*.

Kapitel 2. Dagens samhällskontrakt

1. Trädgård, Lars (2015) "Ett val mellan två modeller för Sverige", *Göteborgsposten*. <https://www.gp.se/ledare/lars-tr%C3%A4g%C3%A5rdh-ett-val-mellan-tv%C3%A5-modeller-f%C3%B6r-sverige-1.171357> (hämtad 220812)
2. Jacobsson, Kerstin (2010) "Känslan för det allmänna" i *Känslan för det allmänna: Medborgarnas relation till staten och varandra*. Redigerad av Kerstin Jacobsson. Boréa. https://www.researchgate.net/publication/303495818_Kanslan_for_det_allmanna (hämtad 220815).
3. Reuter, Marta (2021) "Ett civilsamhälle i transformation". Föreläsning på statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 19 april. https://nl-nl.facebook.com/statsvet.su/videos/statsvetare-pratar-politik-ett-civilsamh%C3%A4lle-i-transformation/906414520092838/?so=permalink&rv=related_videos
4. Kairos Future (2022) *Svenskarna, samtiden och framtiden*.

Kapitel 3. De alienerade medborgarna

1. Holmberg, Sören och Bo Rothstein (2016) "Mellanmänsklig tillit bygger goda samhällen". https://ora.ox.ac.uk/catalog/uuid:9a43924c-4313-4d6b-ac43-d9d6a1fe9143/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=RothsteinVoR2016.pdf

Kapitel 4. Engagemang och ideell organisering

1. Von Essen, Johan, Lars Svedberg (red) (2021) *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019*. Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Kapitel 5. Demokratins tillstånd

1. *Frihetsrörelsen inifrån*, (2022), Dokumentär av Ström, Kalle på Spotify, augusti 2022.
2. *Into the storm*, (2022) dokumentär HBO av Hoback, Cullen, [Q...](https://www.youtube.com/watch?v=Q...), juli 2022.

Kapitel 6. Medborgarna och den ekologiska hållbarheten

1. Gullers Grupp (2021) *Allmänheten om klimatet. En kvantitativ undersökning om den svenska allmänhetens syn på lösningar för klimatet*. Rapport skriven på uppdrag av Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/contentassets/6ffad3e6018c47cea06e6402f0eea066/rappport-allmanheten-klimatet-2021.pdf>
2. Naturskyddsföreningen (2021/2022) <https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/vanliga-fragor-om-klimatforandringarna/> (hämtad 20220831)
3. Ungdomsbarometern (2022) <https://www.ungdomsbarometern.se/generation-z-2022/> (hämtad 20220831)
4. Wikipedia "Kognitiv dissonans" https://sv.wikipedia.org/wiki/Kognitiv_dissonans (hämtad 20220829)
5. Kairos Future (2022) *Svenskarna, samtiden och framtiden*.

Kapitel 7. Medborgarna och digitaliseringen

1. OECD (2020) *Digital Government Index. 2019 results*. <https://www.oecd.org/gov/digital-government-index-4de9f5bb-en.htm>

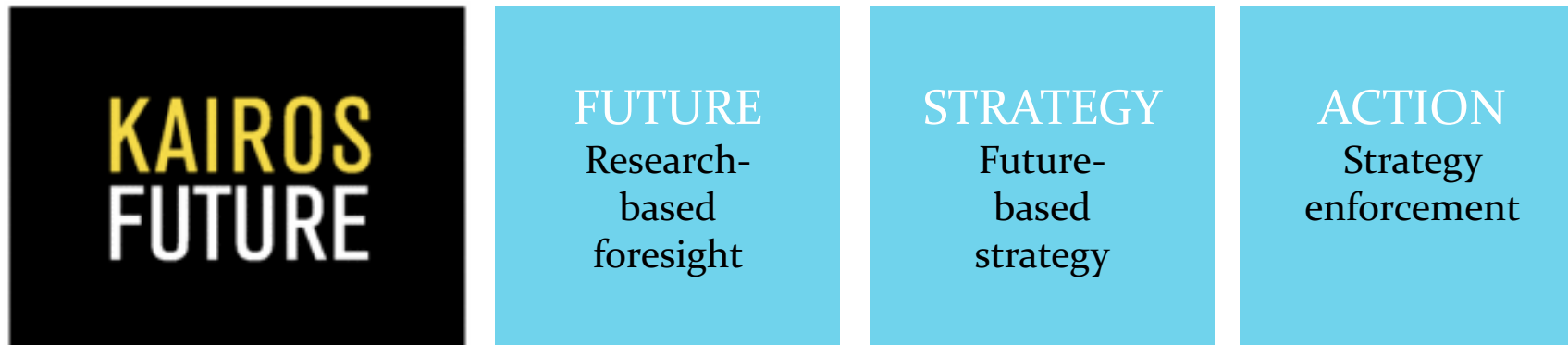
Källor

Kapitel 9. Formerande trender

1. [United Nations assessment of Nationally Determined Contributions \(NDCs\)](#) (hämtad 220812)
2. <https://www.who.int/china/health-topics/ageing>, (hämtad 220812)
3. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/12/11/blog-is-latin-america-prepared-for-an-aging-population> (hämtad 220812)
4. SCB, 2022
5. Statista, <https://www.statista.com/statistics/1226211/population-of-africa-by-age-group/> (hämtad 220812)
6. Haggblade, Steven & Chapoto, A & Hendriks, Sheryl & Kabwe, Stephen & Minde, I & Mugisha, Johnny & Terreblanche, F & Yaye, Aissetou. (2014). *Capacity Development for Modernizing African Food Systems* (MAFS) Working Paper.
7. FN (2018) Revision of world urbanization prospects, <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
8. Statista, <https://www.statista.com/statistics/455935/urbanization-in-sweden/> (hämtad 220812)
9. SCB, 2022
10. Ekonomifakta (2022) https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Ekonomi/bostader/Bostadspriser/?graph=/26900/1_2,3/all/
11. Kairos Future 2022
12. Wikipedia, "Industri 4.0". https://sv.wikipedia.org/wiki/Industri_4.0 (hämtad 220812)
13. Phillips, Maria (2021) "Över 1.000 miljarder ska investeras i norra Sverige i klimatkrisens spår". *Dagens industri*, 210413.
14. OpenAI, <https://openai.com/api/>
15. OpenAI, <https://openai.com/dall-e-2/>
16. *Behind the curve* (2022), dokumentär av Clark, Daniel, på Netflix juli 2022.
17. *Into the storm*, (2022) dokumentär HBO av Hoback, Cullen, [Q3](#), juli 2022.
18. *Frihetsrörelsen inifrån*, (2022), Dokumentär av Ström, Kalle på Spotify, augusti 2022.
19. Putnam, Robert, (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.
20. Kairos Future, (2022) *Svenskarna, samtiden och framtiden*.
21. Sims, David (2013) <https://www.thomasnet.com/insights/imt/2013/03/14/china-widens-lead-as-worlds-largest-manufacturer/>, (hämtad 220812).
22. SIPRI Military Expenditure Database, <https://www.sipri.org/databases/milex> (hämtad 220812)
23. Democracy Now, intervju med Jeffrey Sachs, www.democracynow.org, (hämtad 220830)
24. Pew Research 2021, <https://www.pewresearch.org/global/2021/06/10/americas-image-abroad-rebounds-with-transition-from-trump-to-biden/> (hämtad 220812)
25. Democracy Now, intervju med Jeffrey Sachs, www.democracynow.org, (hämtad 220830)
26. Ekonomifakta, <https://www.ekonomifakta.se/fakta/arbetsmarknad/integration/arbetsloshet-utrikes-fodda/>
27. von Essen, Johan, Svedberg, Lars (red), *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992-2019*, Marie Cederschiölds högskola 2020.
28. Resume, <https://www.resume.se/kommunikation/media/reuters-institute-fria-tider-storre-online-an-dagens-industri/>, 22082529
29. Nilsson, Thomas (2018) "Reuters Institute: Fria Tider större online än Dagens Industri", *Resumé* (hämtad 220825)
30. Söderqvist, Nicolina (2021) "Så slår kompetenskrisen – 8 av 10 kan inte rekrytera", *Svenskt näringsliv*. https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/sa-slar-kompetenskrisen-8-av-10-kan-inte-rekrytera_1173817.html
31. SKR (2020), *Möt välfärdens kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020*.
32. Kairos Future, (2017).

Vi hjälper företag och organisationer att förstå och forma framtiden

Kairos (καιρός)
är det antika grekiska begreppet för
rätt tid eller tid för förändring.

